

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS MOKYKLOS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

GABIJA VAIČIŪNAITĖ
BAUDŽIAMOJI TEISĖ IR KRIMINOLOGIJA

SMURTO ARTIMOJOJE APLINKOJE NUSIKALSTAMOS VEIKOS:
IKITEISMINIO TYRIMO IR BAUDŽIAMŲJŲ BYLŲ NAGRINĖJIMO
YPATUMAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas:
Prof. dr. Rima Ažubalytė

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

ANSAAI – Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas.

BK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodeksas.

BPK – Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas.

CEDAW – Jungtinių tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims.

CK – Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas.

ES – Europos Sąjunga.

EŽTT – Europos Žmogaus Teisių Teismas.

Konvencija – Europos žmogaus teisių konvencija.

Konstitucija – Lietuvos Respublikos Konstitucija.

LAT – Lietuvos Aukščiausiasis Teismas

Nusikaltimų aukų teisių direktyva – Europos Sąjungos Direktyva dėl aukų teisių (2012/29/ES)

Stambulo konvencija – Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo,

VGTPĮ – Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	2
TURINYS	3
IVADAS	4
1. SMURTO ARTIMOJOJE APLINKOJE BAUDŽIAMOJI TEISINĖ CHARAKTERISTIKA	12
1.1. Smurto artimoje aplinkoje teisinis vertinimas	12
1.2. Baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje	16
2. VALSTYBĖS POZITYVIOSIOS PAREIGOS PROCESINIO ASPEKTO VYKDYMAS TIRIANT IR NAGRINĖJANT SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE BYLAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI.....	31
2.1. Valstybės pozityvioji pareiga veiksmingai tirti ir nagrinėti smurto artimoje aplinkoje bylas	31
2.2. Ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir baudžiamojo proceso formos parinkimas	33
2.3. Smurto artimoje aplinkoje aukų kaip pažeidžiamų aukų procesinės apsaugos garantijos.	40
2.3.1. Pažeidžiamumo nustatymo ir specialiųjų apsaugos poreikių vertinimas.	41
2.3.2. Atstovavimo smurto artimoje aplinkoje aukoms užtikrinimas.....	45
2.4. Įrodinėjimo smurto artimoje aplinkoje bylose ypatumai.....	54
2.5. Procesinių prievartos priemonių ir baudžiamosios atsakomybės taikymo smurto artimoje aplinkoje bylose ypatumai	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	72
LITERATŪROS SĄRAŠAS	78
SANTRAUKA.....	94
SUMMARY	96

IVADAS

Darbo aktualumas ir problemos. Smurtas artimoje aplinkoje yra rimta visuomenės sveikatos problema ir žmogaus teisių pažeidimas, daugiausiai darantis žalą moterų, vaikų bei šeimų psichinei ir fizinei sveikatai.¹ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatyme (toliau – ANSAAĮ) numatyta, kad smurtas artimoje aplinkoje apima fizinį, emocinį, seksualinį smurtą ir kitas veikas, kuriomis pažeidžiamos asmens teisės.²

2011 m. įsigaliojus ANSAAĮ, pastebėtas pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje šuolis.³ Ši tendencija kasmet tęsiasi ir toliau, o 2023 metų liepos mėnesį, kai įsigaliojo ANSAAĮ naujoji redakcija, pranešimų apie smurtą artimojoje aplinkoje skaičius išaugo iki 75 tūkstančių.⁴ Kita vertus, viktimologiniai tyrimai rodo, kad smurtui artimoje aplinkoje būdingas latentiskumas, o tikslus tokių nusikaltimų skaičius lieka nenustatytas, kadangi daugiau nei pusė nukentėjusiųjų nesikreipia pagalbos į teisėsaugos institucijas. 2024 metų Europos Sąjungos (toliau – ES) pagrindinių teisių agentūros atliktas su lytimi susijusio smurto tyrimas, kuriame iš viso dalyvavo daugiau nei 114 tūkstančių moterų iš 27 ES šalių, parodė, jog vos 13,9 % moterų pranešė policijai apie patirtą fizinį smurtą, grasinimus ar seksualinį smurtą.⁵ 2020 m. organizacijos „Moterų informacijos centras“ buvo užsakyta reprezentatyvi Lietuvos gyventojų apklausa, kurios metu buvo apklausta 1020 suaugusių Lietuvos gyventojų nuo 18 metų. Ši apklausa atskleidė, kad net 60% smurtą patyrusių respondentų nesikreipė pagalbos į jokiais institucijas, o tik 15 % kreipėsi į policiją.⁶ Tai nėra šio tyrimo dalis, tačiau liudija apie tai, kad pranešimų apie smurtą augimas gali reikšti ne tik problemos masto didėjimą, bet ir tai, kad didėja visuomenės, be kita ko, aukų, sąmoningumas, informuojant apie smurtą artimoje aplinkoje.

Nors atitinkamas smurtas dėl savo neigiamo poveikio ir daromos žalos visuomenei, pagal ANSAAĮ, yra laikomas nusikalstama veika, tačiau, be abejo, ji gali būti inkriminuota, tiriama ir nagrinėjama baudžiamojo proceso tvarka, jei yra numatyta baudžiamajame įstatyme. Kalbant apie

¹World Health Organization *Global, Regional and National Prevalence Estimates for Intimate Partner Violence Against Women and Global and Regional Prevalence Estimates for Non-Partner Sexual Violence Against Women*. (Geneva: World Health Organization, 2021).

²Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, *Valstybės žinios*, 2011, Nr. 72-3475.

³Lilija Henrika Vasiliauskienė, Evelina Dirmotaitė ir Zuzana Vasiliauskaitė, „Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams“, Vilniaus Moterų Namai, 2017, p. 16.

⁴ELTA, „Per beveik pusantų metų Lietuvoje – 29 tūkst. apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderių“, *Lrytas*, žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d., <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2024/12/12/news/atskleide-siurpius-skaicius-per-beveik-pusantru-metu-lietuvoje-29-tukst-apsaugos-nuo-smurto-artimoje-aplinkoje-orderiu-35605756>.

⁵Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA), *ES su lytimi susijusio smurto tyrimas: pagrindiniai rezultatai* (Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2023): p. 17-18, žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/eu-gender-based-violence-survey>.

⁶„Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje“, Mano vyriausybė, žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. <https://www.specializuotospagalboscentras.lt/wp-content/uploads/2021/01/2020-07-Lietuvos-gyventoju-apklausa-apie-SAA-Baltijos-tyrimai.pdf>.

nusikalstamas veikas, susijusias su smurtu artimojoje aplinkoje, fiksuojama registruotų veikų mažėjimo tendencija. Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Vidaus reikalų ministerijos duomenimis, 2024 metais Lietuvoje buvo užregistruoti 4759 smurto artimoje aplinkoje nusikaltimai, iš kurių ištirta 4017, tai 16,2% mažiau nei 2023 m., kai buvo užregistruota 5682 nusikaltimai ir ištirta 5015 nusikaltimų.⁷ Palyginimui, 2022 m. užregistruota 5881 smurto artimoje aplinkoje nusikaltimas, o ištirta 5033 nusikaltimai.⁸ Taigi, nors oficialiai registruojamų smurto artimoje aplinkoje atvejų skaičius mažėja, tačiau šių nusikalstamų veikų mastas išlieka reikšmingas. Atsižvelgiant į tai, kad smurto artimoje aplinkoje problema vis dar yra opi, šio pobūdžio nusikalstamų veikų ikiteisminio tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ypatumų analizė yra aktuali.

Tikslus veikos kvalifikavimas yra svarbus tiek įtariamąjui (kaltinamąjui), tiek aukos teisės į teisingą teismą požiūriu. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) parengtoje apžvalgoje dėl teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose⁹ apžvelgė probleminius aspektus, susijusius su smurto artimoje aplinkoje nusikaltimais (jų sudėties požymiais), bet nepaisant to, jų aiškinimas nepraranda aktualumo, nes teismų praktika vis dar nėra susiformavusi arba nėra nuosekli aiškinant: 1) smurtinių veiksmų, sukėlusių skausmą (pvz., spyrių, sudavimų kumščiu ir pan.) pavojingumą;¹⁰ 2) artimojo giminaičio bei šeimos nario sąvokas¹¹; 3) aiškinant Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 145 straipsnio (grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą arba žmogaus terorizavimas) santykį su nauju BK 148¹ straipsniu (neteisėtas žmogaus persekiojimas)¹².

Pereinant prie temos aktualumo baudžiamojo proceso kontekste, susiduriama su valstybės pozityviosios pareigos vykdymo užtikrinimo problema, t. y. su vertinimu, ar valstybė teisėkūros srityje ir taikant baudžiamuosius įstatymus, užtikrina veiksmingą žmogaus teisių apsaugą. Ši problema aktuali ir tarptautiniu bei ES teisės lygmeniu, kurios plėtra būtent siejama su baudžiamojo proceso procedūrų derinimu, be kita ko ir aukų teisių užtikrinimu.

⁷Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje (Forma SMURTAS-IT)*, 2024, žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11402&datasource=103102.

⁸Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje (Forma SMURTAS-IT)*, 2022, žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10711&datasource=89111.

⁹Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, 2017 m. spalio 19 d. *Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga*, AB-47-1.

¹⁰Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128-895/2019.

¹¹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022. Teismų praktika. 2022, 58, p. 307-350.

¹²Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-594/2023.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktika bei Europos žmogaus teisių konvencijos (toliau – ir Konvencija) nuostatos, plėtojančios valstybės pozityvias pareigas efektyviai tirti nusikalstamas veikas bei užtikrinti aukų teises, taikomos ir smurto artimoje aplinkoje bylose.¹³ Ramunė Jakštienė nurodė, jog EŽTT jurisprudencija nustato pozityviąją valstybės pareigą įtvirtinti efektyvias, atgrasančias nuo nusikalstamų veikų, normas, o jų įgyvendinimą užtikrinti per teisėsaugos institucijų veiksmus prevencijos, sustabdymo ir baudimo srityse.¹⁴

Bylose Valiulienė prieš Lietuvą¹⁵ ir D.P. prieš Lietuvą EŽTT yra konstatavęs, jog Lietuva pažeidė Konvencijos 3 straipsnio, draudžiančio kankinimus ir nežmonišką elgesį, nuostatas bei Konvencijos 8 straipsnio, įtvirtinančio teisę į privataus gyvenimo gerbimą, nuostatas, nes neužtikrino veiksmingos nukentėjusiųjų apsaugos ir tyrimo kokybės smurto artimoje aplinkoje bylose.¹⁶ Pažymėtina, jog vienoje iš bylų pažeidimas buvo nustatytas priėmus teismo sprendimą, o kitoje byloje Lietuva pažeidimą pripažino vienašališkai ir apgailestavo dėl baudžiamojo proceso trūkumų.¹⁷

Dėl nepakankamo ir ne visada aiškaus nacionalinio teisinio reguliavimo bei nenuoseklaus teisės taikymo, nacionalinė teismų praktika nenuosekli vertinant netiesioginius įrodymus, kurie smurto artimoje aplinkoje bylose dažnai sudaro didžiąją dalį įrodymų¹⁸; taip pat daromos klaidos taikant Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) normas dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo privačiai – viešo kaltinimo atvejais, kurios gali lemti proceso nutraukimą, nes ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas ne pagal reikalavimus, negavus nukentėjusiojo skundo ar pareiškimo¹⁹; sprendžiant dėl pažeidžiamų aukų parodymų gavimo ir vertinimo²⁰; dėl įpareigojimo gyventi skyriumi taikymo²¹.

Remiantis pateiktais duomenimis, galima daryti išvadą, kad smurto artimoje aplinkoje problema išlieka ir reikalauja ne tik nuolatinio įstatymų leidėjo, teisėsaugos institucijų dėmesio, bet ir analizės, ar teisinis reguliavimas, įskaitant baudžiamąjį teisinį ir baudžiamojo proceso teisinį,

¹³Ramunė Jakštienė, „Domestic Violence in case-law of European court of Human Rights“, *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): p. 87.

¹⁴ Ramunė Jakštienė, „*Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga*“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas. 2019): p. 96.

¹⁵ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. kovo 26 d. byla *Valiulienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 33234/07.

¹⁶ Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. spalio 20 d. nutarimas *išbraukti bylą D.P. prieš Lietuvą iš sąrašo*, peticijos Nr. 27920/08.

¹⁷ Jakštienė R. „Domestic Violence in case-law of European court of Human Rights“, *op cit.*, p. 87.

¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-75-387/2024.

¹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-15-648/2025.

²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017.

²¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016.

bei teisės taikymo praktika yra veiksmingi tiriant bei nagrinėjant baudžiamąsias bylas dėl smurto artimoje aplinkoje. Dėl to yra svarbu analizuoti, kaip užtikrinti greitą ir efektyvų tokių nusikaltimų tyrimą, tinkamą įrodymų rinkimą bei nukentėjusiųjų teisių apsaugą.

Taigi, kaip matyti iš to, kas išdėstyta, pagrindinės problemos tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje nusikaltimus, yra susijusios su baudžiamojo įstatymo aiškinimu ir taikymu: o būtent su tinkamu nusikalstamų veikų kvalifikavimu, taikant šeimos nario sąvoką bei aiškinant BK straipsnių santykį; ir su BPK aiškinimu ir taikymu: o būtent, su valstybės pozityviosios pareigos vykdymo užtikrinimu dėl aukų procesinių teisių apsaugos, gynybos mechanizmų veiksmingumo ir valstybės taikomų prievartos priemonių.

Todėl darbe keliama bendra *problema* – ar tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas tinkamai įgyvendinama valstybės pozityvioji pareiga užtikrinti efektyvią smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą? Darbe taip pat keliama probleminiai klausimai:

Ar tinkamai Baudžiamajame kodekse apibrėžta ir teismų praktikoje aiškinama šeimos nario ir artimo giminičio samprata? Ar teismų praktikoje yra suformuoti objektyvūs BK 37 straipsnio taikymo kriterijai, užtikrinantys nuoseklų ir tinkamą smurto artimoje aplinkoje nusikalstamų veikų pavojingumo vertinimą? Ar esamas baudžiamojo proceso teisinis reglamentavimas yra pakankamas smurto artimoje aplinkoje bylų tyrimui bei nagrinėjimui? Ar procesinės prievartos priemonės apsaugo smurto artimojoje aplinkoje aukas baudžiamojo proceso metu? Ar tiriant ir nagrinėjant smurto artimojoje aplinkoje bylas yra užtikrinamos aukų apsaugos garantijos?

Temos ištirtumas ir darbo naujumas. Smurto artimojoje aplinkoje tema yra plačiai nagrinėjama mokslinėje literatūroje tiek Lietuvos, tiek užsienio autorių. Daugiausiai dėmesio skiriama kriminologiniams bei viktimologiniams jo aspektams – smurto artimoje aplinkoje prevencijos temomis rašė Ilona Michailovič, Svetlana Justickaja, Rūta Vaičiūnienė, Vaidas Kalpokas, Evaldas Visockas²². Laimutė Čaplikienė ir Vilius Velička gilinasi į smurto artimoje aplinkoje nusikaltimų užkardymą.²³ Daug dėmesio skiriama nusikaltimų, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje, aukų, ypač moterų, apsaugai, šią temą nagrinėjo Laima Vaigė²⁴, Salomėja Zaksaitė.²⁵

Nusikalstamų veikų, susijusių su smurto artimojoje aplinkoje nusikalstamų veikų kriminalizavimu ir baudžiamąja atsakomybe klausimus nagrinėjo Kristina Grinevičiūtė savo

²² Ilona Michailovič ir kt., *Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis*, Mokslo studija, Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2019.

²³ Laimutė Čaplikienė ir Vilius Velička, „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“, *Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 19, no. 1 (2017).

²⁴ Laima Vaigė, „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“, *Jurisprudencija* 23, no. 1 (2016).

²⁵ Salomėja Zaksaitė, *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje. Iš Beliūnienė L. ir kt. Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas* (Vilnius: Lietuvos teisės institutas, 2014).

darbuose, kuriuose analizavo tėvų ir kitų teisėtų vaiko atstovų baudžiamąją atsakomybę už žiaurų elgesį su vaikais²⁶ bei BK 140 straipsnio taikymo problemas, akcentuodama fizinio skausmo nustatymo ir veikos pripažinimo mažareikšme klausimus.²⁷

Baudžiamojo proceso problemos bei ypatumai tokio pobūdžio bylose analizuoti Ramunės Jakštienės 2019 metų disertacijoje „Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga“, kurioje autorė nagrinėjo valstybės pozityviosios pareigos procesinio aspekto, tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas, vykdymą.²⁸ Ramunė Jakštienė taip pat analizavo EŽTT jurisprudenciją susijusią su smurtu artimojoje aplinkoje.²⁹

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 19 d. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalgoje išryškinami pagrindiniai nusikalstamų veikų kvalifikavimo probleminiai aspektai, nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje baudžiamąsias bylas, bausmių sankcijų taikymo principai bei praktikoje kylantys iššūkiai nustatant ir vertinant smurto pobūdį ir jo padarinius.³⁰

Užsienio mokslinėje literatūroje R. Erbas³¹ ir P. Šprem³² analizavo EŽTT bylas bei valstybei nustatytas pozityvias pareigas, J. Gerards³³ ir V. Stoyanova³⁴ kalbėjo apie valstybės aktyvumo svarbą, saugant asmenis nuo smurto, I. Nifosi-Sutton³⁵ rašė apie aukų pažeidžiamumą, o C. Bishop ir V. Bettinson³⁶ vertino smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo procesą ir jo ypatumus.

Darbo naujumą galima pagrįsti tuo, kad pagrindiniai tyrimai, kurie gilinasi į smurto artimojoje aplinkoje tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo baudžiamojo proceso ypatumus, yra pakankamai seni ir nebeatspindintys dabartinio teisinio reguliavimo, be kita ko, jų skaičius ribotas, todėl magistro darbe bus siekiama išanalizuoti naujausią teismų praktiką ir doktriną, sprendžiant išskirtus probleminius klausimus.

²⁶ Kristina Grinevičiūtė, „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas, 2016).

²⁷ Kristina Grinevičiūtė, „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014):599-614.

²⁸ Jakštienė R., *supra* note 14.

²⁹ Jakštienė R., *supra* note 13.

³⁰ LAT, *supra* note 9.

³¹ Rahime Erbaş, „Effective Criminal Investigations in Combating Domestic Violence and the ECtHR: Prima Ratio v. Ultima Ratio“, 2020.

³² Petra Šprem, „Conceptualising Torture in Domestic Violence Cases: The ECHR’s Dynamic Approach.“ *Central European Academy Law Review* 1.2 (2023).

³³ Janneke Gerards, *General Principles of the European Convention on Human Rights*, Cambridge University Press, 2023.

³⁴ Vladislava Stoyanova, „Positive Obligations.“ Iš K. Istrefi ir kt., *Companion to the European Convention on Human Rights*, Brill. (2025).

³⁵ Ingrid Nifosi-Sutton, *The protection of vulnerable groups under international human rights law* (Routledge, 2017).

³⁶ Charlotte Bishop ir Vanessa Bettinson, „Evidencing Domestic Violence, Including Behaviour That Falls Under the New Offence of ‘Controlling or Coercive Behaviour‘“, *The International Journal of Evidence & Proof* (2018): p. 3-29.

Darbo reikšmė. Baigiamajame darbe vertinami ir nagrinėjami smurto artimojoje aplinkoje tyrimo ir baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ypatumai, pateikiamos rekomendacijos ir siūlymai, kaip užtikrinti valstybės pozityviosios pareigos vykdymą ir tyrimų efektyvumą. Tyrimo rezultatai bei nustatyta problematika gali būti naudinga, siekiant tobulinti esamą teisinį reglamentavimą ir užtikrinti valstybės pozityviųjų pareigų vykdymą.

Darbo originalumas ir savarankiškumas. Baigiamajame darbe vertinamas materialusis ir procesinis smurto artimojoje aplinkoje reglamentavimas, atliktas empirinis tyrimas, kuriuo buvo analizuotos Vilniaus regiono apylinkės teisme išnagrinėtos smurto artimojoje aplinkoje baudžiamosios bylos pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, siekiant nustatyti valstybės pozityviosios pareigos – užtikrinti efektyvią aukų apsaugą, vykdymo problemas, tiriant bei nagrinėjant tokio pobūdžio bylas.

Darbo tikslas – įvertinti smurto artimojoje aplinkoje tyrimo ir nagrinėjimo baudžiamosiose bylose baudžiamojo proceso ypatumus, analizuojant valstybės pozityviosios pareigos vykdymą, aukų procesinių garantijų užtikrinimą ir jų suderinamumą su kaltinamojo teise į gynybą.

Darbo tikslui pasiekti numatyti šie uždaviniai:

1. Analizuoti smurto artimojoje aplinkoje baudžiamąjį teisinį vertinimą.
2. Identifikuoti valstybės pozityviosios pareigos procesinius aspektus.
3. Nustatyti aukų procesinės apsaugos garantijas ir jų taikymo apribojimus.
4. Įvertinti teisinės pagalbos aukoms ir procesinių prievartos priemonių kaltininkams taikymo užtikrinimą.
5. Įvertinti valstybės pozityviosios pareigos vykdymą smurto artimojoje aplinkoje bylose.

Mokslinio tyrimo metodai: Norint pasiekti darbo tikslą ir uždavinius, analizuojant su magistro tema susijusią mokslinę literatūrą, teisės normas ir teismų praktiką, buvo naudojami daugiausia sisteminės analizės bei empirinis – baudžiamųjų bylų analizės tyrimo metodai.

Sisteminės analizės metodu analizuojamos nusikalstamų veikų, susijusių su smurtu artimojoje aplinkoje, kvalifikavimo problemos, taip pat baudžiamojo proceso normų taikymas, siekiant užtikrinti tinkamą pažeidžiamų aukų apsaugą, ir veiksmingą tokių nusikalstamų veikų ikiteisminį tyrimą bei teisminį procesą.

Empiriniu – dokumentų (bylų) analizės metodu analizuojama teismų praktika, susijusi su smurto artimojoje aplinkoje nusikaltimais. Remiantis statistiniais duomenimis, matyti, jog daugiausiai smurto artimojoje nusikaltimų kvalifikuojama pagal BK 140 straipsnį (Fizinio skausmo sukėlimas ar nežymus sveikatos sutrikdymas) – 2025 m. buvo užregistruota ir ištirta 3228

nusikaltimai, 2024 m. – 3238, 2023 m. – 4032.³⁷ Taigi, empirinio tyrimo metu išanalizuota 76 baudžiamosios bylos pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, išnagrinėtos Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmuose 2025 metais. Tyrimo metu nagrinėtas valstybės pozityviosios pareigos vykdymas, išskirta, kaip nustatomas aukos pažeidžiamumas, kokiomis specialiosiomis procesinėmis garantijomis naudojasi aukos, kokios procesinės prievartos ir baudžiamojo poveikio priemonės baudžiamojo proceso metu skiriamos smurtautojams, be kita ko ir kokios bausmės skiriamos už šio pobūdžio veikų padarymą. Taip pat remtasi aktualia LAT ir EŽTT praktika. Surinkta, išanalizuota ir susisteminta Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų praktika, atsižvelgiant į gautus rezultatus, identifikuoti įrodinėjimo, atstovavimo, procesinių formų taikymo aspektai.

Darbo struktūra: Ši magistro darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Įvade nurodoma tirama problema, jos aktualumas bei naujumas, išskiriama darbo reikšmė, nurodomas tyrimo tikslas. Supažindinama su darbo uždaviniais, naudojamais metodais bei darbo struktūra. Pirmajame skyriuje atliekama smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisinės charakteristikos analizė. Apžvelgiamas smurto artimoje aplinkoje pavojingumas bei kriminalizavimas, šeimos nario sąvokos taikymas tokio pobūdžio bylose, taip pat aptariamas atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje teisinis reguliavimas. Valstybės pozityviosios pareigos procesinio aspekto vykdymas tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas atskleidžiamas antrajame skyriuje. Šiame skyriuje nagrinėjami ikiteisminio tyrimo pradėjimo iššūkiai, aukų apsaugos bei atstovavimo užtikrinimo klausimai, procesinių prievartos bei baudžiamojo poveikio priemonių taikymas ir bausmių skyrimas. Išvadose pateikiami apibendrinimai ir rekomendacijos. Taip pat pateikiamas literatūros sąrašas.

Ginamieji teiginiai:

Valstybės pozityvioji pareiga tiriant ir nagrinėjant smurto artimojoje aplinkoje bylas ne visuomet yra įgyvendinama tinkamai, nes :

1. Baudžiamajame ir Baudžiamojo proceso kodekse pateikta šeimos nario ir artimo giminaičio sąvoka dėl netikslaus reguliavimo teismų praktikoje aiškinama nevienodai, todėl ne visada užtikrina pakankamą nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugą bei tinkamą tokio pobūdžio veikų kvalifikavimą.

³⁷ Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje* (Forma SMURTAS-ITĮ).

2. Tiriant smurto artimoje aplinkoje bylas pasirinkta proceso forma ne visuomet atitinka nusikalstamos veikos pavojingumo lygį, dėl ko yra neigiamai paveikiama tyrimo kokybė ir apribojamas aukų procesinių apsaugos garantijų įgyvendinimas.
3. Ikiteisminio tyrimo subjektai baudžiamojo proceso metu smurtautojams skiria nepakankamai griežtas procesinio poveikio priemones, nesusijusias su jų izoliavimu nuo aukų, tokiu būdu nevisapusiškai užtikrinant nukentėjusiųjų apsaugą.
4. Teismų praktikoje vyrauja tendencija nuteistiesiems neskirti su laisvės atėmimu susijusios bausmės arba bausmės vykdymą atidėti, dėl ko jie nėra atgrasomi nuo naujų nusikalstamų veikų darymo.

1. SMURTO ARTIMOJOJE APLINKOJE BAUDŽIAMOJI TEISINĖ CHARAKTERISTIKA

Pasak A. Baran, smurtas artimoje aplinkoje yra visuotinė problema, neapsiribojanti jokiais geografinėmis, religinėmis ar socialinėmis ribomis. Šio reiškinių pasekmės kelia pavojų ne tik asmens sveikatai bei gyvybei, bet ir palieka galias psichologines traumas, neigiamai paveikiančias nukentėjusiojo ir jo šeimos narių gyvenimus.³⁸ Smurto artimoje aplinkoje pripažinimą žmogaus teisių pažeidimu sulėtino šio reiškinių nematomumas ir jo traktavimas kaip privataus reikalo.³⁹ Šiuo metu tiek regioniniu, tiek pasauliniu mastu yra nustatyti aiškūs smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir apsaugos standartai, pabrėžiantys, kad už aukų apsaugą ir gynimą nuo tokio smurto, taip pat už jo priežasčių ir pasekmių šalinimą, atsakingi ne tik patys asmenys, bet ir valstybės. Tai reiškia, kad šalys privalo taikyti įvairias teises ir kitokias priemones, kad užtikrintų visapusišką aukų apsaugą.⁴⁰ Efektyvūs sprendimai, kovojant su smurtu artimoje aplinkoje, reikalauja išsamaus šio reiškinių supratimo ir jo teisinio reglamentavimo analizės. Atsižvelgiant į tai, kad teisinė apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje yra gausiai reglamentuojama tiek Lietuvos, tiek tarptautinės teisės aktuose, toliau darbe bus detalčiau aptarinėjamas smurto artimoje aplinkoje teisinis vertinimas bei atsakomybės mechanizmai, siekiant apsaugoti aukas ir užkirsti kelią tokiam smurtui.

1.1. Smurto artimoje aplinkoje teisinis vertinimas

Požiūris į smurtą artimoje aplinkoje ir jo teisinis vertinimas kardinaliai pasikeitė, susiejus jį su žmogaus teisėmis. Vėliau atsirado ir detalesnis teisinis reguliavimas, saugantis konkrečias teises, pavyzdžiui, teisę į apsaugą nuo kankinimo ar seksualinės prievartos, bei ginantis pažeidžiamas grupes, tokias kaip vaikai, neįgalieji ar nusikaltimų aukos.⁴¹ Kadangi Europoje buvo parengta daugybė dokumentų, įskaitant ir teisinių, siekiant kovoti su smurtu artimoje aplinkoje⁴², toliau darbe bus apžvelgiami esminiai teisės aktai, konvencijos bei įstatymai, formuojantys reikalavimus valstybei šioje srityje.

Literatūroje nurodoma⁴³, jog reikšmingiausias teisės aktas, suteikęs tvirtą pagrindą kovai su smurtu artimoje aplinkoje, yra Europos Tarybos konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto

³⁸ Anastasiia Baran. „Historical and legal analysis of the criminal and legal approach to domestic violence“. *Visnik Nacional'noho universitetu «Lvivska politehnika» Seria Uridicni nauki*. 10. (2023): p. 190.

³⁹ Šprem P., *supra* note 32, p. 204.

⁴⁰ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 70.

⁴¹ *Ibid.*, p. 70 – 71.

⁴² Libor Klimek, „Domestic Violence in European Legal Documents“, *CBU International Conference Proceedings*. Vol. 6. (2018): p. 647.

⁴³ Aleksandra Graduszyńska, ir kt. The issue of domestic violence towards women in Poland and Europe“, *General Medicine & Health Sciences/Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu* 28.1 (2022): p. 79.

artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (toliau – Stambulo konvencija)⁴⁴. Ši konvencija yra pirmoji teisiškai privaloma priemonė Europoje, skirta smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje panaikinimui.⁴⁵ Ją ratifikuojančios šalys siekia smurto artimoje aplinkoje prevencijos, aukų apsaugos ir kaltininkų nubaudimo.⁴⁶ Iki šiol Stambulo konvenciją yra ratifikavusios 39 Europos Tarybos narės – šalys, kurios privalo imtis priemonių, kad įvykdytų savo įsipareigojimus.⁴⁷ Lietuva vis dar nėra ratifikavusi šio teisės akto dėl kilusių diskusijų. Išsakytos abejonės dėl Konvencijos nuostatų konstitucingumo⁴⁸, Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvadose buvo paneigtos, nurodant, jog Stambulo konvencija neprieštarauja Konstitucijai⁴⁹. Nepaisant to, Lietuva vis dar nepriėjo prie sprendimo dėl konvencijos ratifikavimo, nors ratifikavimas šaliai duotų pridėtinės vertės – aukštesnio aukų apsaugos standarto užtikrinimą, bendradarbiavimą ne tik tarp nacionalinių bet ir tarptautinių institucijų, griežtesnį požiūrį į smurtautojų nubaudimą, taip pat švietimo sistemos tobulinimą, stereotipų ir įsisenėjusių požiūrių laužymą, taip ilgainiui mažinant smurto toleranciją visuomenėje.

Jungtinių tautų konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims (toliau – CEDAW)⁵⁰ tai teisės aktas, nustatantis normas ir standartus, kurie padeda užtikrinti moterų teises ir panaikinti bet kokią lyčių diskriminaciją. CEDAW, nors ir tiesiogiai neuždraudžia smurto prieš moteris, suteikia teisinį pagrindą jam spręsti kaip diskriminacijos formai.

Teisės aktas, turintis didelę įtaką ginant žmogaus teises, yra Europos žmogaus teisių konvencija. Jos vertė labiausiai priklauso nuo EŽTT, kuris Konvencijos nuostatas taiko nagrinėdamas individualias bylas.⁵¹ Vertindamas, ar valstybė įgyvendino savo pozityviasias pareigas smurto artimoje aplinkoje bylose, EŽTT aiškina Konvencijos nuostatų turinį ir pareigų apimtį. Nors Konvencijoje tiesiogiai nėra minimas „smurto artimoje aplinkoje“ terminas, EŽTT smurto artimoje aplinkoje bylose, vadovaudamasis pozityvių pareigų doktrina, užtikrina smurto

⁴⁴ Europos Taryba, *Konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija)*, priimta 2011 m. gegužės 11 d., ratifikuota ES, CETS Nr. 210. Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Stambulo%2Bkovencija_LT2023%2B06%2B02.pdf

⁴⁵ Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Lygių galimybių ir nediskriminavimo komiteto sekretoriatas, *Stambulo Konvencija – veiksminga priemonė siekiant panaikinti smurtą dėl lyties: Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo vadovas parlamentarams* (Europos taryba, 2019), p. 15. Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2023/2023-HandbookIstanbulConvention-LT.pdf>.

⁴⁶ Jolita Miliuvienė, „Konstitucinės dvejonės dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo: audra vandens stiklinėje?“, iš *Lietuvos teisė 2023 m. Esminiai pokyčiai, Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023*, p. 45.

⁴⁷ Europos Taryba, „Kova su smurtu prieš moteris ir smurtu šeimoje. Stambulo konvencija. Pagrindiniai faktai apie Stambulo konvenciją.“ Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/key-facts>

⁴⁸ Dovilė Pūraitė-Andrikienė, „Stambulo konvencijos konstitucingumo klausimas Lietuvoje.“ *Filosofija. Sociologija* 35.2-Special (2024): p. 19

⁴⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“ (TAR, 2024-03-14, Nr. 2024-04688).

⁵⁰ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 1979 m. gruodžio 18 d. *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*, rezoliucija 34/180; Valstybės žinios, 1996-03-08, Nr. 21-549.

⁵¹ Gerards J., *supra* note 33, p. 7.

artimoje aplinkoje aukų pamatinių teisių apsaugą,⁵² tą įrodo ir susiformavusi gausi EŽTT praktika šio tipo bylose, kuriose konstatuoti Konvencijos pažeidimai. EŽTT indėlis smurto artimoje aplinkoje bylose yra gausus tuo, kad savo sprendimais EŽTT įtvirtino, jog smurtas artimoje aplinkoje iš tiesų yra žmogaus teisių pažeidimas ir patenka į Konvencijos taikymo sritį⁵³, o valstybės institucijos turi pozityvią pareigą įsikišti į privataus asmens gyvenimą, kai egzistuoja akivaizdus ir realus pavojus konkrečioms asmenims.⁵⁴ Be to, EŽTT pakeitė smurto artimoje aplinkoje vertinimą, išaiškindamas, kad smurtas artimoje aplinkoje nėra vien tik fizinis smurtas, jis apima ir prievartinę kontroliavimą bei psichologinį smurtą. Tokiu būdu teismas nustatė naujas praktikas, jog smurtas artimoje aplinkoje patenka ir į Konvencijos 3 bei 14 straipsnių taikymo sritį.⁵⁵ EŽTT išaiškino, kad valstybės narės privalo kriminalizuoti smurto veiksmus ir imtis prevencinių priemonių, kad užkirstų kelią tolesniam smurtui, be to, jos turi tirti pranešimus apie smurtą, taip pat persekioti ir bausti kaltininkus.⁵⁶

ES teisės aktas, reglamentuojantis nusikaltimų aukų, įskaitant ir smurto artimoje aplinkoje aukų, teises, yra Europos Sąjungos Direktyva dėl aukų teisių (2012/29/ES) (Toliau – Nusikaltimų aukų teisių direktyva)⁵⁷. Ja siekiama užtikrinti, kad nusikaltimų aukos gautų tinkamą apsaugą, paramą ir teisingumą. Ši direktyva yra integruota į Lietuvos teisinę sistemą kaip BPK priedas, tačiau BPK nėra specialių nuostatų, reglamentuojančių tokių nusikaltimų tyrimą, todėl šios bylos tiriamos ir nagrinėjamos pagal bendrąsias baudžiamojo proceso taisykles. Kita vertus, įgyvendinant Direktyvą buvo pakeistos ir papildytos BPK nuostatos, suteikiant nukentėjusiesiems papildomas apsaugos garantijas – teisę proceso metu būti su juos lydinčiu asmeniu, taip pat teisę į specialių apsaugos poreikių vertinimą ir specialias apsaugos priemones.⁵⁸ Žmogaus teisių organizacijos vis tik nurodo, kad aukoms suteiktos garantijos ne visuomet yra užtikrinamos, tokiu būdu nepatenkinant aukų poreikių. L. Vaigės teigimu, 2014 metais Lietuvoje atliktas tyrimas „Nusikaltimų aukų teisių direktyva: naujas požiūris į artimųjų smurto aukas“ atskleidė, jog smurtautojai nepaiso aukai pritaikytų apsaugos priemonių, jas pažeidinėja, dėl ko aukos neretai

⁵² Petra Šprem, *supra note* 32, p. 204.

⁵³ Ronagh J.A. McQuigg, „Domestic violence as a human rights issue: Rumor v. Italy“, *European Journal of International Law* 26.4 (2015): p. 1009-1010.

⁵⁴ Tarik Abdel-Monem, „Opuz v. Turkey: Europe's Landmark Judgment on Violence against Women“, *Human Rights Brief* 17.1 (2009): p. 30.

⁵⁵ Sarah Murphy, „Domestic Violence as Sex Discrimination: Ten Years Since the Seminal European Court of Human Rights Decision in Opuz v. Turkey“, *New York University Journal of International Law and Politics* 51 (2018): p. 1351.

⁵⁶ Madeleine Eklund, „Violence Against Women as a Violation of the European Convention on Human Rights: Due Diligence and State Responsibility for Violence against Women by Private Actors“ (2016): p. 2.

⁵⁷ Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba, *Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomos minimalios nusikaltimų aukų teisių, paramos ir apsaugos taisyklės*, 2012 m. spalio 25 d., Oficialusis leidinys L 315, 2012-11-14, 57–73. Žiūrėta 2025 m. kovo 22 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.

⁵⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas“, TAR, žiūrėta 2025 kovo 22 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1085d150aee411e5b12fbb7dc920ee2c>.

nesulaukia reikalingos pagalbos. Be to, didelė dalis ikiteisminių tyrimų yra nepradedami arba nutraukiami, baigiami aukai susitaikius su kaltininku.⁵⁹

Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija užtikrina vaikų apsaugą nuo smurto, įskaitant smurtą artimoje aplinkoje.⁶⁰ Joje numatyta, kad valstybės privalo visomis įmanomomis priemonėmis (teisinėmis, socialinėmis, švietimo) ginti vaikus nuo bet kokio smurto, išnaudojimo ar nepriežiūros, patiriamos iš globėjų pusės.⁶¹ Konvencijos 19 straipsnyje įtvirtinta, kad valstybės turi užtikrinti smurto atvejų nustatymą, tyrimą ir pranešimą apie juos, taip pat teikti reikiamą pagalbą bei, esant būtinybei, pradėti teisinius procesus. Lietuvoje vaiko teisių apsaugą reglamentuoja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas⁶², kuris draudžia visų rūšių smurto formų panaudojimą prieš vaiką ir nurodo, jog tai užtraukia teisinę atsakomybę.⁶³

Lietuvos Respublikos Konstitucija (toliau – Konstitucija) yra pagrindinis šalies įstatymas, kuris užtikrina ir saugo piliečių konstitucines teises bei laisves.⁶⁴ Konstitucijoje įtvirtintas žmogaus gyvybės svarbumas, reglamentuojamas asmens neliečiamumas, saugomas jo orumas bei draudžiami bet kokie kankinimai, žalojimai, žeminimai ar žiaurus elgesys. Teismai nurodo, kad smurtu artimojoje aplinkoje yra kėsiniama į šias Konstitucijos saugomas vertybes – žmogaus sveikatą ir gyvybę, todėl galima teigti, jog tokie veiksmai tiesiogiai prieštarauja minėtoms konstitucinėms nuostatoms, rodo asmens pavojingumą visuomenei ir yra pagrindas juos laikyti nusikalstama veika, pagal kurią asmuo turi būti patrauktas baudžiamojon atsakomybėn⁶⁵.

ANSAAI – įstatymas, pakeitęs visuomenės bei institucijų požiūrį į smurtą artimoje aplinkoje Lietuvoje. Jame apibrėžiamas smurtas artimoje aplinkoje, nustatytos smurtą patyrusių ar jo pavojų patiriančių asmenų teisės, įtvirtintos prevencijos ir apsaugos priemonės, numatytas specializuotos kompleksinės pagalbos teikimas nukentėjusiesiems. Be to, jis aiškiai nustato įvairių institucijų ir įstaigų kompetenciją smurto prevencijos ir pagalbos teikimo srityse, reguliuoja smurtautojų teises ir pareigas, ypač tais atvejais, kai jiems yra skirtas apsaugos orderis.⁶⁶ Esminis šio įstatymo ypatumas yra tai, jog pripažinus smurtą artimoje aplinkoje visuomeninę reikšmę turinčia veika, tokių atvejų sprendimas tapo valstybės atsakomybe, įgyvendinama teisėsaugos priemonėmis, o kilę buitiniai konfliktai, turintys smurto elementų, nebėra laikomi privačiu

⁵⁹ Vaigė L., *supra note 24*, p. 102.

⁶⁰ *Vaiko teisių konvencija*, Valstybės žinios, 60-1501 (1995).

⁶¹ Nurul Fatia Kurniasi, Juajir Sumardi ir Iin Karita Sakharina, „Elimination of Violence Against Children During the Covid-19 Pandemic based on the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC 1989)“, *Khazanah Hukum* 4.2 (2022): p. 158.

⁶² „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“, Valstybės žinios, 1996-04-12, Nr. 33-807.

⁶³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-489/2024.

⁶⁴ „Lietuvos Respublikos Konstitucija“, Valstybės žinios 33, 1014 (1992).

⁶⁵ Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-70-361/2025.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas, *supra note 2*.

reikalu.⁶⁷ Iki įsigaliojant ANSAAĮ, smurto artimoje aplinkoje atvejai buvo nagrinėjami privataus kaltinimo arba bendra tvarka, tačiau tik tuo atveju, jei buvo pateiktas nukentėjusiojo, jo teisėto atstovo pareiškimas ar prokuroro reikalavimas.⁶⁸ Po įstatymo įsigaliojimo, ikiteisminio tyrimo pradėjimas pagal nusikalstamas veikas, numatytas BK 140 straipsnio 1 dalyje, 145, 148, 148¹ straipsniuose, 149 straipsnio 1 dalyje, 150 straipsnio 1 dalyje, 151 straipsnio 1 dalyje, 165 straipsnyje, tapo privalomas nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius, nepriklausomai nuo to, ar buvo gauti atitinkami skundai, pareiškimai ar reikalavimai. Šią prievolę patvirtina ir ANSAAĮ 12 straipsnio 1 dalis, įpareigojanti policijos pareigūnus pradėti ikiteisminį tyrimą, nustačius smurtinio nusikalstamos veikos požymius smurto artimoje aplinkoje atvejais, nesvarbu, ar buvo gautas pranešimas, ar jie patys tapo įvykio liudininkais. Kaip jau minėta darbo pradžioje, įsigaliojus ANSAAĮ, pranešimų apie smurtą artimoje aplinkoje skaičius išaugo net iki 75 tūkstančių kartų, o tokie duomenys rodo įstatymo reikšmę ir naudą kovojant su smurtu artimoje aplinkoje.

Apibendrinat galima teigti, jog smurtas artimoje aplinkoje yra plačiai reglamentuojamas tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu mastu, o išanalizuotas teisinis reglamentavimas rodo, jog nors šis reiškiny, vis dar yra itin rimta ir plačiai paplitusi problema⁶⁹, tačiau nebėra laikomas privačiu reikalu. Teisiniuose dokumentuose, reglamentuojančiuose atsakomybę už smurtą artimoje aplinkoje, pastebimas akivaizdus progresas – šis reiškiny yra pripažintas žmogaus teisių pažeidimu ir diskriminacijos dėl lyties išraiška, o valstybės yra įpareigosotos su juo veiksmingai kovoti, t. y. taikyti efektyvias baudžiamąsias priemones ir užtikrinti aukų teisę į teisingumą. Toks reguliavimas ne tik sustiprino nukentėjusiųjų apsaugą, bet ir prisidėjo prie visuomenės sąmoningumo augimo, be kita ko, didesnio nukentėjusiųjų informuotumo.

1.2. Baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje

Pavojingiausios smurto artimoje aplinkoje formos paprastai yra kriminalizuotos. Mokslinėje literatūroje išskiriami trys pagrindiniai baudžiamosios teisės modeliai, kuriais reguliuojama baudžiamoji atsakomybė už smurtą artimoje aplinkoje⁷⁰: 1) lygiateisės apsaugos modelis – kai baudžiamajame įstatyme atskirai nėra išskirta atsakomybė būtent už smurtą artimoje

⁶⁷ Justyna Gulbickaja, „Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika“, *Mokslinės minties šventė 2013: mokslinės konferencijos pranešimai*, ISSN 1822-993X (2013) : p. 10.

⁶⁸ „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas,“ TAR, 12575 (2017), žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=73odxzjc0&documentId=900c8ba099c011e58856802eb9fdffa1&category=TAP>.

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-594/2023.

⁷⁰ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 106.

aplinkoje, dėl to visais atvejais, nepaisant smurto ir santykių konteksto, taikoma vienoda teisinė apsauga; 2) atskiros nusikalstamos veikos modelis – kai baudžiamajame įstatyme smurtas artimoje aplinkoje yra įtvirtintas kaip atskira nusikalstama veika ir už ją yra numatyta teisinė atsakomybė; 3) padidintos apsaugos modelis – kai baudžiamajame įstatyme įtvirtinta nuostata, traktuojanti smurtą artimoje aplinkoje kaip kvalifikuojantį nusikalstamą veiką požymį, lemiantį griežtesnę atsakomybę, lyginant su analogišku smurtu, padarytu už šios aplinkos ribų.⁷¹

Anot R. Jakštienės, Lietuvoje dominuoja lygiateisės apsaugos modelis⁷², atsižvelgiant į tai, jog BK nėra apibrėžta smurto artimoje aplinkoje sąvoka ir nėra atskiro straipsnio, išskiriančio ją, kaip atskirą nusikalstamą veiką, tačiau BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkte, 135 straipsnio 2 dalies 3 punkte, 138 straipsnio 2 dalies 3 punkte, 140 straipsnio 4 dalyje, 145 straipsnio 3 dalyje, 148 straipsnio 2 dalyje, 149 straipsnio 5 dalyje, 150 straipsnio 5 dalyje, 151 straipsnio 3 dalyje, 165 straipsnio 2 dalyje nustatyta atsakomybė už nusikalstamas veikas, kuriose, be pagrindinių nusikalstamų veikų sudėčių, yra nustatytos kvalifikuotos sudėtyje su smurto artimoje aplinkoje požymiais.⁷³ LAT nurodo, kad tai paprastai reiškia, kad jei toks nusikaltimas padarytas prieš šeimos narį, artimąjį giminaitį ar mažametį, jis kvalifikuojamas pagal kvalifikuotą sudėtį ir / ar už ją nustatyta griežtesnė atsakomybė, kadangi šios nusikalstamos veikos yra laikomos pavojingesnėmis.⁷⁴ Tokia griežtesne atsakomybe siekiama apsaugoti ne tik asmens neliečiamumą, gyvybę bei sveikatą, bet ir konstitucines vertybes kaip šeima, giminystės ryšiai, tėvystė, motinystė ir vaikystė. Toks baudžiamosios atsakomybės diferencijavimas suteikia teismui galimybę parinkti teisingą bausmę, atsižvelgiant į padidintą veikos pavojingumą.⁷⁵

Statistika⁷⁶ rodo, kad dominuojanti smurto artimoje aplinkoje forma – fizinis smurtas, dažniausiai kvalifikuojamas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, kriminalizuojančią fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą šeimos nariui ar artimam giminaičiui.⁷⁷

Siekiant užtikrinti fizinio neliečiamumo apsaugą baudžiamosios teisės priemonėmis, BK, be kita ko, numatyta atsakomybė už tyčinius pasikėsinimus į žmogaus gyvybę (BK 129 straipsnis),

⁷¹ Ilona Michailovič, „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“ *Teisė* 82 (2012): p. 32-35.

⁷² Jakštienė R., *supra* note 14, p. 106.

⁷³ „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2011.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas byloje Nr. 36/2009-20/2010-4/2011-9/2011 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymą arba sunkų sveikatos sutrikdymą“.

⁷⁶ „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje. 2024 m. lapkričio 20 d. – gruodžio 1 d.“, *Mano vyriausybė*, žiūrėta 2025 m. gruodžio 14 d. <https://socmin.lrv.lt/public/canonical/1742208209/4505/SADM%20smurtas%20ataskaita%20pilnas.pptx>.

⁷⁷ Eglė Privenienė. „Baudžiamosios politikos dėl smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir problematika“, iš *Lietuvos teisinės valstybės istorinė patirtis ir ateities iššūkiai* (2016): p. 56, Marijampolė : Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2016.

sveikatą ar neliečiamumą (BK 135, 138, 140 straipsniai)⁷⁸, o už pasikėsinimą į šeimos narį ar artimąjį giminaitį numatyta atsakomybė 129, 135, 138 straipsnių 2 dalies 3 punktuose, 140 straipsnio 2 dalyje.

Seksualinis smurtas, taip pat ir artimoje aplinkoje, draudžiamas ir baudžiamas pagal BK 149–153 ir 162 straipsnius. Šios normos apima platų smurto artimoje nusikalstamų veikų spektrą, pradedant išžaginiu (BK 149 straipsnis), seksualiniu prievartavimu (BK 150 straipsnis), lytinės aistros tenkinimu, kai pažeidžiami nepilnamečio seksualinio apsisprendimo laisvė ir neliečiamumas (BK 151 straipsnis), jaunesnio negu šešiolikos metų asmens viliojimą bei tvirkinimą (BK 153 straipsnis) ir baigiant vaiko išnaudojimu pornografijai (BK 162 straipsnis). Nors minėtuose straipsniuose ar jų dalyse nėra įtvirtinto jokio kvalifikuojančio požymio, nurodančio, kad veika buvo padaryta prieš šeimos narį ar artimą giminaitį, taip pat nėra ir nuorodos į smurtą artimoje aplinkoje, tačiau jų teisinis vertinimas, smurto artimoje aplinkoje kontekste, kinta pagal kaltinamojo statusą. Kaip antai, jeigu vieną iš išvardintų nusikalstamų veikų (BK 149 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 150 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 151 straipsnio 2 dalyje, 151¹, 152¹, 153, 162 straipsniuose, 307 straipsnio 3 dalyje, 308 straipsnio 3 dalyje, 309 straipsnio 2 ir 3 dalyse) padarė artimas giminaitis ar šeimos narys, tai yra laikoma baudžiamąją atsakomybę sunkinančią aplinkybę. Todėl net ir nesant specialios straipsnio dalies, artimos aplinkos kontekstas tampa esminiu veiksmu, parenkant bausmės griežtumą bei vertinant nusikaltimo pavojingumą.

Kita ne mažiau svarbi bei aktuali, dažnai pasitaikanti smurto artimoje aplinkoje forma yra psichologinis smurtas. Baudžiamoji atsakomybė kyla tik už pačias pavojingiausias šio smurto formas, kurios apima – BK 145 straipsnį (grasinimas nužudyti ar sunkiai sutrikdyti žmogaus sveikatą, terorizavimas), 148 straipsnį (veiksmų laisvės varžymas), 148¹ straipsnį (neteisėtas žmogaus persekiojimas). Minėtų straipsnių 2 dalyse taip pat nurodyta, jog tokie veiksmai gali būti padaryti artimoje aplinkoje, ikiteisminio tyrimo metu nustačius tai patvirtinančias faktines aplinkybes. Svarbu paminėti ir BK 163 straipsnį (piktnaudžiavimas tėvų, globėjo ar rūpintojo arba kitų teisėtų vaiko atstovų teisėmis ar pareigomis), kuriame įtvirtinta atsakomybė ne tik už fizinį, bet ir už psichologinį vaiko žalojimą, akcentuojant neigiamą poveikį vaiko gerovei. Teismų praktika rodo, jog anksčiau kilo problemų kvalifikuojant veikas pagal šį straipsnį, kadangi jame nurodytos dispozicijos yra artimos BK 145 straipsniui.⁷⁹ Analogiška situacija ižvelgiama ir šiuo metu, į BK naujai įvedus 148¹ straipsnį, kurio dispozicija taip pat ganėtinai panaši į BK 145 straipsnio nuostatas. Kadangi šis straipsnis yra ganėtinai naujas ir pagal jį dar nėra suformuluotas pakankamas kiekis teismų praktikos, probleminiai aspektai išryškėja nagrinėjant jo santykį su BK 145 straipsniu.

⁷⁸ LAT, *supra note*, 9.

⁷⁹ LAT, *supra note*, 9.

Dar viena smurto artimoje aplinkoje forma – ekonominis smurtas, kuris BK draudžiamas 164 (vengimas išlaikyti vaiką) straipsniu.

Atsakomybė už tam tikras smurto artimoje aplinkoje formas taip pat gali kilti taikant kitas BK normas, kuriose nėra išskirtas / nurodytas „smurtas artimoje aplinkoje“ – BK 133 straipsnį (sukurstymas nusižudyti ar privedimas prie savižudybės), 148 straipsnį (veiksmų laisvės varžymas), 154 straipsnį (šmeižimas), 166 straipsnį (asmens susižinojimo neliečiamumo pažeidimas), 167, 168 straipsnius (neteisėtas informacijos apie privatų asmens gyvenimą rinkimas, paskleidimas ar panaudojimas).⁸⁰ Taip pat ir BK 156 straipsnį (vaiko pagrobimas arba naujagimių sukeitimas) bei BK 158 straipsnį (vaiko pagrobimas), kuriuose atsakomybė numatyta tėvams, globėjams, teisėtiems vaiko atstovams bei giminaičiams.

Kaip jau minėta – Lietuvoje taikoma lygiateisė apsauga, todėl smurtas artimoje aplinkoje kriminalizuojamas per kvalifikuojantį šeimos nario požymį, kuris pabrėžia tokių veikų pavojingumą bei būtinybę taikyti griežtesnį baudžiamąjį vertinimą.

Svarbu pažymėti, kad baudžiamojoje teisėje vyraujantis principas *nullum crimen sine lege scripta* (nėra nusikaltimo be įstatymo) nurodo formalųjį baudžiamosios teisės aspektą, jog tik baudžiamasis įstatymas turi galią apibrėžti, kas yra laikoma uždrausta nusikalstama veika, todėl visi nusikaltimo sudėties požymiai privalo būti tiesiogiai ir aiškiai įtvirtinti pačiame baudžiamajame įstatyme.⁸¹ Tačiau būtent nusikalstamą veiką kvalifikuojantis požymis ar atsakomybę sunkinanti aplinkybė (BK 60 straipsnio 1 dalies 14 punktas) – nusikalstamą veiką padarė šeimos narys – baudžiamajame įstatyme nėra aiškiai apibrėžtas.

Artimojo giminaičio ar šeimos nario, kuris smurtauja, statusas, kaip kvalifikuojantis požymis, baudžiamajame įstatyme yra įtvirtintas ne visų, o tam tikrų smurtinio pobūdžio nusikalstamų veikų sudėtyse, konkrečiai – BK 129 straipsnio 2 dalies 3 punkte, 135 straipsnio 2 dalies 3 punkte, 138 straipsnio 2 dalies 3 punkte ir 140 straipsnio 2 dalyje. Literatūroje pabrėžiama, kad kvalifikuojančio šeimos nario požymio nustatymas, siekiant inkriminuoti nusikalstamą veiką, be kita ko ir šeimos nario sąvokos aiškinimas, smurto artimoje aplinkoje bylose grindžiamas įvairių teisės aktų taikymu.⁸² Šiuo tikslu teismų praktikoje buvo remiamasi Baudžiamojo, Baudžiamojo proceso ir Civilinio kodeksų (toliau – CK) nuostatomis (BK 248 straipsniu, BPK 38 straipsniu, CK 3.7, 3.135, 3.136, 3.229 straipsniais), ANSAAĮ 2 straipsnio 2 dalies nuostatomis. Aiškinimo ribas ir turinį formuoja nacionalinių (Konstitucinio ir Lietuvos Aukščiausiojo teismų) bei tarptautinių (EŽTT) teismų jurisprudencija.

⁸⁰ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 110.

⁸¹ Paulius Veršekys, „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“, *Teisė* 82 (2012): p. 207.

⁸² Ramunė Jakštienė, „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrįstumas“, *Jurisprudencija* 25.1 (2018): p. 231.

Iki 2023 m. birželio 1 d. šeimos nario sąvoka baudžiamajame įstatyme buvo apibrėžta BK 248 straipsnio 2 dalyje, nurodžiusioje, kad „nusikaltimą padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, taip pat nusikaltimą padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio tėvai.“ Nuo 2023 m. birželio 1 d. minėta sąvoka buvo perkelta į BK 141 straipsnio 1 dalį, nustatančią, kad „nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai.“ LAT šiuo aspektu nurodė, jog bylai aktuali klausimu (dėl kvalifikuojančio šeimos nario statuso nustatymo) teisinis reguliavimas nepakito.⁸³

Tuo tarpu BK 248 straipsnyje apibrėžta tik artimųjų giminaičių sąvoka, nurodant, jog „artimieji giminaičiai yra tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys, seneliai ir vaikaičiai.“ Ši sąvoka yra suderinta su BPK 15 straipsniu, pateikiančiu tiesioginę nuorodą į šį apibrėžimą, tokiu būdu užtikrinant vieningą artimojo giminaičio sampratos aiškinimą. Priešinga situacija įžvelgiama su šeimos nario sąvoka – BK 141 straipsnyje bei BPK 38 straipsnyje pateikiami skirtingi šeimos nario apibrėžimai, kurie nėra tapatūs. BPK įtvirtintas apibrėžimas apima platesnį subjektų ratą, prie šeimos narių priskiriant ir asmenis, su kuriais CK nustatyta tvarka yra susitarta sudaryti santuoką, buvusius sutuoktinius bei išlaikytinius. Tuo tarpu BK apibrėžimas šių subjektų neapima, tačiau pagal jį šeimos nariais yra laikomi ir partnerystės ryšiais siejami asmenys. Toks skirtumas yra BK vidinės sistemos trūkumas, silpninantis teisinį aiškumą smurto artimoje aplinkoje bylose ir paliekantis vietos interpretacijoms, taikant šeimos nario sąvoką materialinės bei procesinės teisės kontekste, o tai gali lemti proceso dalyvių teisių ar garantijų neužtikrinimą. Atsižvelgiant į tai, kad šeimos nario statusas smurto artimoje aplinkoje bylose turi esminę reikšmę tiek baudžiamosios atsakomybės individualizavimui, tiek nukentėjusiųjų apsaugos mechanizmų taikymui bei siekiant užtikrinti įstatymų darną, autorės vertinimu, būtina suvienodinti šeimos nario apibrėžimą, paliekant vieną sąvoką, apimančią tiek materialioje, tiek procesinėje teisėje nurodytus subjektus, o BPK 38 straipsnyje įtvirtinant blanketinę nuorodą į BK 141 straipsnį, kaip tai yra padaryta artimojo giminaičio sampratos atveju. BPK 38 straipsnį formuluoti taip : „Šeimos nariai yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 141 straipsnyje nurodyti asmenys.“

Šeimos nario sampratos aiškinimo nevienodumas pasireiškia ir teismų praktikoje. Taip yra todėl, jog teismų argumentacija šiuo klausimu ne visuomet yra pakankamai nuosekli ar

⁸³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-83-1073/2025.

vieninga, priklausomai nuo smurto artimoje aplinkoje bylos aplinkybių. Atsižvelgiant į tai, aktualu įvertinti, kaip teismai interpretuoja šeimos nario sampratą – kurie subjektai vienareikšmiškai pripažįstami šeimos nariais, o kurių statusas sukelia abejonių ir tokiu būdu identifikuoti pagrindinius šios sąvokos aiškinimo probleminius aspektus teismų sprendimuose.

Pirmiausiai pažymėtina, jog jokių problemų dėl sutuoktinio laikymo šeimos nariu vis dar neišryškėjo, kadangi, pagal LAT praktiką, sutuoktinis paprastai laikomas šeimos nariu, tiek pagal lingvistinį šeimos nario sąvokos aiškinimą, tiek pagal sisteminį šios sąvokos vertinimą smurtinių nusikaltimų artimoje aplinkoje kvalifikavimo kontekste. Sutuoktinio smurto veiksmai kito sutuoktinio atžvilgiu užtraukia baudžiamąją atsakomybę pagal kvalifikuotą nusikalstamos veikos sudėtį, įtvirtintą BK 140 straipsnio 2 dalyje.⁸⁴ Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-83-1073/2025⁸⁵ LAT išaiškino, jog nors sutuoktiniai gyveno skyriumi ir tarp jų buvo inicijuota santuokos nutraukimo procedūra, teisiniu ir faktiniu požiūriu jų šeiminiai santykiai formaliai nebuvo nutrūkę, todėl nėra pagrindo laikyti, kad veika nebuvo padaryta prieš šeimos narį.

Kita vertus, LAT⁸⁶ sutuoktinio nepripažino šeimos nariu BK kontekste dėl susiklosčiusių išimtinių aplinkybių, kurių visuma paneigė BK nustatytą reguliavimą. Kasacinis teismas nustatė, jog nuteistojo ir nukentėjusiosios santykiai, nepaisant to, kad jie buvo susituokę, neatitiko tikrųjų šeimos narių santykių pagal BK 248 straipsnio nuostatas ir konstitucinę doktriną, kadangi įvykio metu sutuoktiniai nebegyveno kartu, jų santuoka faktiškai buvo suirusi, santykiai konfliktiški, jie nevykdė santuokinių įsipareigojimų, netvarkė bendro ūkio, todėl veika buvo perkvalifikuota į BK 140 straipsnio 1 dalį.

Darbo autorės vertinimu, smurtaujantis sutuoktinis neturėtų būti nepripažįstamas šeimos nariu BK kontekste, net jeigu faktiniai šeimos ryšiai yra nutrūkę, o santykiai tarp sutuoktinių konfliktiški ir vyksta skyrybų procesas. Tokį vertinimą autorė motyvuoja tuo, jog sutuoktinio, kaip šeimos nario, sąvokos aiškinimas BK kontekste yra objektyvus, kylantis iš teisinių ryšių – santuokos, o ne subjektyvus, siejamas su santuokinių ryšių kokybės ar turinio vertinimu. Nepripažįstant sutuoktinio šeimos nariu, siaurinamas baudžiamosios teisės taikymas smurto artimoje aplinkoje atvejais ir iš esmės paneigiamas pats kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties tikslas.

Kalbant apie kitus asmenis, kurie gali būti pripažįstami šeimos nariais smurto artimoje aplinkoje atvejais, pažymėtina, jog R. Jakštienė jau 2019 metais daktaro disertacijoje buvo išskyrusi kelias šeimos nario sampratos teisinio reguliavimo ir aiškinimo problemas, kurios dažniausiai kyla tais atvejais, kai asmenys kartu gyvena neįregistravę santuokos (faktinė

⁸⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis, *supra note* 83.

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-489/2020.

partnerystė), sutuoktiniai gyvena atskirai, be to, kai asmenys anksčiau buvo siejami artimais ryšiais, t. y. santuoka ar partneryste⁸⁷, tačiau, atsižvelgus į BK pakeitimus, naujai suformuotą teismų praktiką, atsiranda pagrindas dar kartą įvertinti šeimos nario sampratos aiškinimą bei taikymą ir nustatyti, ar tokie įstatymo pakeitimai padėjo sumažinti R. Jakštienės pastebėtas problemas, ar priešingai, atsirado naujų iššūkių.

Kaip matyti iš naujo BK 141 straipsnio ir naujausios LAT praktikos (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-83-1073/2025) – kai kurios įstatymo, taip pat jo aiškinimo ir taikymo problemos išlieka:

Kadangi įstatymuose nėra aiškiai apibrėžta, kas sudaro bendro gyvenimo ir bendro ūkio tvarkymo turinį, jų aiškinimas vyksta *ad hoc* (konkrečios situacijos) principu, o tai praktikoje lemia neapibrėžtumą ir sunkumus, nustatant šeimos santykių pobūdį⁸⁸ ir atitinkamai, taikant baudžiamąją atsakomybę už padarytas nusikalstamas veikas.

BK 141 straipsnyje, aiškinant šeimos nario sąvoką, naudojami kartu su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu gyvenančių asmenų bei asmenų, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystės) apibrėžimai. Atsižvelgiant į tai, būtina aptarti, kaip yra aiškinamas bei suprantamas bendras gyvenimas ir kaip tokiais atžvilgiais yra taikoma šeimos nario sąvoka.

Pirma – nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai. Egzistuojančioje teismų praktikoje nėra išryškėjusių pavyzdžių, kuriuose būtų nagrinėjamas bei įrodinėjamas tėvų ar vaikų, kaip šeimos narių, statusas, nes paprastai tai yra akivaizdu ir nekvestionuojama. Kitaip tariant, tai reiškia, kad jei tėvai ir vaikai gyvena kartu, yra siejami giminystės ir kraujo ryšiais, jie yra laikomi šeimos nariais smurto artimoje aplinkoje bylose. Pavyzdžiui, kasaciniam teismui⁸⁹ nekilo jokių abejonių dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo ar vaiko pripažinimo kaltinamosios šeimos nariu, kadangi buvo nustatyta, kad nuteistoji smurtavo prieš savo nepilnametį sūnų.

Visgi kitokia situacija yra su faktiniais patėviais. Nagrinėjant praktikoje gana neįprastą klausimą dėl neįvaikinto sutuoktinio (sugyventinio) nepilnamečio vaiko pripažinimo kaltininko šeimos nariu, LAT pažymėjo, jog tais atvejais, kai vaiko motina yra sukūrusi šeimyninius santykius su kaltininku, o vaikas gyvena kartu su jais bendrame ūkyje, toks vaikas, atsižvelgiant ir į kitus šeimos santykiams būdingus požymius, faktiškai yra laikytinas tokios šeimos nariu,

⁸⁷ Jakštienė R., *supra note* 14, p. 136.

⁸⁸ Jakštienė R., *supra note* 82, p. 238.

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-54-648/2025.

nepriklausomai nuo jo valios bei formalaus teisinio statuso kaltininko atžvilgiu.⁹⁰ Tai rodo, jog prioritetas yra teikiamas faktiniam šeimos santykių turiniui.

Tai patvirtina ir LAT nagrinėta byla⁹¹, kurioje nepilnametė nukentėjusioji buvo pripažinta nuteistojo šeimos nare, nustačius, jog nuteistasis su sutuoktine ir jos nukentėjusiaja dukterimi kartu gyveno nuo maždaug 2005 m., nors nepilnametė nebuvo įvaikinta, jų santykių turinys patvirtino faktinių šeiminių ryšių buvimą – nuteistasis rūpinosi sutuoktine ir jos dukterimi, materialiai ir morališkai jas rėmė, dalyvavo vaiko auginime bei šeimos gyvenime.

Analogiškas klausimas buvo nagrinėjamas ir baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022⁹², kurioje, sprendžiant klausimą dėl nusikalstamos veikos kvalifikavimo pagal BK 138 straipsnio 2 dalies 3 punktą, LAT, pagal byloje nustatytas aplinkybes – nuteistojo gyvenimo su nuteistąja sugyventine ir jos vaikais trukmę, tarp jų susiformavusius santykius, padarė išvadą, kad nuteistasis bei nepilnametis vaikas yra šeimos nariai. Iš esmės tokia išvada atitinka kasacinio teismo išaiškinimus nagrinėjant šias situacijas, visgi šioje byloje buvo išvelgta kita problema. Nors ir nustačius faktinius šeimos santykius tarp nuteistojo ir vaiko, BK 163 straipsnio inkriminavimo kontekste minėtas patėvis nebuvo pripažintas nukentėjusiojo tėvu ar globėju, kaip to reikalauja šio straipsnio dispozicija, kadangi jis neturėjo teisėto vaiko atstovo teisių ir (ar) pareigų. Pažymėtina, jog BK 163 straipsnio taikymas siejamas išimtinai su formaliais kriterijais – biologiniais ar įvaikinimo ryšiais, globos (rūpybos) santykiais ar kitu teisiškai įtvirtintu atstovavimo statusu. Dėl šios priežasties vien faktinis bendras gyvenimas ar faktinių šeiminių santykių egzistavimas savaime nesudaro pagrindo pripažinti suaugusį asmenį teisėtu vaiko atstovu BK 163 straipsnio prasme, todėl tokie asmenys kaip patėviai ar tėvų sugyventiniai nėra laikytini šio nusikaltimo subjektais.⁹³ Dėl to susiformuoja prieštaringa situacija, kai asmuo, šiuo atveju patėvis, laikomas pakankamai artimu vaiko atžvilgiu, kai sprendžiamas klausimas smurto artimoje aplinkoje kontekste, tačiau tas pats patėvis, kuris faktiškai dalyvauja vaiko gyvenime ir atlieka tėviškas funkcijas, išvengia atsakomybės ir nėra laikomas artimu asmeniu, vertinant jo veiksmus to paties vaiko auklėjimo kontekste, vien dėl įstatyme įtvirtinto specialiojo subjekto normos. Tai gali būti vertinama kaip labai rimta teisinio reguliavimo spraga, saugant vaikus nuo faktinės, o ne teisines tėvų pareigas vykdančių asmenų (patėvių ar tėvų sugyventinų) smurto, kadangi tokiu būdu valstybė neužtikrina visapusiškos jų apsaugos.

Toliau analizuojant BK 141 straipsnyje įtvirtintą apibrėžimą, nustatyta, kad šeimos nariais yra ir sutuoktinio arba partnerio tėvai (tėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų

⁹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-648/2021. Teismų praktika. 2021, 55, p. 408-427.

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis, *supra note* 11.

⁹³ *Ibid.*

sutuoktiniai arba partneriai. Iš tokio įstatymo aiškinimo galima suprasti, jog gyvenimo kartu reikalavimas yra taikomas tik asmens, padariusio nusikalstamą veiką, tėvams, vaikams ar broliams, o nusikalstamą veiką padariusio asmens sutuoktinio ar partnerio tėvams/įtėviams, vaikams/įvaikiams, broliams, seserims ir jų sutuoktiniams arba partneriams šis reikalavimas tarsi išnyksta. Nurodyti asmenys šeimos nariais pripažįstami automatiškai vien tik dėl jų ryšio su kaltininko sutuoktiniu ar partneriu. Autorės nuomone, toks įstatymo aiškinimas yra nelogiškas, sukuriantis paradoksalią situaciją, kuomet atskirai gyvenantis smurtautojo brolis nebūtų laikomas jo šeimos nariu, o atskirai gyvenantis sutuoktinės brolis būtų juo laikomas. Tokiu būdu yra nukrypstama nuo kvalifikuotos nusikalstamos veikos sudėties tikslo bei objekto – šeimos nario ar artimo giminaičio nubaudimo.

Antra, asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė).

Kaip nurodė R. Jakštienė, teismų praktikoje nuosekliai plėtojama faktinės partnerystės koncepcija, pagal kurią šeimos nariais paprastai pripažįstami asmenys, kurie, nors ir nėra sudarę santuokos, gyvena kartu bendroje gyvenamojoje vietoje, palaiko ilgalaikius, stabilius santykius, bendrai tvarko kasdienius bei finansinius reikalus, yra susiję glaudžiu abipusiu emociniu ryšiu, vienas kitą laiko šeimos nariu ir turi bendrų ateities planų.⁹⁴

Taigi, nesant oficialiai įregistruotos santuokos (partnerystės), asmens pripažinimas šeimos nariu baudžiamosios teisės kontekste grindžiamas ne formaliais dokumentais, o faktinių santykių turiniu. Nuoseklioje teismų praktikoje, formuojamoje remiantis Konstitucinio Teismo jurisprudencija⁹⁵, įtvirtinta, jog nustatant bendro gyvenimo kartu, neįregistravus santuokos, faktą, lemiamą reikšmę įgyja faktinių aplinkybių visumos, atskleidžiančios asmenų santykių turinį ir tarpusavio ryšį, vertinimas. Sprendžiant, ar tokie santykiai laikytini šeimos narių santykiais, paprastai atsižvelgiama į šeimos narių tarpusavio atsakomybę, supratimą, emocinį ryšį, pagalbą ir savanorišką teisių bei pareigų prisiėmimą.⁹⁶

Kaip antai, kasacinis teismas⁹⁷ nustatė, jog kaltinamojo ir nukentėjusiosios santykiai peržengė paprasto gyvenimo po vienu stogu ribas ir savo turiniu atitiko šeimos santykius, kadangi asmenys faktiškai gyvenu kartu, vedė bendrą ūkį, disponavo lėšomis, turėjo bendrų tikslų ir tarpusavio įsipareigojimų, nepaisant to, jog santuoka nebuvo įregistruota. Taigi, pagal kasacinio

⁹⁴ Jakštienė R, *supra note* 14, p. 137.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas byloje Nr. 21/2008 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“, *Valstybės žinios*, 2011-09-30, Nr. 118-5564

⁹⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus nutartis, *supra note* 83.

⁹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2013.

teismo praktiką, vien faktas, kad asmenys kartu gyveno neįregistravę santuokos, savaime netrukdo pripažinti nukentėjusiojo ir kaltininko šeimos nariais.

Tačiau pasitaiko ir situacijų, kuomet LAT asmenų nepripažįsta šeimos nariais. Pavyzdžiui nustačius, kad asmenys vienas kito nelaikė šeimos nariais, kartu gyveno trumpą laiką, nevedė bendro ūkio ir finansų, tarp jų nebuvo susiformavę emocinio artumo, tarpusavio atsakomybės ir bendro gyvenimo ryšiai.⁹⁸ Atsižvelgiant į išdėstytą, darytina išvada, kad vien tik bendras gyvenimas kartu viename būste, nesant duomenų apie tarpusavio artumą ar prierašumą, negali būti pagrindu daryti išvadai, jog asmenų santykiai turėtų būti vertintini kaip šeimos.

Kita probleminė šeimos nario kvalifikavimo sritis apima atvejus, kai smurtas nukreiptas prieš asmenis, tarp kurių anksčiau egzistavo artimi ar šeimos santykiai. Tokiose situacijose kyla klausimas, ar buvę sutuoktiniai ir sugyventiniai, kurių šeimyniniai santykiai yra nutrūkę, gali būti laikomi šeimos nariais BK prasme. Lieka neaišku, ar galima taikyti kvalifikuojančias normas, ar vis dėlto tokia kvalifikacija būtų nepagrįsta, atsižvelgiant į tai, kad šie asmenys nepatenka į BK 141 straipsnyje įtvirtintą šeimos nario sampratą.

Atsakant į iškeltus klausimus, kaip pavyzdį galima pateikti bylą, kurioje LAT⁹⁹, atsižvelgdamas į nustatytas aplinkybes – nukentėjusioji ir nuteistasis jau daug metų nevedė bendro ūkio, jų partnerystė buvo nutrūkusi, jie nebuvo susieti nei emociškai, nei tarpusavio atsakomybe ir neturėjo bendrų ateities planų, padarė išvadą, jog tokie santykiai neatitinka šeimos santykių ir veika turi būti perkvalifikuota pagal BK 140 straipsnio 1 dalį.

Pagal dabartinį teisinį reglamentavimą, asmenims oficialiai nutraukus santuoką ir išsituokus, jie nebepatenka į šeimos nario sąvokos ribas, tačiau gali pasitaikyti atvejų, kuomet išsiskyrę asmenys ir toliau lieka gyventi kartu. Tokiais atvejais jie yra traktuojami kaip faktiniai sugyventiniai. Šiose situacijose, taikant šeimos nario sąvoką baudžiamosios teisės kontekste, išryškėja paradoksas dėl tokių santykių vertinimo, t. y. vertinant buvusius faktinius sugyventinius kaip šeimos narius būtų paliekama daugiau erdvės interpretacijoms nei tais atvejais, kai būtų vertinami buvę sutuoktiniai. Taip yra todėl, nes, kaip jau minėta, išsituokę asmenys tikrai nėra sutuoktiniai, o faktinius sugyventinius pripažįstant šeimos nariais, kaip rodo aukščiau apžvelgta teismų praktika, vertinamas pats santykių kontekstas – ar santykiai nutrūko, ar tarp asmenų egzistuoja kokie nors artimi ryšiai.

Mokslinėje literatūroje pažymėta, jog didžiausia rizika nukentėti nuo smurtinio elgesio kyla būtent nutrūkus artimiems santykiams ar asmenims išsiskyrus, kadangi smurto veiksmai būna

⁹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013.

⁹⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511/2021.

vedami pavydo ar keršto, siekio atkurti santykius¹⁰⁰, todėl, autorės nuomone, buvusieji sugyventiniai ar sutuoktiniai, tais atvejais, kai jie ir toliau lieka gyventi kartu ir/ar palaiko gana artimus tarpusavio santykius, turėtų būti teisiami pagal kvalifikuojančias normas.

Kitas, susijęs su jau minėtais šeimos nario sampratos neaiškumais, probleminis aspektas yra skirtinga šeimos nario sąvoka įtvirtinta BK, BPK ir ANSAAĮ. Kaip jau minėta, ši sąvoka skirtingai reglamentuojama įvairiuose teisės aktuose, dėl ko teismai, nagrinėdami bylas, remiasi skirtingais šaltiniais ir naudoja skirtingus apibrėžimus.

ANSAAĮ 2 straipsnio 2 dalyje nustatyta, kad artima aplinka, tai „*aplinka, kurią sudaro asmenys, siejami arba praeityje sieti santuokiniais, partnerystės, svainystės, giminystės ar kitais artimais ryšiais, taip pat asmenys, kartu gyvenantys ir tvarkantys bendrą ūkį*“. Nors kasacinis teismas savo praktikoje buvo suformulavęs, jog ANSAAĮ nuostatos nėra taikomos sprendžiant bylas, susijusias su nusikaltimais žmogaus gyvybei ir sveikatai, kadangi jos neatitinka BK 248 straipsnyje apibrėžtų artimojo giminaičio bei šeimos nario sąvokų,¹⁰¹ tačiau vis dar pasitaiko atvejų, kuomet žemesnių instancijų teismai ir toliau remiasi ANSAAĮ, tokiu būdu ignoruodami teismų praktikos išaiškinimus.

BPK 38 straipsnis numato, jog „*šeimos nariais laikomi kartu su tuo asmeniu gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai, asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos, arba asmuo, su kuriuo tas asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat sutuoktinio tėvai, išlaikytiniai ar buvę sutuoktiniai*“. Tuo tarpu pagal BK 141 straipsnį, kaip jau buvo aptarta anksčiau, „*nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nariai yra kartu su juo gyvenantys tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens sutuoktinis arba asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystė), sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir jų sutuoktiniai arba partneriai*“.

Toks nesuderintas teisinis reguliavimas ir doktrina leidžia teigti, kad BK 141 straipsnyje įtvirtinta šeimos nario sąvoka yra per siaura, nederanti su BPK ir ANSAAĮ įtvirtintomis sąvokomis, atitinkamai neleidžianti tinkamai užtikrinti smurto artimoje aplinkoje aukų procesinių garantijų, todėl, įvertinus visa tai, kas išdėstyta pirmiau ir siekiant užpildyti įstatymo spragas, siūlytina keisti BK 141 straipsnyje įtvirtintą šeimos nario sąvoką, išplečiant subjektų ratą.

BK 141 straipsnį išdėstyti sekančiai: „*nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nariai yra jo tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir kartu su juo gyvenantys jų*

¹⁰⁰ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 149

¹⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017.

sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens buvęs ar esamas sutuoktinis, asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena ar gyveno neįregistravęs santuokos (partnerystė), arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat kartu su nusikaltimą padariusiu asmeniu gyvenantys sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), išlaikytiniai, broliai, seserys, ir jų sutuoktiniai arba partneriai.“ Toks pakeitimas derėtų su ANSAAI bei BPK įtvirtintais artimos aplinkos bei šeimos nario apibrėžimais, leistų BPK 38 straipsnį pakeisti tiesiogine nuoroda į BK 141 straipsnį ir padėtų pašalinti teismų praktikoje kylančią netinkamo šeimos nario sąvokos taikymo, atitinkamai ir nusikalstamų veikų kvalifikavimo problematiką.

Atsižvelgiant į išdėstytą, yra pagrindas konstatuoti, jog nepaisant to, kad šeimos nario ir artimojo giminaičio statusas yra esminis elementas, kvalifikuojant smurtinio pobūdžio artimoje aplinkoje nusikalstamas veikas, atitinkamai ir užtikrinant aukų procesines garantijas, BK ir BPK normose įtvirtintos sąvokos stokoja vientisumo. Baudžiamajame ir proceso kodekse pateikti sąvokų išaiškinimai palieka vietos interpretacijoms, kurios, kaip matyti iš apžvelgtos teismų praktikos, gali išsiskirti – dėl netikslaus reguliavimo, teismai kiekvienu atveju atskirai nagrinėja asmenų santykių pobūdį bei tarpusavio ryšį, o tai lemia situacijas, kai esant analogiškomis aplinkybėms, asmenys vienoje byloje gali būti laikomi šeimos nariais, o kitoje – ne. Dėl to apsunkinamas veikų kvalifikavimas ir apribojamos aukų galimybės pasinaudoti specialiomis BPK numatytomis procesinės apsaugos priemonėmis ar teise neduoti parodymų prieš šeimos narį. Apibūdintos aplinkybės rodo būtinybę patikslinti/pakeisti teisinį reguliavimą, siekiant užtikrinti nuoseklų šeimos nario sąvokos aiškinimą bei naudojimą teismų praktikoje.

Kita baudžiamojo įstatymo taikymo problema – BK 37 straipsnio taikymas. Pagrindiniai probleminiai aspektai, taikant baudžiamąją atsakomybę už tokio pobūdžio nusikalstamas veikas, išryškėja vertinant padarytų smurtinių veiksmų pavojingumą.

Kaip jau minėta, fizinis smurtas apima platų padarinių spektrą nuo gyvybės atėmimo iki fizinio skausmo sukėlimo. Fizinis skausmas yra viena švelniausių fizinio smurto formų ir yra kriminalizuotas BK 140 straipsnyje.¹⁰² LAT nurodo, kad sprendžiant baudžiamosios atsakomybės klausimą pagal šį straipsnį, negalima remtis vien formaliu padarinių vertinimu, t. y. nepakanka konstatuoti skausmo faktą, kadangi fizinis smurtas ne visuomet pasireiškia fiziniu skausmu, kaip ir ne kiekvienas fizinio skausmo sukėlimas savaime nėra pavojingas, žalingas ar neteisėtas. Būtina įvertinti, ar tokia veika pasiekė tokį pavojingumo lygį, už kurį galėtų kilti baudžiamoji atsakomybė.¹⁰³

¹⁰² Grinevičiūtė K., *supra note* 27, p. 600 – 602.

¹⁰³ Ibid, p. 601.

Nors baudžiamasis įstatymas nenumato konkrečių nusikaltimų ar jų kategorijos, už kurių padarymą negalėtų būti taikomas mažareikšmiškumo institutas (BK 37 straipsnis), tačiau kasacinėje praktikoje, atsižvelgiant į nuostatą, jog smurtas artimoje aplinkoje dėl jo žalos yra laikomas visuomeninę reikšmę turinčia veika, formuojama taisyklė, jog veikos, susijusios su fizinės žalos kito asmens sveikatai padarymu ar siekiu sukelti tokią žalą, paprastai neturėtų būti pripažįstamos mažareikšmėmis.¹⁰⁴ Praktikoje akcentuojama, kad nei vykstantys skyrybų procesai, nei buitiniai konfliktai ar tėvų taikomos fizinės bausmės, siekiant „auklėti“ vaikus, savaime nesumažina veikos pavojingumo ir negali būti pagrindu taikyti šį institutą.¹⁰⁵ Vis dėlto, ši taisyklė nėra absoliuti, kadangi teismų praktikoje, įvertinus visas bylos aplinkybes, ir smurtinio pobūdžio veikos yra pripažįstamos mažareikšmėmis. Tai dažniausiai taikytina tokiais atvejais, kai smurtiniai veiksmai yra neintensyvūs, trumpalaikiai, spontaniški ar išprovokuoti abiejų konflikto pusių netinkamo elgesio.¹⁰⁶

Analizuojant kasacinio teismo praktiką dėl mažareikšmiškumo instituto taikymo smurto artimoje aplinkoje bylose, nustatyta, jog dalyje bylų asmenys buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 140 straipsnio 1 ar 2 dalį dėl mažareikšmiškumo, nors nustatyti smurto veiksmai neapsiribojo vien fiziniu kontaktu, buvo panaudoti įrankiai, o veiksmai buvo intensyvūs. Pavyzdžiui, baudžiamosiose bylose Nr. 2K-231-976/2017, 2K-231-489/2020, 2K-36-788/2021, 2K-54-976/2023 LAT taikė mažareikšmiškumo institutą, įvertinęs smurto pobūdį ir intensyvumą (1) kelis kartus trenkė delnu, keletą kartų kumščiu, daužė ir draskė dešinę ranką trintuvu; 2) spyrė į pilvą, sudavė virš 10 smūgių kumščiu ir diržo sagtimi; 3) stumdė, spyrė koja į blauzdą, kumštį įrėmė į nosį; 4) įkando į nugarą, stumdė ir apdraskė nagais), sužalojimų pobūdį (kraujosruvos, sužalojimai nebuvo ilgalaikiai ar pavojingi gyvybei), atsižvelgęs į konflikto bei santykių turinį (1) ginčas dėl vaiko gydymo; 2) skyrybų procesas; 3) provokuojantis ir neadekvatus nukentėjusiojo elgesys; 4) abipusis konfliktas/grumtynės), motyvus (asmenys veikė apimti emocijų, neturėjo tikslo smurtauti). Kasacinis teismas nustatė, jog nors veiksmai formaliai atitiko BK 140 straipsnyje įtvirtintus požymius, tačiau nepasiekė tokio pavojingumo laipsnio, kuris pateisintų baudžiamosios atsakomybės taikymą.

Tačiau bylose Nr. 2K-299-648/2015, 2K-178-511/2020, 2K-54-648/2025, 2K-7-83-1073/2025, esant gana panašioms aplinkybėms (veiksmai pasireiškė stumdymu, draskymu, smūgiais ranka) – LAT atsisakė taikyti BK 37 straipsnį. Tokius kasacinio teismo sprendimus lėmė smurto kryptingumas bei pavojingumas (veiksmai nukreipti į kaklo sritį – gyvybiškai svarbią vietą,

¹⁰⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015.

¹⁰⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013.

¹⁰⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36-788/2021.

smaugimas ar spaudimas, net ir nesukeliant sunkių padarinių; veiksmai nukreipti prieš labiau pažeidžiamą asmenį – mažametį vaiką), motyvai (sąmoningi veiksmai, siekis sukelti fizinį skausmą, nebuvo tiesioginės provokacijos).

Taigi, kiekvienoje situacijoje, sprendžiant klausimą dėl padarytos veikos mažareikšmiškumo, atsižvelgiama į šiuos pagrindinius kriterijus – smurto pobūdį, smurtinių veiksmų kiekį bei pavojingumą, padarytą žalą, konflikto pobūdį, jo dalyvių elgesį bei aukos nuomonę dėl baudžiamosios atsakomybės taikymo. Iš teismų praktikos matyti, jog smurtinių veiksmų pavojingumui įvertinti nėra nustatyta aiškių kriterijų, nes vienoje situacijoje smurtas, pasireiškęs keliais tyčiniais veiksmais, įskaitant ir diržo ar trintuvo panaudojimą, kurie rodo didesnę agresijos intensyvumą, gali būti pripažįstamas mažareikšmiu, o kitais atvejais pakanka dviejų veiksmų, kaip sugriebimo už rankos, o vėliau už kaklo, kad veika nebūtų laikoma mažareikšme.

Autorės vertinimu, pagrindiniai kriterijai, kuriems reikėtų skirti prioritetą ir labiau į juos atsižvelgti yra smurto kryptingumas bei pavojingumas ir sukelti padariniai/nukentėjusiajam padaryta žala. Kaip atskleidė išanalizuota kasacinio teismo praktika, svarbu yra įvertinti, ar veiksmai nebuvo nukreipti į gyvybiškai svarbias vietas, ar labiau pažeidžiamus asmenis. Taip pat atsižvelgti į tai, kokie padariniai atsirado nukentėjusiajam, ar tik kraujosruvos, nubrozdinimai, ar rimtesni sužalojimai. Kitas svarbus kriterijus – smurtinių veiksmų intensyvumas bei jų tęstinumas, t. y., ar tai buvo vienkartinis, spontaniškas veiksmas, kilęs dėl emocijų konflikto metu, ar veiksmai buvo tyčiniai, nuoseklūs bei stiprėjantys.

Mažiau svarbūs kriterijai: santykių pobūdis – tokios aplinkybės, kaip tarp proceso dalyvių vykstantis skyrybų procesas ar nuolatiniai tarpusavio konfliktai, įtempti santykiai neturėtų būti laikomi kaip pateisinantys veikos pavojingumą, vien todėl, kad tokiose situacijose šie dalykai jau tapo „įprastais“. Taip pat, autorės nuomone, ribotai turėtų būti vertinamas ir nukentėjusiojo elgesys, kadangi tuomet kaltė iš esmės perkeliama nukentėjusiajam, o kaltinamojo veiksmai bei jų pavojingumas yra sumenkinami. Galiausiai, aukos nuomonė, t. y. ar auka nori byloje susitaikyti, ar nenori, jog kaltinamas asmuo būtų patrauktas baudžiamojon atsakomybėn, turėtų būti vertinamas tik kaip papildomas kriterijus, negalintis nusverti veikos pavojingumo vertinimo. Autorės nuomone, nevertėtų suteikti prioriteto aukos nuomonei, kadangi, kaip bus atskleista vėliau šiame darbe, ji gali būti paveikta emocijų, susijusių su emocine, finansine ar kita priklausomybe nuo kaltininko, baime ar, priešingai, empatija kaltininkui. Aukos pažeidžiamumas ir valstybės institucijų skirtingas smurtinių veiksmų pavojingumo interpretavimas, lemiantis kaltininko atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, formuoja kaltinamiesiems nebaudžiamumo jausmą, neleidžia jiems pilnai suvokti savo veiksmų pavojingumo bei rimtumo. Atsižvelgiant į išdėstytą,

galima daryti išvadą, jog mažareikšmiškumo instituto taikymas turėtų būti grindžiamas objektyviais kriterijais, o ne subjektyviomis aplinkybėmis.

2. VALSTYBĖS POZITYVIOSIOS PAREIGOS PROCESINIO ASPEKTO VYKDYMAS TIRIANT IR NAGRINĖJANT SMURTO ARTIMOJE APLINKOJE BYLAS: PROBLEMINIAI ASPEKTAI

Tarptautinių žmogaus teisių apsauga priklauso ne tik nuo įdiegtų apsaugos mechanizmų, bet ir nuo valstybių narių įsipareigojimų. Atsižvelgiant į tai, skiriamas ypatingas dėmesys jų identifikavimui, ribojimui ir taikymo sričiai. Mokslinėje literatūroje nurodoma, jog Konvencijos 1 straipsnis įpareigoja valstybes nares ne tik gerbti Konvencijoje numatytas žmogaus teises, bet ir užtikrinti jų faktinį įgyvendinimą. Todėl valstybės turi ne tik negatyvių įsipareigojimų, bet ir pozityvių įsipareigojimų. Šie įsipareigojimai reiškia, kad tam tikromis aplinkybėmis valstybės narės turi pareigą įsikišti į asmens privatų gyvenimą, siekiant užtikrinti asmens saugumą bei išvengti žalos padarymo.¹⁰⁷ Iš to valstybei narei kyla ir procesinė pareiga atlikti išsamų bei efektyvų žmogaus teisių pažeidimų tyrimą. Vertinant institucijų atsaką į smurtą artimoje aplinkoje, EŽTT praktikoje atsižvelgiama į tai, ar nacionalinis teisinis reglamentavimas buvo pakankamas Konvencijoje įtvirtintų teisių apsaugai, ar konkrečioje situacijoje paskirtos priemonės buvo adekvačios ir ar jos buvo tinkamai įgyvendintos.¹⁰⁸ Todėl, siekiant įvertinti valstybės pozityviosios pareigos procesinio aspekto vykdymą, tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas Lietuvoje, būtina atlikti esminių baudžiamojo proceso aspektų tokiose bylose analizę – ikiteisminio tyrimo pradėjimą, baudžiamojo proceso formos parinkimą, smurto artimoje aplinkoje aukų procesines garantijų užtikrinimą, taip pat įrodinėjimo bei procesinių prievartos priemonių taikymo ypatumus. Tokia analizė leis nustatyti, ar Lietuvoje tinkamai vykdomi valstybės pozityvieji įsipareigojimai, tiriant su smurtu artimoje aplinkoje susijusias bylas, bei atskleisti problematiką, išryškėjusią vykdant minėtus įsipareigojimus.

2.1. Valstybės pozityvioji pareiga veiksmingai tirti ir nagrinėti smurto artimoje aplinkoje bylas

Mokslininkų teigimu, siekiant nustatyti, kokia yra valstybių atsakomybė, užtikrinant žmogaus teises, būtina vertinti tris esmines pareigas – pirma tai pareigą gerbti (*angl. obligation to respect*), įpareigojančią valstybių narių institucijas susilaikyti nuo neteisėto įsikišimo į asmens gyvenimą ir tokiu būdu pačioms nedaryti pažeidimų; pareigą apsaugoti (*angl. obligation to protect*), numatančią, jog valstybė turi ginti asmenis nuo kitų asmenų daromų pažeidimų, bausdama kaltininkus; ir pareigą įgyvendinti (*angl. obligation to implement*), reiškiančią, kad

¹⁰⁷ Stoyanova V., *supra* note 34, p. 7.

¹⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016. Teismų praktika. 2016, 46, p. 58-75.

valstybė privalo aktyviai imtis konkrečių priemonių, kad tokia teisė būtų visiškai realizuota ir veiktų pilnu pajėgumu.¹⁰⁹

EŽTT valstybių įsipareigojimus suskirstė į dvi kategorijas – negatyvius įsipareigojimus bei pozityvius įsipareigojimus. Negatyviais įsipareigojimais yra reikalaujama valstybės narės susilaikymo nuo kišimosi, t. y. netrukdytų asmenims naudotis jiems suteiktomis teisėmis, tuo tarpu pozityviais įsipareigojimais siekiama pozityviosios valstybės narės intervencijos – aktyviai veikti, kad būtų užtikrintas žmogaus teisių realizavimas.¹¹⁰ Šiuo atveju mokslinėje doktrinoje pažymėta, jog įsipareigojimų apimtis priklauso nuo bylos aplinkybių ir atitinkamų, su ja susijusių, žmogaus teisių. Tai reiškia, kad valstybė turi diskreciją spręsti, kokios priemonės yra tinkamos. Būtent valstybė turi rasti balansą tarp susijusių (bendrų ir individualių) interesų. Valstybė gali įsikišti tik tada, kai patiriamas smurtas pasiekia tam tikrą pavojingumo lygį.¹¹¹

Ši pareiga, nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas, kyla iš Konvencijos 2 straipsnio, pagal kurį, esant aiškiai apibrėžtoms situacijoms, valstybės institucijos įgyja pozityvią pareigą imtis veiksmingų ir realių prevencinių priemonių, skirtų apsaugoti asmenį nuo realaus pavojaus gyvybei, kilusio dėl kito asmens neteisėtų veiksmų;¹¹² Konvencijos 3 straipsnio, kuriame įtvirtinta pozityvioji pareiga apima būtinybę sukurti veiksmingą aukų apsaugos sistemą ir taikyti atgrasančias priemones, kurios sumažintų pakartotinių veiksmų tikimybę, tai taip pat reiškia, kad valstybė privalo užtikrinti neišvengiamą baudžiamąjį persekiojimą ir atsakomybę tiems, kas atlieka draudžiamus smurtinius veiksmus;¹¹³ bei Konvencijos 8 straipsnio, numatančio pareigą saugoti aukas ir nuo privačių asmenų daromos žalos.¹¹⁴

Reikalavimai veiksmingai tirti ir nagrinėti smurto artimoje aplinkoje bylas yra suformuluoti ir Stambulo konvencijos 49, 50, 51 ir 59 straipsniuose, įpareigojant institucijas užtikrinti veiksmingas bei greitas procedūras, operatyvų, neatidėliotiną reagavimą, sistemingą pavojaus valdymą, rizikos vertinimą ir visapusišką aukų apsaugą viso baudžiamojo proceso metu.

Atsižvelgiant į minėtus konvencijų reikalavimus ir nustatytus įsipareigojimus valstybėms bei institucijoms, svarbu įvertinti, kaip nacionalinėje teisėje toks mechanizmas yra įgyvendinimas. Šie reikalavimai Lietuvoje yra įgyvendinami ANSAAI, kuriame yra įtvirtintos operatyvios

¹⁰⁹ Jean-François Akandji-Kombe, *Positive obligations under the European Convention on Human Rights: A guide to the implementation of the European Convention on Human Rights*, Human rights handbooks, No. 7, (Strasbourg: Council of Europe, 2007), p. 5.

¹¹⁰ Tatyana Eatwell, *State Responsibility for Human Rights Violations Committed in the State's Territory by Armed Non-state Actors* (Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights, 2018), p.13.

¹¹¹ Vitalii Kovtun ir Maryna Kovtun, „Doctrine of Positive Obligation of the State in the Context of the Establishment of a Welfare State“, iš *Social Entrepreneurship: Exercise of the Constitutional Freedom of a Person for Entrepreneurial Activity* (2023): p. 31-32.

¹¹² Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. birželio 9 d. sprendimas byloje Opuz prieš Turkiją, peticijos Nr. 33401/02, § 129.

¹¹³ Nine Karlsson Norman and Yasmine Kaf, „Enforcing the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms through Positive Obligations: A Study of Domestic Violence and Human Trafficking“ (2021): p. 5-6.

¹¹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus nutartis, *supra* note 108.

apsaugos priemonės (apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderis), taikomos iki ikiteisminio tyrimo pradėjimo, siekiant apsaugoti auką ir užkirsti kelią bet kokiam smurtui artimoje aplinkoje. Tuo tarpu BPK yra reglamentuotas baudžiamasis persekiojimas ir tam tikri jo ypatumai, įvertinus kai kurių bylų specifiką. Nors BPK nėra atskiro skyriaus, reglamentuojančio smurto artimoje aplinkoje bylų tyrimą ir tokie tyrimai vyksta bendra tvarka, tačiau jame yra įtvirtinti tam tikri tyrimo ypatumai, tai yra – ikiteisminio tyrimo pradėjimas viešojo kaltinimo pagrindu, tinkamos baudžiamojo proceso formos parinkimas, smurto artimoje aplinkoje aukų procesinės apsaugos garantijos bei jų užtikrinimas, įrodinėjimas šio tipo bylose ir procesinių prievartos priemonių taikymo institutas.¹¹⁵ Svarbu pažymėti ir Generalinio prokuroro rekomendacijas dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, numatančias ikiteisminio tyrimo pradėjimo bei atlikimo tvarką ir taisykles¹¹⁶, taip pat Rekomendacijas dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo¹¹⁷ ir kitus teisės aktus. Remiantis pristatyta EŽTT jurisprudencija, Stambulo konvencija, R. Jakštienės įžvalgomis, tolimesnėje darbo dalyje bus plačiau nagrinėjami ir aptariami išvardinti baudžiamojo proceso ypatumai.

2.2. Ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir baudžiamojo proceso formos parinkimas

Mokslinėje doktrinoje pažymima, jog Konstitucijoje yra įtvirtinti pagrindiniai baudžiamojo proceso institutai – ikiteisminis tyrimas, valstybės kaltinimo palaikymas ir baudžiamosios bylos nagrinėjimas teisme. Šių institutų visuma lemia bendrąjį baudžiamojo proceso konstitucinį modelį, pagal kurį ikiteisminis tyrimas ir bylos nagrinėjimas yra skirtingi, tačiau tarpusavyje susiję proceso etapai, nes būtent ikiteisminio tyrimo metu surenkama ir įvertinama informacija sudaro pagrindą sprendimui dėl baudžiamosios bylos perdavimo teismui ir jos nagrinėjimui iš esmės, o bylos nagrinėjimo metu yra tiesiogiai realizuojamas valstybės kaltinimo palaikymas.¹¹⁸ Ikiteisminio tyrimo pradėjimas ir tinkamos baudžiamojo proceso formos parinkimas yra esminiai veiksniai, lemiantys viso proceso kryptį, tyrimo efektyvumą bei jo sėkmę ir nukentėjusiųjų asmenų teisių apsaugą.¹¹⁹

Lietuvoje įtvirtintas bendrasis baudžiamojo proceso modelis, grindžiamas valstybės pareiga užtikrinti, kad nusikalstamos veikos būtų išaiškintos laikantis teisingumo, proporcingumo

¹¹⁵ Jakštienė R., *supra note* 14, p. 194 – 197.

¹¹⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 (su vėlesniais pakeitimais) patvirtintos Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos, Valstybės žinios, 2008, Nr. 94-3713, žiūrėta 2026 m. sausio 31 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E44056387C9/asr>.

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. įsakymas Nr. I-63 „Dėl Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“ (TAR, 2016-03-01, Nr. 2016-04051), žiūrėta 2026 m. sausio 31 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97>.

¹¹⁸ Rima Ažubalytė, Ramūnas Jurgaitis ir Jolanta Zajančauskienė, *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys* (Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011): p. 20.

¹¹⁹ Gediminas Bučiūnas, Edita Gruodytė ir Marijus Šalčius, *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai* (Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“, 2017), p. 9.

bei efektyvumo principų. Mokslininkai išskiria, jog ikiteisminio tyrimo pradėjimas yra siejamas su tam tikrų faktinių bei procesinių aplinkybių visuma. Svarbu, jog būtų gauta pakankamai informatyvi ir patikima informacija, leidžianti manyti, kad galėjo būti rengiama, daroma ar jau padaryta nusikalstama veika. Be to, neturi egzistuoti jokių teisinių kliūčių, dėl kurių baudžiamasis procesas būtų negalimas.¹²⁰ BPK nustato dvi ikiteisminio tyrimo pradėjimo formas: gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką arba prokurorui ar pareigūnui nustačius nusikalstamos veikos požymius.

Šias nuostatas konkretizuoja BPK 166 straipsnis, pagal kurį *„ikiteisminis tyrimas pradedamas: 1) gavus skundą, pareiškimą ar pranešimą apie nusikalstamą veiką; 2) prokurorui ar ikiteisminio tyrimo pareigūnui patiems nustačius nusikalstamos veikos požymius. BPK numatytais atvejais ikiteisminis tyrimas gali būti pradedamas tik tada, jei nukentėjęs pats pateikia skundą (BPK 166 straipsnio 3 dalis). Tokie išimtiniai atvejai, kai ikiteisminio tyrimo pradėjimui yra būtinas nukentėjusiojo skundas ar jo teisėto atstovo pareiškimas, be kita ko, ir nusikalstamų veikų sąrašas yra įtvirtinti BPK 167 straipsnio 1 dalyje. Tačiau svarbu pažymėti, jog minėto straipsnio 2 dalyje nurodyta, kad „jeigu šio straipsnio 1 dalyje nurodytos nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę ar jomis padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti teisėtų savo interesų, ir nėra nukentėjusiojo skundo ar jo teisėto atstovo pareiškimo, ikiteisminis tyrimas dėl šių veikų privalo būti pradėtas prokuroro reikalavimu.“ Šio straipsnio 3 dalyje numatyta, kad „jeigu Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 140 straipsnio 1 dalyje, <...> numatytos nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas pradedamas, nesvarbu, ar yra nukentėjusiojo skundas arba jo teisėto atstovo pareiškimas, ar nėra. Šiais atvejais ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka.“*

Taigi, apibendrinant galima konstatuoti, jog tais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagrindas yra nukentėjusiojo skundas, BPK 167 straipsnyje yra įtvirtintos trys sąlygos (visuomeninė nusikalstamos veikos reikšmė, nukentėjusiojo nepajėgumas apginti savo interesus ir smurto artimoje aplinkoje požymių konstatavimas), kurioms esant ikiteisminis tyrimas pradedamas *ex officio* (valstybės iniciatyva), neatsižvelgiant į tai, ar yra pateiktas skundas/pareiškimas.

Dabartinis smurto artimoje aplinkoje ikiteisminio tyrimo pradėjimas grindžiamas valstybės pareiga inicijuoti ir vykdyti baudžiamąjį procesą nepriklausomai nuo nukentėjusiojo valios. Ši pareiga bei jos turinys susiformavo palaipsniui, per ankstesnį teisinį reguliavimą ir teismų praktiką. Todėl, siekiant atskleisti šią raidą, tikslinga trumpai apžvelgti privataus kaltinimo instituto taikymą

¹²⁰ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, supra note 119, p. 33.

smurto artimoje aplinkoje bylose bei tokio instituto taikymo aiškinimą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Ankstesnės baudžiamojo proceso redakcijos, galiojusios iki 2017 m. spalio 1 d., 407 – 417 straipsniuose buvo įtvirtintas privataus kaltinimo bylų procesas ir reglamentuojama jo nagrinėjimo tvarka. Šiame procese valstybės vaidmuo buvo ribotas – tyrimo pradžia, kaltinimo palaikymą ir bylos baigtį nulėmė nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo valia. Tai specifinis konfliktų sprendimo modelis, kuriame pati auka prisiima kaltintojo funkcijas, o jos sprendimas susitaikyti su kaltininku yra absoliutus pagrindas nutraukti procesą.¹²¹ Kaip jau minėta anksčiau, iki ANSAAI ir atitinkamų BPK pakeitimų įsigaliojimo, smurtinio pobūdžio nusikalstamos veikos, numatytos BK 140, 148, 154, 168 straipsniuose ir kt., taip pat ir veikos, įvykdytos šeimos narių, buvo tiriamos privataus kaltinimo tvarka. R. Jakštienės teigimu, valstybinis kaltinimas šiose bylose buvo inicijuojamas tik išskirtiniais atvejais, kai nusikaltimai pasižymėjo itin dideliu pavojingumu, o tai riboja valstybės aktyvų vaidmenį, ginant aukas, kadangi baudžiamieji procesai pagal prokuroro reikalavimą buvo labai reti.¹²² Tačiau literatūroje nurodoma, jog buvo numatyta ir išimčių, kuomet procesas turėjo būti vykdomas viešojo kaltinimo tvarka, t. y. prokuroras privalėjo pradėti ikiteisminį tyrimą, neatsižvelgdamas į tai, ar yra nukentėjusiojo skundas, tais atvejais, kai nusikalstama veika įgijo visuomeninę reikšmę arba kai nusikalstama veika buvo padaryta žala asmeniui, kuris dėl svarbių priežasčių negali ginti savo interesų.¹²³

Šį valstybės įsikišimo būtinumą, siekiant užtikrinti teisingumą, pabrėžė ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2006 m. sausio 16 d. nutarime dėl privataus kaltinimo.¹²⁴ Konstitucinis Teismas konstatavo, kad įstatyme įtvirtinta prokuroro teisė pradėti ikiteisminį tyrimą, kai veika turi visuomeninę reikšmę arba kai auka negali ginti savo interesų, negali būti traktuojama, kaip subjektyvi teisė veikti savo nuožiūra. Priešingai nei nukentėjusysis, kuris gali rinktis, ar pasinaudoti tokia teise ar ne, prokuroras neturi tokios diskrecijos – jis privalo vykdyti savo tarnybinę pareigą, esant įstatyme numatytiems sąlygoms. Vadovaujantis šia jurisprudencija, galima teigti, kad valstybės vaidmuo, tiriant smurto artimoje aplinkoje bylas, nėra pasyvus, valstybės reakcija turi priklausyti ne nuo aukos aktyvumo, tačiau nuo teisingumo vykdymo

¹²¹ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *supra note* 119, p. 33.

¹²² Jakštienė R., *supra note* 14, p. 160-161.

¹²³ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *op cit.* p. 33.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254.

būtinybės. Tai pagrindžia valstybės pareigą veikti *ex officio*, o taip pat ir perėjimą nuo privataus kaltinimo prie viešojo.

Tokia Konstitucinio Teismo pozicija bei dabartinis teisinis reguliavimas sutampa su EŽTT formuojama valstybės pozityviosios pareigos doktrina pagal Konvencijos 2, 3, 8 straipsnius. EŽTT byloje *Kontrová prieš Slovakiją*¹²⁵, konstatavo, kad smurtas artimoje aplinkoje nėra privatus konfliktas, o žmogaus teisių pažeidimo forma. Bylose *Opuz prieš Turkiją*¹²⁶ ir *K.A. ir A.D. prieš Belgiją*¹²⁷, EŽTT nurodė, kad valstybei kyla pareiga įsikišti į privataus asmens ar šeimos gyvenimą, kai egzistuoja akivaizdus ir realus pavojus konkreitiems asmenims, siekiant apsaugoti kitų asmenų sveikatą ir teises arba užkirsti kelią nusikalstamų veikų padarymui, t. y. pareiga imtis aktyvių veiksmų. EŽTT taip pat išaiškino, jog ikiteisminis tyrimas negali būti nepradėtas vien dėl nukentėjusiojo pareiškimo nebuvimo ar atsisakymo nuo pareiškimo. Kuo sunkesnis nustatytas pažeidimas ir kuo didesnė jo pasikartojimo rizika, tuo didesnė tikimybė, jog baudžiamasis persekiojimas turėtų būti atliekamas valstybės viešojo intereso labui.¹²⁸ Šios aplinkybės tik dar kartą parodo, jog baudžiamojo proceso inicijavimas smurto artimoje aplinkoje bylose negali būti perkeliamas vien nukentėjusiajam.

Panašios pozicijos buvo laikomasi ir LAT praktikoje, pvz. baudžiamosiose bylose Nr. 2K-99-507/2015, 2K-446-942/2015, 2K-265-976/2017 kasacinės instancijos teismas, aiškindamas iki 2017 m. spalio 1 d. galiojusių BPK nuostatų taikymą smurto artimoje aplinkoje bylose, konstatavo, kad tam tikri ikiteisminio tyrimo pradžios tvarkos pažeidimai, kai tyrimai buvo pradėti nesant nukentėjusiojo skundo ar prokuroro reikalavimo, nagrinėtose bylose buvo vertinami kaip formalūs pažeidimai. Šią poziciją kasacinis teismas grindė tuo, kad konkrečiose situacijose prioritetas buvo teikiamas nukentėjusiųjų teisių apsaugai kaip svarbesniam teisiniui gėriui.

Teismų praktikoje pažymėta ir tai, kad nors baudžiamojo proceso įstatymas detalčiai nenustato ikiteisminio tyrimo pradžios tvarkos, tačiau pagal BPK 166 straipsnio 3 dalį, kiekvienas tokio tyrimo pradžios atvejis yra registruojamas Rekomendacijose dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos.¹²⁹ Minėtų rekomendacijų 5 punkte nustatyta, kad sprendimas pradėti ikiteisminį tyrimą gali būti įforminamas rezoliucija, tarnybiniu pranešimu, prokuroro reikalavimu ar prokuroro nutarimu. Šių Rekomendacijų 109 punkte taip pat numatyta išimtis dėl ikiteisminio tyrimo pradėjimo smurto artimoje aplinkoje atvejais, nurodant, kad „*jei BK 140 straipsnio 1 dalyje, <...> nurodytos nusikalstamos veikos turi smurto artimoje aplinkoje požymių, ikiteisminis tyrimas*

¹²⁵Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. gegužės 31 d. sprendimas byloje *Kontrová prieš Slovakiją*, peticijos Nr. 7510/04.

¹²⁶Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas byloje *Opuz prieš Turkiją*, *supra note*, 112, § 144.

¹²⁷Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. vasario 17 d. sprendimas byloje *K.A. ir A.D. prieš Belgiją*, peticijos Nr. 42758/98 ir 45558/99, § 81.

¹²⁸Europos Žmogaus Teisių Teismas, *Opuz prieš Turkiją*, *op cit.* § 145.

¹²⁹Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 25 d. nutartis, *supra note* 19.

pradedamas neatsižvelgiant į tai, ar yra nukentėjusiojo ar jo teisėto atstovo pareiškimas. Tokiais atvejais prokuroro reikalavimas nesurašomas, ikiteisminis tyrimas pradedamas ir procesas vyksta bendra tvarka.“

Aptartas teisinis reguliavimas ir teismų praktika atspindi suvokimą, kad smurto artimoje aplinkoje nusikalstamos veikos turi visuomeninę reikšmę, pasižymi nukentėjusiųjų pažeidžiamumu bei nesugebėjimu tinkamai apginti savo interesus. Visa šių aplinkybių visuma sudaro pagrindą valstybės institucijoms savo valia aktyviai inicijuoti baudžiamąjį procesą. Todėl viešojo kaltinimo instituto taikymas yra pagrindinė priemonė užtikrinti realią nukentėjusiųjų apsaugą bei įgyvendinti baudžiamojo proceso prevencinius tikslus. Toks reguliavimas kompensuoja subjektyvių ir objektyvių priežasčių nulemtą aukų pasyvumą, inicijuojant baudžiamąjį procesą prieš savo šeimos narį, tačiau tuo pačiu parodo ir valstybės ryžtą ginti smurto artimoje aplinkoje aukas ir tinkamą pozityviųjų pareigų vykdymą.

Diagrama Nr. 1

Atlikus empirinį tyrimą¹³⁰, nustatyta, jog Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nagrinėtose smurto artimoje aplinkoje bylose pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, ikiteisminis tyrimas beveik 54% (41 byloje) buvo pradėtas nukentėjusiojo skundo/pareiškimo – prašymo pagrindu, kitais 46% (35 byloje) BPK 167 straipsnio 3 dalyje numatyta tvarka, t. y. nustačius smurto artimoje aplinkoje požymius. Šie rezultatai rodo, jog tiek nukentėjusysis savo iniciatyva, tiek teisėsaugos institucijos, aktyviai reaguodamos į smurtą artimoje aplinkoje, padeda atskleisti padarytas nusikalstamas veikas ir įgyvendinti valstybės pozityviają pareigą – apsaugoti aukas.

¹³⁰ Autorės atlikto empirinio tyrimo metu buvo analizuotos 76 bylos, pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, siekiant nustatyti kaip praktikoje užtikrinimas valstybės pozityviosios pareigos vykdymas smurto artimoje aplinkoje bylose.

Ikiteisminio tyrimo pradėjimas yra tik pirmasis baudžiamojo proceso etapas, ne mažiau reikšmingas sprendimas yra tinkamos baudžiamojo proceso formos parinkimas. Ši koncepcija taikoma ir smurto artimoje aplinkoje bylose. Doktrinoje akcentuojama, jog BPK įtvirtintos skirtingos proceso formos, kurių diferencijavimas paprastai grindžiamas tokiais kriterijais kaip nusikalstamos veikos pobūdis ir pavojingumas, faktinių aplinkybių aiškumas, veiką padariusio asmens statusas (amžius, fizinė ir psichinė būklė, socialinė branda), proceso dalyvių interesai bei valia ir kiti reikšmingi veiksniai.¹³¹

Pagal aptartą teisinį reglamentavimą, nustatyta, jog smurto artimoje aplinkoje bylose taikoma bendroji baudžiamojo proceso tvarka, įtvirtinta BPK V dalyje (XIX – XXIII skyriuose) arba supaprastinti procesai, o būtent teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas bei pagreitintas procesas, įtvirtinti BPK IX dalies XXXI skyriaus pirmame ir antrame skirsniuose. Šių formų taikymo tikslas – pagreitinti ir racionalizuoti baudžiamąjį procesą, nepažeidžiant esminių principų bei proceso garantijų.¹³² Literatūroje autoriai akcentavo, jog sprendžiant, ar nusikalstama veika gali būti nagrinėjama supaprastinto proceso tvarka, reikšmingi tiek formalieji, tiek vertinamieji kriterijai. Formalieji kriterijai siejami su nusikalstamos veikos pavojingumu ir įstatyme numatyta sankcija, vertinamieji kriterijai apima faktinių aplinkybių aiškumą, kaltinamojo prisipažinimą, proceso dalyvių poziciją ir kitas aplinkybes, lemiančias greitesnį ir paprastesnį bylos išnagrinėjimą.¹³³

Praktika rodo, jog smurto artimoje aplinkoje bylose, siekiant proceso ekonomiško, neretai pasirenkama supaprastinta proceso forma – baudžiamasis įsakymas.¹³⁴ Teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas reglamentuojamas BPK IX dalies XXXI skyriaus pirmame skirsnyje (BPK 418–425 straipsniai), tokia forma taikoma tada, kai prokuroras, užbaigęs ikiteisminį tyrimą, siūlo bylą užbaigti be teismo nagrinėjimo, o įtariamasis tam neprieštarauja. Tokiu atveju teisėjas, remdamasis ikiteisminio tyrimo metu surinktais duomenimis ir esant aiškioms aplinkybėms, vienasmeniškai priima baudžiamąjį įsakymą be teismo posėdžio.¹³⁵ Pažymėtina, jog bylą išnagrinėjus teismo baudžiamuoju įsakymu, nuteistajam asmeniui negali būti skiriama laisvės atėmimo bausmė, o kitos paskirtos bausmės yra švelninamos trečdaliu. Kaip matyti iš aptarto teisinio reguliavimo, tokiaime procese auka neturi aktyvaus proceso dalyvio vaidmens, aukos nuomonė dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu taip pat neturi lemiamos reikšmės tokio proceso formos pasirinkimui.

¹³¹ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *supra note* 118, p. 25.

¹³² *Ibid.*, p. 25.

¹³³ *Ibid.*, p. 42 – 45.

¹³⁴ Jakštienė R., *supra note* 14, p. 160-161.

¹³⁵ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *op cit.* p. 46 – 47.

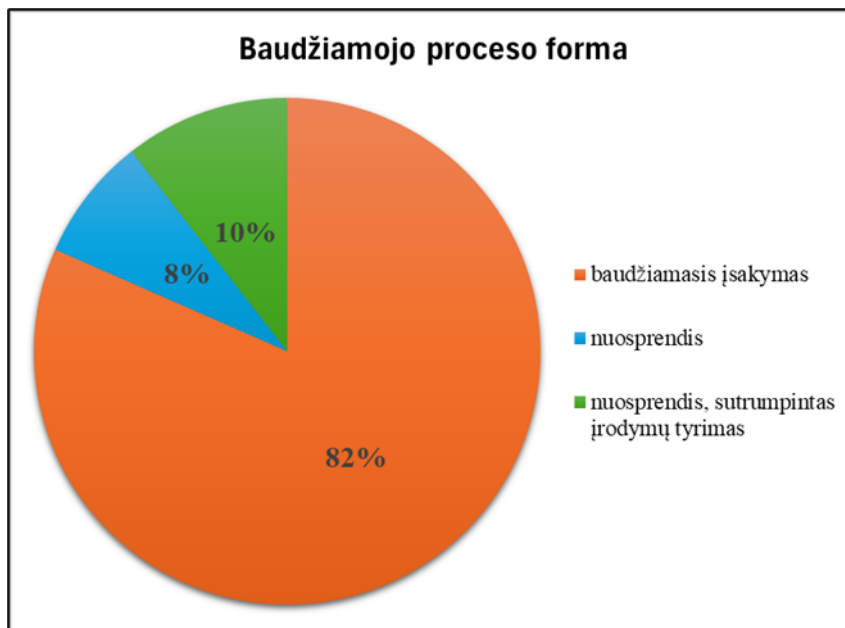

Diagrama Nr. 2

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai rodo, kad Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmuose, nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, dominuoja supaprastinto proceso tvarka – priimamas teismo baudžiamasis įsakymas (beveik 82%) likusioje mažesnėje dalyje bylų (18%) vyko nagrinėjimas teismo posėdžiuose, iš kurių daugiau nei pusėje (8 bylose iš 14) buvo taikytas sutrumpintas įrodymų tyrimas.¹³⁶

Apibendrinant gautus duomenis, darytina išvada, jog smurto artimoje aplinkoje bylose prioritetas neretai teikiamas proceso operatyvumui bei ekonomiškumui, o ne visapusiškam bylos aplinkybių ištirimui. Nustatytos aplinkybės kelia pagrįstų abejonių dėl nukentėjusiojo asmens procesinių teisių bei interesų užtikrinimo kokybės, ypač įvertinus tai, jog aukos turi galimybę neduoti parodymų apie smurtaujančią šeimos narį, kuria pasinaudoja ikiteisminio tyrimo metu, o rašytinio proceso bylos nagrinėjimo pobūdis eliminuoja aukos galimybę būti išklaustyta teismo nagrinėjimo metu. Kartu gali būti suvaržoma ir nukentėjusiojo teisė pareikšti civilinį ieškinį, nes ikiteisminio tyrimo metu išreikšta pozicija dėl ieškinio nereiškimo yra laikoma galutine. Taip pat kvestionuotina ir tai, ar remiantis vien ikiteisminio tyrimo medžiaga, be žodinio proceso, įmanoma objektyviai įvertinti smurto sistemingumą, priežastis bei pavojaus realumą. Kartu pastebėtina, kad bylos nagrinėjimas baudžiamuoju įsakymu lemia ir bausmės švelninimą (mažinant bausmę trečdaliu bei eliminuojant realaus laisvės atėmimo galimybę), todėl svarstyti ir bausmės tikslų bei smurto prevencijos pasiekimo klausimas. Be viso to, atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad kaltinamajam, nesutinkant su priimtu baudžiamuoju įsakymu, suteikiama teisė prašyti žodinio teismo nagrinėjimo, o nukentėjusysis tokios teisės neturi, todėl, pavyzdžiui, negali prieštarauti nei dėl paskirtos bausmės dydžio, nei, persigalvojęs, pateikti civilinį ieškinį baudžiamojoje byloje.

¹³⁶ Iš 76 išnagrinėtų bylų – 62 bylose priimtas teismo baudžiamasis įsakymas, 14 bylų užbaigtos priimant nuosprendį, iš kurių 8 buvo taikytas sutrumpintas įrodymų tyrimas.

Šios problemos ir jų (ne)pasitvirtinimas bus išsamiau nagrinėjamos tolimesniuose darbo poskyriuose.

Atsižvelgiant į išdėstytą, autorės nuomone, reikėtų riboti baudžiamojo įsakymo instituto taikymą smurto artimoje aplinkoje bylose, ypač tais atvejais, kai smurtas yra pasikartojantis, ar nukentėjusysis išreiškia baimę būti kartu su smurtautoju, parodo grėsmės realumą. Tokiose situacijose, kai tyrimas pradedamas ne pagal nukentėjusiojo skundą, prioritetą vertėtų teikti žodiniam bylos nagrinėjimui teisme, siekiant užtikrinti visapusišką įrodymų tyrimą ir, išklausti nukentėjusiojo poziciją.

2.3. Smurto artimoje aplinkoje aukų kaip pažeidžiamų aukų procesinės apsaugos garantijos.

Mokslinėje literatūroje pažeidžiamumas suprantamas kaip padidėjusi asmens rizika patirti emocinę ar fizinę žalą. Anot I. Nifosi-Sutton, teisiniu požiūriu prie pažeidžiamų asmenų grupių priskiriamos tokios asmenų grupės, kurioms dėl diskriminacinio pobūdžio veiksmų atsiranda didesnė rizika tapti žmogaus teisių pažeidimo aukomis nei kitiems žmonėms analogiškose situacijose.¹³⁷ Doktrinoje teigiama, kad smurto artimoje aplinkoje aukos laikomos pažeidžiamomis dėl nuolatinio bauginimo ir keršto, be kita ko, ir rizikos patirti antrinę viktimizaciją. Atsižvelgiant į tai, specialios apsaugos poreikis šioms aukoms iš esmės yra preziumuojamas.¹³⁸ L. Grans taip pat išskyrė, jog smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumas formuojasi per praeityje patirto smurto patirtį, nuolatinės grėsmės sveikatai ir baimės jausmo, o . visuomenės smurto tolerancija ar smurtautojui sukeltas nebaudžiamumo jausmas tik stiprina aukos pažeidžiamumą.¹³⁹

Nusikaltimų aukų direktyva pabrėžia, kad pažeidžiamumas negali būti nustatomas formaliai ar remiantis vien aukos priklausymu tam tikrai grupei – kiekviena auka turi būti vertinama individualiai. Vis tik šios direktyvos 22 straipsnio 3 dalyje nurodyta, kad „*atliekant asmeninį įvertinimą, ypatingas dėmesys skiriamas <..> ir aukoms, kurių santykis su nusikaltėliu ir priklausymas nuo jo daro jas ypač pažeidžiamas, <...> smurto dėl lyties, artimųjų smurto, seksualinio smurto ar išnaudojimo, neapykantos nusikaltimų aukoms bei aukoms su negalia.*“ Kitaip tariant, pagal Direktyvą smurto artimoje aplinkoje aukos išskiriamos kaip reikalaujančios specialios apsaugos dėl jų ryšio su kaltininku ir finansinės ar psichologinės priklausomybės nuo jo.

¹³⁷ Ingrid Nifosi-Sutton, supra note 35, p. 270.

¹³⁸ Jakštienė R., supra note 14, p. 218.

¹³⁹ Lisa Grans, „The Impact of Vulnerability on State Obligations in Criminal Proceedings on Domestic Violence: Interpreting the Istanbul Convention and the European Convention on Human Rights, *Women & Criminal Justice* 35.3 (2025): p. 161.

EŽTT jurisprudencijoje taip pat nuosekliai plėtojama doktrina, kurioje pabrėžiama, kad smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumas nėra deklaratyvus. Dėl šios priežasties valstybėms narėms kyla pozityvi pareiga baudžiamojo proceso metu aktyviai veikti ir užtikrinti efektyvią smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą.¹⁴⁰ Literatūroje nurodoma, kad šias aukų procesines garantijas sustiprina Stambulo Konvencijos nuostatos ir EŽTT praktika, kadangi iš valstybių narių reikalaujama ypatingo rūpestingumo aukų atžvilgiu. Tai reiškia, kad vykdant baudžiamąjį procesą turi būti atsižvelgiama į aukos padėtį. Valstybės institucijos privalo ne tik formaliai tirti nusikalstamas veikas, bet įvertinti rizikas bei aukos poreikius, kad būtų užkirstas kelias antrinei viktimizacijai.¹⁴¹

Taigi, aptartas teisinis reguliavimas suponuoja pareigą formuoti baudžiamąją politiką taip, kad joje būtų sistemiškai atsižvelgiama į aukų interesus bei jų realią apsaugą – viso baudžiamojo proceso metu taikyti specialias paramos, pagalbos ir apsaugos priemones.¹⁴² Siekiant suprasti, kaip ši pareiga realizuojama Lietuvoje, ypatingai tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas, tikslinga detaliau apžvelgti aukų pažeidžiamumo nustatymo ir specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo procedūras.

2.3.1. Pažeidžiamumo nustatymo ir specialiųjų apsaugos poreikių vertinimas.

Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje numatyta valstybių narių pareiga užtikrinti, kad būtų laiku atliekamas aukų asmeninis įvertinimas, laikantis nacionalinių procedūrų. Šio vertinimo tikslas – nustatyti, ar konkreti auka turi specialiųjų apsaugos poreikių ir ar jai būtina taikyti papildomas procesines apsaugos priemones. R. Jakštienės teigimu, atliekant šią procedūrą, įgyvendinami esminiai Direktyvos 1 straipsnyje įtvirtinti principai – individualus ir nediskriminuojantis aukos teisių įgyvendinimas bei profesionalus ir pagarbus elgesys su nukentėjusiuoju asmeniu.¹⁴³

Kaip jau minėta anksčiau, Nusikaltimų aukų teisių direktyvoje įtvirtintos nuostatos, reglamentuojančios nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimą, nacionalinėje teisėje buvo įgyvendintos pakeitus BPK ir priėmus Generalinio prokuroro patvirtintas rekomendacijas dėl nukentėjusiųjų asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo.¹⁴⁴

Nukentėjusiųjų pažeidžiamumo nustatymo mechanizmas BPK įtvirtintas dviejose tarpusavyje susijusiose normose – BPK 36² straipsnyje, apibrėžiančiame specialiųjų apsaugos poreikių sampratą, ir šio tikslo įgyvendinimui skirtame BPK 186¹ straipsnyje, numatančiame

¹⁴⁰ Grans L., *supra note* 139, p. 169.

¹⁴¹ *Ibid.*, p. 168 – 169.

¹⁴² Ramunė Jakštienė, „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra“, *Jurisprudencija* 24.2 (2017): p. 360.

¹⁴³ *Ibid.*

¹⁴⁴ *Ibid.*, p. 364.

procesinę tvarką, kaip kiekvienu atveju turi būti atliekamas individualus poreikių vertinimas. BPK 186¹ straipsnyje įtvirtinta pareiga vertinimą atlikti pirminėje ikiteisminio tyrimo stadijoje – ne vėliau kaip pirmosios nukentėjusiojo apklausos metu, o prireikus, pasitelkti psichologus ar specialių žinių turinčius asmenis. Esant poreikiui, prokuroro ar teismo pavedimu gali būti atliekamas papildomas ar pakartotinis vertinimas. Vertinimo metu surinkti duomenys tampa pagrindu taikant BPK numatytas specialiąsias apsaugos garantijas, taip pat organizuojant baudžiamąjį procesą. Pažymėtina ir tai, kad BPK numatyta vertinimo duomenų apsauga – medžiaga saugoma atskirai nuo bylos, atimant galimybę įtariamajam ar jo gynėjui su ja susipažinti.

Nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimas grindžiamas aplinkybių, galinčių padidinti asmens pažeidžiamumą, analize, t. y. veiksnių, kurie lemia didesnę antrinės ar pakartotinės viktimizacijos, bauginimo ar galimo keršto riziką. Literatūroje nurodoma, kad vertinant aukų pažeidžiamumą, atsižvelgiama į tris pagrindinius kriterijus. Pirma, nukentėjusiojo asmenines savybes – didesnę pažeidžiamumą, kuri gali nulemti aukos amžius, sveikatos būklė, psichologinė būseną, socialinė padėtis bei kitos individualios charakteristikos. Antra, nusikalstamos veikos pobūdį. Smurto artimoje aplinkoje aukos, kartu su seksualinių, sunkių smurtinių ar kitų nusikaltimų aukomis, yra laikomos ypač pažeidžiamomis. Trečia, vertinamas nukentėjusiojo santykis su nusikalstamą veiką padariusiu asmeniu ir kitos veikos padarymo aplinkybės. Pažeidžiamumas gali būti didesnis tais atvejais, kai nusikaltimą padarė šeimos narys, artimas asmuo ar asmuo, su kuriuo nukentėjusįjį siejo priklausomumo ryšiai.¹⁴⁵

Vertinimo tvarka nustatyta ir reguliuojama Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro patvirtintomis rekomendacijomis dėl nukentėjusiųjų asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo. R. Jakštienė akcentavo, kad rekomendacijomis patvirtinta nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo tvarka apima ne tik procedūrinius šio vertinimo aspektus, bet ir esminius jo elementus. Joje nustatomas vertinimo tikslas, terminai, taikytini kriterijai, apibrėžiamas vertinime dalyvaujančių ir vertinimą atliekančių subjektų ratas, taip pat įtvirtintas galimų specialių apsaugos priemonių sąrašas.¹⁴⁶ Vertinimas atliekamas užpildant nukentėjusiojo specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo pažymą, kurios forma parenkama atsižvelgiant į aukos amžių (nepilnametis arba suaugęs asmuo).¹⁴⁷ Pildant pažymą, kaupiama informacija apie padarytą nusikalstamą veiką ir proceso dalyvius – nukentėjusįjį ir įtariamąjį, o būtent nukentėjusiojo socialinę aplinką, ryšį bei priklausomybę nuo smurtautojo, informacija apie įtariamojo asmenines savybes, kartu vertinamas nusikalstamos veikos pobūdis ir nukentėjusiajam padaryta žala bei

¹⁴⁵ Erika Leonaitė. „Nukentėjusiųjų apsauga nuo grėsmių, atsirandančių po nusikalstamos veikos“. Iš *„Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais: praktinis vadovas, Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018, žiūrėta 2026 m. vasario 10 d., <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Praktinis-vadovas-2018.pdf>*, p. 30.

¹⁴⁶ Jakštienė R. *supra* note 142, p. 364.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas (2016), *supra* note 117.

poveikis. Surinkti duomenys kiekvienoje kategorijoje įvertinami balais, kurie vėliau sumuojami ir, pagal gautą rezultatą, nustatoma antrinės ar pakartotinės viktimizacijos rizika. Nustačius tokios rizikos buvimą, sprendžiamas specialiųjų apsaugos priemonių taikymo poreikis.¹⁴⁸

BPK numato platų organizacinių apsaugos priemonių spektrą, skirtą sumažinti traumuojantį baudžiamojo proceso poveikį. Šios priemonės taikomos atsižvelgiant į nukentėjusiojo pažeidžiamumą ir nustatytus specialiuosius poreikius.¹⁴⁹ Visiems nukentėjusiems ikiteisminio tyrimo metu taikytinas lydinčio asmens dalyvavimas procese (BPK 56¹ straipsnis), siekiant užtikrinti tinkamą nukentėjusiojo interesų atstovavimą, gali dalyvauti atstovas pagal įstatymą (BPK 55 straipsnis) ar įgaliotasis atstovas (BPK 53 straipsnis). Taipogi numatyta nukentėjusiojo teisė būti informuotam apie įtariamojo paleidimą į laisvę ar pabėgimą iš laisvės atėmimo vietos, jo suėmimą, be kita ko, apie teisės aktuose numatytas galimas taikyti apsaugos priemonės ir jų skyrimo tvarką (BPK 128 straipsnis). Nukentėjusiesiems, nemokantiems lietuvių kalbos ar turintiems negalių, užtikrinama teisė naudotis vertėjo paslaugomis (BPK 8 straipsnis, BPK 20 straipsnis). Be jau išvardintų priemonių, taikoma ir apsauga nuo viešumo (BPK 9 straipsnis, BPK 9¹ straipsnis). Apsauga nuo viešumo užtikrinama ir teismo nagrinėjimo metu, t. y. bylą nagrinėjant ne viešuose posėdžiuose, kai į teismo posėdį įleidžiami tik bylos dalyviai. Nustačius riziką patirti neigiamą baudžiamojo proceso poveikį, taikomos tokios priemonės kaip tos pačios lyties ar specializuoto pareigūno atliekamos apklausos (BPK 185 straipsnio 2 dalis), taip pat užtikrinama, kad pakartotinę apklausą atliktų tas pats pareigūnas (BPK 186 straipsnio 2 dalis). Procesinės apsaugos priemonėmis apima ir apklausos atlikimą naudojant garso ir vaizdo nuotolinio perdavimo priemones (BPK 183 straipsnio 4 dalis), apklausą pas ikiteisminio tyrimo teisėją ir vaikų apklausoms pritaikytose patalpose, taip pat apklausų skaičiaus ribojimą (BPK 186 straipsnio 2 dalis). Papildomai numatytos galimybės apklausos metu daryti garso ir vaizdo įrašą (BPK 186 straipsnio 2 dalis), apklausti nukentėjusįjį nedalyvaujant įtariamajam (BPK 203 straipsnio 3 dalis) bei užtikrinti specialistų ir atstovo pagal įstatymą dalyvavimą apklausoje (BPK 186 straipsnio 3 dalis).

Ramunė Jakštienė, išsamiai analizuodama specialių aukos poreikių vertinimo taikymo pagrindus bei vertinimo procedūrą, išvelgė bei išskyrė ne vieną nacionalinio nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo mechanizmo trūkumą tiek BPK, tiek Generalinio prokuroro rekomendacijose. Kaip esminius ji išskyrė šiuos – nepakankamą BPK ir Generalinio prokuroro rekomendacijų tarpusavio deramumą; prieštaravimus Nusikaltimų aukų direktyvai; formalų Nusikaltimų aukų direktyvos reikalavimų perkėlimą į teisinį reguliavimą; fragmentišką

¹⁴⁸ Mėta Adutavičiūtė, ES Nusikaltimų aukų direktyva: vadovas, Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018, p. 12, žiūrėta 2026 m. vasario 10 d. <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Nusikaltimu-auku-direktyvos-vadovas.pdf>.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas (2016), *supra note* 117.

vertinimo procedūrą; aukų individualizavimo nebuvimą; nepakankamą dėmesį aukos poreikiams; pareigūnų specializacijos, ypač smurto artimoje aplinkoje bylose, stoką; dėmesio smurto artimoje aplinkoje aukoms neužtikrinimą; taip pat tai, jog pagal praktiką vertinimai apskritai nebėra atliekami.¹⁵⁰

Diagrama Nr. 3

Nors kaip jau minėta, R. Jakštienė praktikoje pastebėjo tendenciją nebevykdyti specialiųjų apsaugos poreikių vertinimų¹⁵¹, tačiau atliktas empirinis tyrimas parodė priešingus rezultatus – tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus, tokie vertinimai beveik visada yra atliekami. O būtent, iš 76 atliktų ikiteisminių tyrimų, 75 iš jų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimai buvo atlikti, tik vienoje byloje¹⁵² nepavyko rasti informacijos apie šio vertinimo atlikimą, todėl laikytina, kad jis nebuvo atliktas. Tai rodo, jog aukos poreikių vertinimas nėra deklaratyvus institutas. Jis realiai prisideda prie efektyvesnio aukų teisių užtikrinimo, padėdamas identifikuoti aukų pažeidžiamumą ir jų poreikius bei leisdamas parinkti tinkamas apsaugos priemones ir organizuoti baudžiamąjį procesą, be kita ko, užtikrinti ikiteisminio tyrimų pareigūnų tinkamą elgesį su aukomis.

Darbo autorės vertinimu, tikslinga sutikti su R. Jakštienės vertinimu dėl to, jog toks reguliavimas, nors ir formaliai atitinka Nusikaltimų aukų direktyvos perkėlimo struktūrą, tačiau

¹⁵⁰ Jakštienė R. *supra* note 142, p. 364-382.

¹⁵¹ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 215.

¹⁵² 2025 m. birželio 2 d. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajonų rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-742-834/2025.

neužtikrina Nusikaltimų aukų direktyvoje ir EŽTT praktikoje akcentuojamo individualizuoto aukos vertinimo, atitinkamai ir smurto artimoje aplinkoje aukų visapusiškos apsaugos, todėl pilnai neatitinka ir įtvirtintų standartų. Pirmiausiai, siekiant užtikrinti Direktyvos nuostatų įgyvendinimą, derėtų pašalinti prieštaravimus tarp BPK ir Generalinio prokuroro rekomendacijų, kadangi rekomendacijos, kurios yra poįstatyminio pobūdžio aktas, tam tikrais aspektais siaurina BPK įtvirtintas garantijas, kaip pavyzdžiui, atvejus, kada lydintis asmuo ar įgaliotas atstovas gali dalyvauti procese, taip pat rekomendacijose vartojamos sąvokos, kaip „specialios apsaugos priemonės“ ar „traumuojantis poveikis“, kurios nėra apibrėžtos BPK.¹⁵³ Atsižvelgiant į tai, pritartina R. Jakštienės nuomonei, kad BPK reikėtų papildyti specialių apsaugos priemonių sąvoka, nurodant, jog „specialios apsaugos priemonės – šiame kodekse įtvirtintos organizacinės priemonės, taikomos nukentėjusiesiems, siekiant sumažinti baudžiamojo proceso ar kitą traumuojančią (neigiamą) poveikį ir apsaugoti nukentėjusiuosius.“ Taip pat suderinti BPK bei Rekomendacijose naudojamą terminologiją. Be kita ko, pirmenybę vertėtų teikti BPK įtvirtintoms nuostatomis, o ne rekomendacijoms.

Sutiktina, kad reguliavimą svarbu suderinti ir su Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatomis, t. y. tobulinti aukų specialių poreikių vertinimo procedūrą. Siūlytina papildyti BPK, o būtent 186¹ straipsnyje įtvirtinti Nusikaltimų aukų direktyvoje pabrėžiamą aukų akivaizdaus pažeidžiamumo prezumpciją, nustatant, kad smurto artimoje aplinkoje aukos yra laikomos pažeidžiamomis ir reikalaujančiomis specialių apsaugos poreikių. Atitinkamai, Generalinio prokuroro rekomendacijose įtvirtinti sutrumpinto vertinimo galimybę, nurodant, kad asmenims, kurie yra laikomi pažeidžiamais, turėtų būti netaikomas pirminis pažeidžiamumo nustatymo etapas, o procedūra pradedama nuo individualizuoto konkrečių specialių apsaugos priemonių parinkimo. Taip pat sutiktina su R. Jakštienės nuomone, jog specialių poreikių vertinimo metu turėtų būti atsižvelgiama ir į aukos asmeninę nuomonę bei pageidavimus.¹⁵⁴ Vertinimo rezultatai turėtų įtakos baudžiamojo proceso eigai – smurto artimoje aplinkoje aukų apklausos būdai bei metodams, procesinių priemonių taikymui, bylos (ne)viešumo nustatymui.

Taigi, apibendrinant galima konstatuoti, jog toks teisinis reguliavimas ne tik būtų aiškesnis, atitiktų Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatas, bet ir padėtų užtikrinti efektyvesnę valstybės pozityviosios pareigos bei nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugos įgyvendinimą ir specialiųjų poreikių užtikrinimą baudžiamajame procese.

2.3.2. Atstovavimo smurto artimoje aplinkoje aukoms užtikrinimas

¹⁵³ Jakštienė R., *supra note* 142, p. 369.

¹⁵⁴ *Ibid.*, p. 385.

Vienas iš būdų teisinės sistemos lygiateisiškumui bei teisingumui užtikrinti bei sustiprinti nukentėjusiųjų procesinį statusą yra profesionalus teisinis atstovavimas viso proceso metu. Pasak K. Braun, kvalifikuoto atstovo pagalba sustiprina nukentėjusiųjų galimybes veiksmingai dalyvauti procese, efektyviau realizuoti savo teises bei daryti svarią įtaką bylos eigai.¹⁵⁵ Mokslinėje literatūroje nurodoma, kad Baudžiamojo proceso kompleksiskumas dažnai tampa kliūtimi proceso dalyviams ne tik visapusiškai suvokti savo teisinį statusą, bet ir tinkamai bei efektyviai naudotis jiems suteiktomis garantijomis.¹⁵⁶ Literatūroje taip pat pastebima, kad nepakankamas teisinės informacijos prieinamumas, konsultacijų sudėtingumas ar jų nesuteikimas laiku, dažnai tampa kliūtimi, ribojančia aukų aktyvų dalyvavimą baudžiamajame procese. Tuo tarpu galimybė aukoms naudotis nepriklausoma teisine pagalba skatina prokurorus bei gynėjus atsakingiau vertinti nukentėjusiųjų interesus, be to, gali pakeisti ir proceso dalyvių galių pusiausvyrą teisme.¹⁵⁷ Todėl nukentėjusiųjų interesų atstovavimo užtikrinimas yra ne tik procesinė garantija, bet ir valstybės pozityvioji pareiga užtikrinti veiksmingą tyrimą bei aukos apsaugą.¹⁵⁸ Atsižvelgiant į tai, bei siekiant užtikrinti realų proceso dalyvių teisių įgyvendinimą ir pareigų vykdymą, įstatymų leidėjas BPK įtvirtino galimybę, esant tam tikriems pagrindams, naudotis atstovo pagalba. Autoriai pabrėžia, kad šiame kontekste atstovavimas suprantamas kaip procesinė priemonė, išplečianti proceso dalyvių galimybes, užtikrinanti jų teisių bei pareigų realizavimą ir leidžianti visose baudžiamojo proceso stadijose subjektams veikti per atstovą, tais atvejais, kai savarankiškas teisių įgyvendinimas yra apsunkintas arba neįmanomas.¹⁵⁹ Esant šioms aplinkybėms, tikslinga apžvelgti teisinės pagalbos mechanizmus bei atstovavimo užtikrinimą smurto artimoje aplinkoje bylose aukoms ir įvertinti, ar esamas teisinis reguliavimas yra pakankama priemonė nukentėjusiųjų gynybai.

Nusikaltimų aukų direktyvoje kaip vienos iš pagrindinių aukų teisių išskirtos teisė aktyviai dalyvauti baudžiamajame procese ir teisė į apsaugą.¹⁶⁰ Pagrindinės procesinės nukentėjusiųjų teisės įtvirtintos BPK 28 straipsnyje. Taip pat tam tikros nukentėjusiojo teisės yra įtvirtintos kituose BPK straipsniuose (44 straipsnio 10 dalyje, 109 straipsnyje, 178 straipsnio 2 dalyje, 198 straipsnyje). Iš baudžiamojo proceso įstatyme įtvirtinto plataus nukentėjusiojo teisių sąrašo galima teigti, kad įstatymo leidėjas siekia ne tik užtikrinti nukentėjusiojo aktyvų

¹⁵⁵ Kerstin Braun, „Legal representation for sexual assault victims – Possibilities for law reform?“ *Current Issues in Criminal Justice* 25.3 (2014): p. 832.

¹⁵⁶ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra note* 118, p. 283.

¹⁵⁷ Michael O'Connell, „Improving access to justice: Procedural justice through legal counsel for victims of crime.“ Iš *An international perspective on contemporary developments in victimology: A festschrift in honor of Marc Groenhuijsen*, (Cham: Springer International Publishing, 2020), p. 211.

¹⁵⁸ Shazia Choudhry ir Jonathan Herring, „A human right to legal aid? – The implications of changes to the legal aid scheme for victims of domestic abuse“, *Journal of social welfare and family law* 39.2 (2017): p. 152.

¹⁵⁹ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra note* 118, p. 283.

¹⁶⁰ Direktyva 2012/29/ES, *supra note* 57.

dalyvavimą procese, bet ir realų jo interesų gynimą per atstovą. Tai rodo, kad atstovo dalyvavimas baudžiamajame procese nėra formalus, jis baudžiamajame procese neretai veikia kaip nukentėjusiojo balsas.

BPK išskiriamos dvi pagrindinės nukentėjusiųjų ir kitų proceso dalyvių interesų atstovavimo formos – įgaliotasis atstovavimas bei atstovavimas pagal įstatymą. Kiekviena iš jų turi tam tikrus numatytus reikalavimus bei tikslus.

Įgaliotojo atstovavimo esmė yra profesionalios teisinės pagalbos užtikrinimas. Tokia atstovavimo forma yra tradicinė ir grindžiama pasitikėjimo santykiais.¹⁶¹ Kaip jau buvo aptarta, įgaliotasis atstovas baudžiamajame procese veikia jį įgaliojusio proceso dalyvio interesais, todėl jis procese gali dalyvauti tiek kartu su atstovaujamu asmeniu, tiek ir savarankiškai. Doktrinoje teigiama, kad tokiais atvejais preziumuojama, jog atstovas neperžengia jam suteiktų įgaliojimų ribų, nebent jo atstovaujamas asmuo aiškiai išreiškia priešingą valią.¹⁶²

Pagal BPK 55 straipsnį įgaliotuoju atstovu, teikiančiu teisinę pagalbą bei ginančiu nukentėjusiojo asmens ar kitų proceso dalyvių teises bei teisinius interesus, gali būti advokatas arba jo nurodymu – advokato padėjėjas. Įstatymų leidėjas taip pat numato galimybę, kad proceso dalyvio pasirinkimu, jį atstovautų ir kitas asmuo, turintis aukštąjį teisinį išsilavinimą, jeigu su tuo sutinka ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras ar teismas. Minėto straipsnio 4 dalyje įtvirtinti būtino įgaliotojo atstovo dalyvavimo pagrindai, nurodant, kad „įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas bylose dėl nusikalstamų veikų žmogaus sveikatai, laisvei, seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui, vaikui ir šeimai ar dorovei, kai nuo šių veikų nukentėjo nepilnametis ir kai yra gautas skundas, pareiškimas ar pranešimas apie šias nusikalstamas veikas, jeigu be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami, taip pat kitais atvejais, kai ikiteisminio tyrimo pareigūnas, prokuroras motyvuotu nutarimu ar teismas motyvuota nutartimi pripažįsta, kad įgaliotojo atstovo dalyvavimas būtinas, nes be įgaliotojo atstovo pagalbos nepilnamečio nukentėjusiojo teisės ir teisėti interesai nebūtų reikiamai ginami.“ Taigi, šioje straipsnio dalyje išvardintose bylų kategorijose įgaliotojo atstovo dalyvavimas yra susijęs su būtent nepilnamečių nukentėjusiųjų interesų gynimu, kadangi yra akcentuojamas nepilnamečio statusas bei jo teisių apsauga.

Visgi, atsižvelgiant į smurto artimoje aplinkoje bylų specifiką bei šių nusikaltimų aukų procesinį pažeidžiamumą ir priklausomybę nuo kaltininko, dabartinis BPK reglamentavimas, siejantis privalomą įgaliotojo atstovo dalyvavimą tik su nepilnamečiu nukentėjusiuoju, autorės nuomone, yra nepakankamas. Todėl siūlytina papildyti BPK 55 straipsnį nauja dalimi arba 4 dalį papildyti, ją išdėstant taip: „Bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nusikalstamų veikų, įgaliotojo

¹⁶¹ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra* note 118, p. 283, 299.

¹⁶² Ibid., p. 302.

atstovo dalyvavimas yra būtinas.“ Toks reguliavimas sudarytų palankesnes sąlygas veiksmingam smurto artimoje aplinkoje bylų tyrimui bei valstybės pozityviųjų pareigų įgyvendinimui, o taip pat sustiprintų ir smurto artimoje aplinkoje aukų teisių bei interesų užtikrinimo galimybes.

Būtinasis aukų atstovavimas yra glaudžiai susijęs su valstybės garantuojamąja pagalba. Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo (toliau – VGTPĮ), 12 straipsnio 2 punkte nurodyta, jog asmenys, turintys teisę gauti antrinę teisinę pagalbą neatsižvelgiant į asmens (šeimos) turtą ir asmens pajamas yra ir nukentėjusieji nuo smurto artimoje aplinkoje nusikalstamų veikų. Tokia sąsaja padeda užtikrinti, kad teisinė pagalba bei atstovavimas būtų prieinamas visoms smurto artimoje aplinkoje aukoms, nepaisant jų finansinės padėties.

Nukentėjusiųjų teisė į jiems nemokamą (valstybės garantuojamą) teisinę pagalbą yra įtvirtinta VGTPĮ¹⁶³, nustatančiame teikiamų pagalbų rūšį, teikimo sąlygas bei tvarką. Pagalbos pobūdis bei teikiamos paslaugos priklauso nuo asmens poreikio bei bylos stadijos ir pobūdžio. Įstatymas garantuoja dviejų rūšių – pirminę bei antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą.

Pirminė teisinė pagalba – informacinio pobūdžio pagalba. Ji apima teisinės informacijos teikimą, konsultavimą bei procesinių dokumentų parengimą.¹⁶⁴ VGTPĮ 11 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas platus asmenų, turinčių teisę gauti iki vienos valandos trukmės nemokamą valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, ratas, suteikiantis teisę pagalbą gauti Lietuvos Respublikos bei ES valstybių narių piliečiams, kitiems šiose valstybėse teisėtai gyvenantiems fiziniais asmenims ir tiesiogiai taikomuose ES teisės aktuose nurodytiems asmenims. Toks teisinis reglamentavimas rodo, kad pirminė teisinė pagalba leidžia nukentėjusiajam asmeniui įvertinti savo procesinę padėtį ir suteikia galimybę inicijuoti tolimesnius gynybos veiksmus.

Antrinė teisinė pagalba yra procesinio/atstovaujamojo pobūdžio. Ji suprantama kaip visapusiška asmens teisių gynyba ir tiesioginis asmens atstovavimas teismo procesuose. Šio pobūdžio pagalba taip pat apima ir patirtų bylinėjimosi bei proceso išlaidų ar pareikšto civilinio ieškinio bylose išlaidų kompensavimą.¹⁶⁵

Apibendrinant galima teigti, jog valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teisinis reglamentavimas yra pagrįstas bei teisingas, garantuojantis smurto artimoje aplinkoje visapusišką pagalbą, nepaisant jos turtinės padėties. Toks reglamentavimas yra ypač reikšmingas, atsižvelgiant į tai, kad smurto artimoje aplinkoje aukos dažnai būna ekonomiškai priklausomos nuo smurtautojo.

¹⁶³ „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“, Valstybės žinios, 2000-04-12, Nr. 30-827, žiūrėta 2026 m. vasario 22 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAA93A47BAA1/asr>.

¹⁶⁴ *Ibid.*, 2 straipsnio 6 dalis.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 2 straipsnio 1 dalis

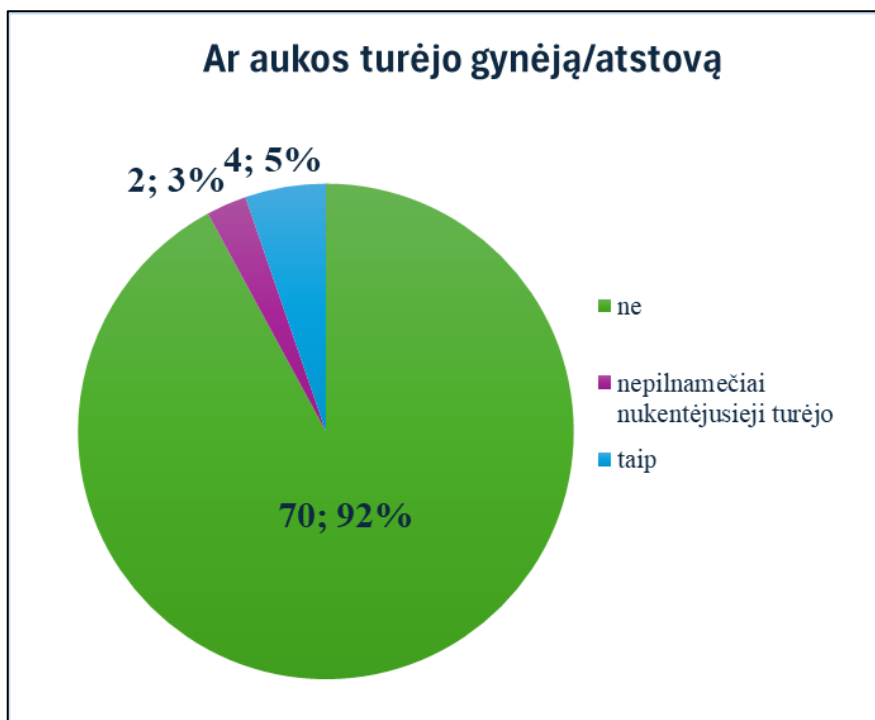

Diagrama Nr. 4

Atlikto empirinio tyrimo duomenys rodo, kad smurto artimoje aplinkoje bylose, kurios buvo užbaigtos priimant baudžiamąjį įsakymą, apart atvejų, kai nukentėjusieji buvo nepilnamečiai, aukos ikiteisminio tyrimo stadijoje nesinaudoja savo teise į įgaliojantį atstovą. Tokie rezultatai leidžia daryti išvadą, jog bylas nagrinėjant supaprastinto proceso tvarka aukos yra pasyvios, atsisakančios pagalbos jas atstovaujant, kadangi nori greičiau užbaigti procesą, pradėjus ikiteisminį tyrimą, nebeturi jokių pretenzijų kaltinamajam. Tuo tarpu bylose, kurios buvo nagrinėjamos žodiniuose teismo posėdžiuose, iš 14 bylų, tik 3 bylose (20 %) ¹⁶⁶ nukentėjusieji turėjo atstovą advokatą, kitose 11 bylų (80 %) nukentėjusieji šia teise nepasinaudojo. Tokia statistika rodo, jog nepaisant aukščiau aptartų smurto artimoje aplinkoje aukoms suteikiamų nemokamos teisinės pagalbos galimybių, toks teisinis pagalbos mechanizmas veikia formaliai, jo taikymas išlieka minimalus, kadangi, aukos tokia galimybe paprasčiausiai nepasinaudoja. Teisė į įgaliojantį atstovą smurto artimoje aplinkoje bylose yra realizuojama itin retai, o tai sustiprina aukščiau pateikto siūlymo dėl privalomo atstovo dalyvavimo smurto artimoje aplinkoje bylose įgyvendinimo būtinybę. Šiuo atveju atkreiptinas dėmesys, kad atstovas gali veikti kartu su atstovaujamu asmeniu, tačiau pastarasis turi teisę bet kuriuo proceso momentu atsisakyti atstovo paslaugų ar pasirinkti kitą atstovą.

Atstovo pagal įstatymą paskirtis – ginti padidinto pažeidžiamumo grupes, t. y. nepilnamečius bei asmenis, įstatymo nustatyta tvarka pripažintus neveiksniais, išskyrus atvejus, kai toks atstovavimas prieštarautų minėtų asmenų interesams. Pagal BPK 53 straipsnį, atstovų

¹⁶⁶ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendžiai bylose Nr. 1-495-927/2025, 1-538-927/2025 ir 1-8-541/2025.

funkcijas atlieka nepilnamečio ar neveiksnaus nukentėjusiojo tėvai, tėviai, globėjai, rūpintojai arba atitinkamos globos ar rūpybos funkcijas vykdančios įstaigos įgalioti asmenys. Literatūroje nurodoma, jog paprastai atstovas pagal įstatymą atlieka palaikomąją funkciją – suteikia atstovaujamaui asmeniui moralinę ir psichologinę paramą, padeda tinkamai įgyvendinti procesines teises bei užtikrina, kad būtų suteikta kvalifikuota teisinė pagalba.¹⁶⁷

Tais atvejais, kai nepilnamečio teisėti globėjai negali tinkamai atstovauti jo interesams, įstatymas leidžia vaikui paskirti kitą atstovą pagal įstatymą. Tai gali būti kitas asmuo, faktiškai besirūpinantis vaiku, arba valstybės vaiko teisių apsaugos institucijos atstovas. Kai atstovavimas pavedamas institucijai, šias funkcijas turėtų atlikti nepilnamečio gyvenamosios vietos vaiko teisių apsaugos skyrius, nes jis turi daugiausiai informacijos apie nepilnamečio vaiko socialinę padėtį.¹⁶⁸

Mokslinėje doktrinoje netinkamas atstovavimas suprantamas kaip situacijos, kuriose atstovas pagal įstatymą galimai pats dalyvavo darant nusikaltimą arba yra su tuo susijęs, ir tas pats asmuo byloje atstovauja kelis kitus proceso dalyvius, turinčius priešingus interesus, taip pat, kai egzistuoja duomenų, leidžiančių pagrįstai manyti, kad atstovas pagal įstatymą gali teikti pirmenybę savo interesams, o ne atstovaujamojo asmens interesams.¹⁶⁹ D. Murauskienė disertacijoje nurodė, jog „ypatingą dėmesį rekomenduojama skirti tais atvejais, kai nukentėjęs vaikas, įtariamas jo skriaudėjas ir kandidatas į atstovus pagal įstatymą yra šeimos nariai, artimieji giminaičiai ar asmenys, gyvenantys kartu“.¹⁷⁰

Teismų praktikoje atsiskleidė netinkamo atstovavimo (BPK 53 straipsnio 3 dalis, BPK 54 straipsnio 1 dalis) atvejų, kai nei vienas iš tėvų negalėjo tinkamai atstovauti nepilnamečio vaiko interesams smurto artimoje aplinkoje bylose, o klausimas dėl kito atstovo pagal įstatymą paskyrimo nebuvo sprendžiamas. Kaip antai, byloje Nr. 2K-157-495/2021 ir Nr. 2K-225-689/2018 nepilnamečių nukentėjusiųjų mamos buvo kaltinamos nusikalstamų veikų prieš juos padarymu, dėl ko jos negalėjo būti vaikų atstovėmis pagal įstatymą ir atstovauti jų interesams. Kartu kasacinis teismas nustatė, jog nepilnamečių vaikų tėčiai taip pat negalėjo būti jų atstovais pagal įstatymą ir tinkamai užtikrinti nepilnamečių teisių atstovavimo, kadangi abejose situacijose nepilnamečių nukentėjusiųjų tėvai buvo išsiskyrę, gyveno atskirai, tarp jų vyravo konfliktiniai santykiai. Vienoje iš bylų tėtis anksčiau buvo teistas dėl vengimo išlaikyti savo vaikus,¹⁷¹ todėl teismas konstatavo, kad jie taip pat negalėjo tinkamai atstovauti vaikų interesams. Tuo tarpu kitoje

¹⁶⁷ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra note 118*, p. 285-286.

¹⁶⁸ Dovilė Murauskienė, „*Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai*“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas. Vilnius: 2017), p. 68.

¹⁶⁹ Gintaras Goda, Marcelis Kazlauskas ir Pranas Kuconis, *Baudžiamojo proceso teisė*, (Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2005), p. 93 – 94.

¹⁷⁰ Murauskienė, *op cit.*

¹⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-689/2018. Teismų praktika. 2018, 49, p. 526-539.

byloje, kurioje nepilnamečio nukentėjusiojo motina analogiškai buvo kaltinama fizinio skausmo sukėlimu jam, dėl ko ji negalėjo būti vaiko atstove pagal įstatymą, LAT tinkamu atstovu pripažino ir konstatavo, jog pagrįstai juo buvo paskirtas nukentėjusiojo tėtis, kadangi byloje nebuvo nustatyta jokių aplinkybių pagrindžiančių, jog jis negalėtų tinkamai atstovauti vaiko interesams.¹⁷² Tokia teismų praktika išryškina tinkamo nepilnamečių nukentėjusiųjų atstovavimo užtikrinimo problematiką, t. y., jog vaiko tėvai ne visuomet gali užtikrinti nukentėjusiojo nepilnamečio apsaugą dėl jų pačių sąsajų su nusikalstama veika ir būti tinkamais atstovais pagal įstatymą. Tai rodo poreikį smurto artimoje aplinkoje bylose individualiai vertinti ne tik atstovavimo faktinį pagrindą, proceso dalyvių interesų konfliktą, bet ir faktines aplinkybes kaip šeimos santykių dinamiką. Tokį vertinimą būtina atlikti dar iki priimant sprendimą paskirti asmenį atstovu pagal įstatymą, siekiant užtikrinti veiksmingą atstovavimą ir tinkamą nepilnamečių apsaugą.

Tuo tarpu atliktame empiriniame tyrime aptartos problemos neišryškėjo. Gauti rezultatai atskleidė, jog bylose, kuriose nukentėjusieji buvo nepilnamečiai, buvo užtikrintas tiek atstovo pagal įstatymą dalyvavimas, tiek įgalioto atstovo dalyvavimas. Atstovais pagal įstatymą buvo paskirti nepilnamečių/mažamečių nukentėjusiųjų šeimos nariai, pvz. mama¹⁷³, ar artimieji giminaičiai, pvz. senelis¹⁷⁴, tai rodo, jog nepilnamečių nukentėjusiųjų teisės buvo užtikrintos tinkamai, jokių interesų prieštaravimų tarp proceso dalyvių pastebėta nebuvo.

2016 m. BPK buvo papildytas 56¹ straipsniu, kuriuo iš esmės buvo įtvirtinta dar viena atstovavimo forma – nukentėjusįjį lydintis asmuo. Šiame straipsnyje nustatyta, jog „*nukentėjusįjį baudžiamojo proceso metu gali lydėti jo pasirinktas asmuo. Šis asmuo ikiteisminio tyrimo ir nagrinėjimo teisme metu privalo laikytis nustatytos tvarkos. Nukentėjusįjį lydinčio asmens dalyvavimas baudžiamajame procese ar atskirose jo dalyse gali būti apribotas ikiteisminio tyrimo pareigūno ar prokuroro nutarimu arba ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo nutartimi, kai toks dalyvavimas prieštarauja nukentėjusiojo interesams arba trukdo tirti ar nagrinėti bylą.*“

Generalinio prokuroro rekomendacijose dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo 16.2 ir 18.1 papunkčiuose įtvirtintos lydinčiojo asmens, kaip specialios apsaugos priemonės, taikymo rekomendacijos, o būtent, kokiais atvejais lydintysis asmuo gali dalyvauti bylose (pvz., aukai išreiškus baime), o kada jo dalyvavimas yra laikytinas išimtiniu (nepilnamečių bylose ir tik nukentėjusiojo ar jo atstovo pageidavimu), taip pat įtvirtinti kriterijai, į kuriuos atsižvelgiama sprendžiant klausimą dėl lydinčio asmens dalyvavimo procese (nusikalstamos

¹⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-458/2020.

¹⁷³ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. liepos 4 d. nuosprendis Nr. 1-538-927/2025.

¹⁷⁴ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. kovo 21 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-501-927/2025.

veikos aplinkybės, tolimesnė tyrimo trukmė), kartu pažymėta, jog nepilnamečio nukentėjusiojo lydinčiu asmeniu negali būti kitas nepilnametis.

Šio instituto integravimą į nacionalinę teisę nulėmė poreikis suderinti Lietuvos baudžiamojo proceso reglamentavimą su ES standartais, o būtent Nusikaltimų aukų direktyva.¹⁷⁵

Europos Komisijos Teisingumo generalinio direktorato gairėse¹⁷⁶, skirtose Nusikaltimų aukų direktyvos perkėlimui ir įgyvendinimui, nurodoma, kad šios teisės tikslas – suteikti aukai praktinę pagalbą ir moralinę paramą, pranešant apie nusikaltimą. G. Varona pabrėžė, jog ši nuostata gali būti taikoma ne tik iš anksto aukos pasirinktiems asmenims, bet ir tiems, kurie spontaniškai suteikė pagalbą aukai įvykio vietoje dėl jos psichinės ar fizinės būklės. Pavyzdžiui, praeiviams ar kitiems asmenims, savanoriškai padėjusiems nukentėjusiajam iš karto po nusikaltimo.¹⁷⁷

Tokia teisė papildo bendrąsias garantijas ir yra įtvirtinta kartu su teise į profesinį (teisinį) atstovavimą. Pagal Nusikaltimų aukų Direktyvos 20 straipsnio c punktą, valstybės narės privalo užtikrinti, jog ikiteisminio tyrimo metu auka turėtų galimybę būti lydimai tiek teisinio atstovo, tiek pasirinkto asmens, nebent būtų priimtas priešingas motyvuotas sprendimas. Tai pažymėta ir Lietuvos mokslinėje doktrinoje, nurodant, kad nukentėjusiojo teisė pasinaudoti lydinčio asmens pagalba nepaneigia ir neapriboja jo teisės turėti įgaliojantį atstovą BPK 55 straipsnyje nustatyta tvarka.¹⁷⁸

Lietuvos teismų praktikoje taip pat nėra išryškėję daug šios priemonės realizavimo pavyzdžių, pavyko rasti vos keletą bylų (Nr. 1-28-574/2019 ir Nr. 1A-189-935/2022), kuriose dalyvavo nukentėjusių lydintis asmuo. Vienoje iš bylų apygardos teismas, nagrinėdamas skundą, nustatė, jog pirmosios instancijos teismas priimtame nuosprendyje nepagrįstai moterį įvardijo kaip nukentėjusiąją. Teismas, atsižvelgdamas į tai, kad dėl nuteistųjų asmenų veiksmų ji nepatyrė jokios fizinės, turtinės ar neturtinės žalos ir byloje nėra duomenų, jog moteris procesine tvarka buvo pripažinta nukentėjusiąją, ją vertino kaip nukentėjusių lydintį asmenį, kaip tai numatyta BPK 56¹ straipsnyje.¹⁷⁹ Atlikto empirinio tyrimo rezultatai parodė, jog Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmuose, nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas, aukos nesinaudojo teise proceso metu būti lydimoms jų pasirinkto asmens.

¹⁷⁵ Murauskienė, *supra note 168*, p. 114 – 115.

¹⁷⁶ European Commission, *DG Justice Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA*, Ares(2013)3763804 (Brussels: Directorate-General for Justice, 2013).

¹⁷⁷ Gema Varona, „The right to accompaniment by a person of the victim's choice as a key right to avoid secondary victimisation: Exploratory qualitative research in Spain“, *Temida* 27.1 (2024): p. 68.

¹⁷⁸ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančauskienė, *supra note 118*, p. 308.

¹⁷⁹ Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189-935/2022.

Esant šių aplinkybių visumai, galima daryti išvadą, kad nors ši atstovavimo forma atitinka valstybės pozityviąją pareigą apsaugoti auką ir turėtų prisidėti prie antrinės viktimizacijos mažinimo, tačiau jos praktinis taikymas šalyje išlieka fragmentiškas. Lydinčio asmens institutas nėra tapęs dažnai naudojama ar pasiteisinusia nukentėjusiųjų apsaugos priemone, todėl galima daryti išvadą, kad šios atstovavimo formos potencialas iš esmės nėra išnaudojamas, ypač smurto artimoje aplinkoje bylose, kuriose aukoms itin reikia ne tik profesionalios teisinės pagalbos, tačiau ir palaikymo.

Kaip jau minėta, valstybės garantuojama antrinė teisinė pagalba apima ir baudžiamojoje byloje pareikšto civilinio ieškinio nagrinėjimo bei su jo atlyginimo išlaidomis susijusius klausimus.

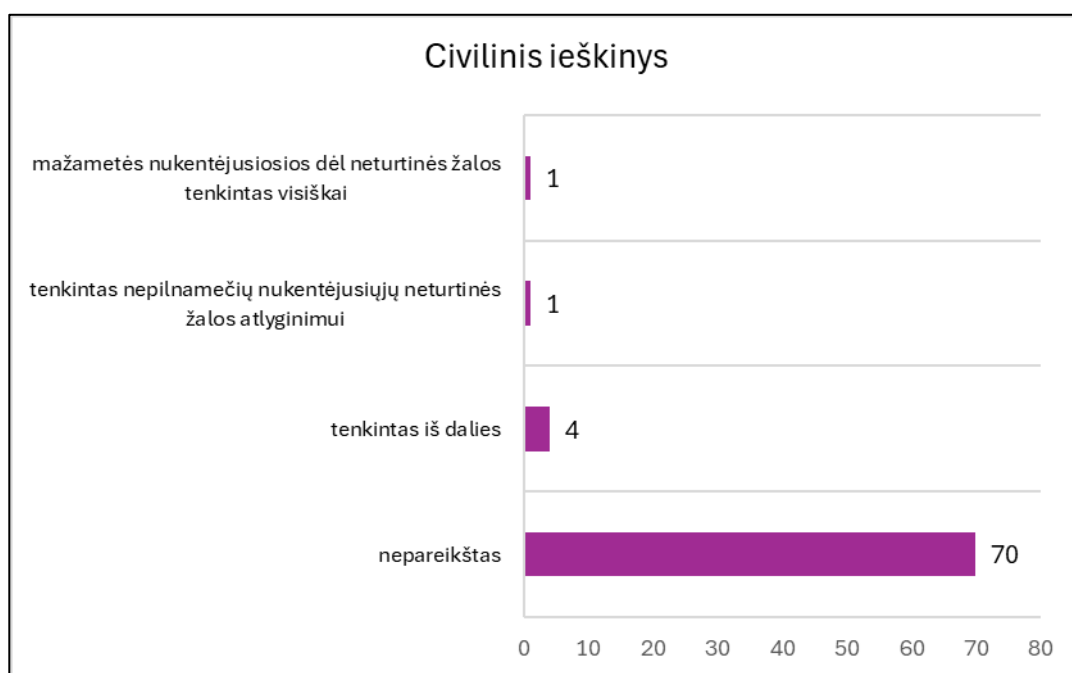

Diagrama Nr. 5

Pagal empirinio tyrimo duomenis, nesant atstovo, nukentėjusieji dažnai neteikia civilinių ieškinų arba nesugeba tinkamai nustatyti bei pagrįsti patirtos neturtinės žalos, o kartais ir turtinės žalos, dydžio. Supaprastinto proceso metu, bylas nagrinėjant baudžiamuoju įsakymu, aukos dažniausiai atsisako nuo civilinio ieškinio pareiškimo. Iš 62 priimtų baudžiamųjų įsakymų, tik viename iš jų buvo pareikštas civilinis ieškinys. Tai buvo baudžiamojoje byloje, kurioje viena iš nukentėjusiųjų buvo mažametė ir turėjo įgaliotą atstovę advokatę, kuri ir pateikė civilinį ieškinį, o jis buvo patenkintas visiškai, nukentėjusiosios nepilnametės naudai priteisiant 300 Eur neturtinės žalos atlyginimui bei 5 proc. metinių palūkanų.¹⁸⁰ Tais atvejais, kai bylos buvo nagrinėjamos žodinio proceso tvarka teisiamuosiuose posėdžiuose, tik trečdalyje bylų buvo pareikšti civiliniai

¹⁸⁰ 2025 m. kovo 21 d. baudžiamasis įsakymas, *supra* note 174.

ieškiniai, kurių didžioji dalis buvo tenkinti iš dalies. Nagrinėjamoje situacijoje trijose iš penkių bylų¹⁸¹, kuriose buvo pareikšti civiliniai ieškiniai, nukentėjusieji turėjo atstovą, padėjusį parengti bei pagrįsti civilinį ieškinį. Tokie rezultatai parodo, jog dalyvaujant advokatui, civilinio ieškinio pateikimas bei kompensacijos už patirtą žalą atlyginimas tampa neišvengiama proceso dalimi, o tokiu būdu visapusiškai bei efektyviai yra realizuojamos ir užtikrinamos visos aukos teisės.

2.4. Įrodinėjimo smurto artimoje aplinkoje bylose ypatumai

Įrodinėjimas neabejotinai laikomas esminiu baudžiamojo proceso elementu – jis yra neatsiejama kiekvienos proceso stadijos dalis, į kurią įtraukiami ir visi proceso dalyviai.¹⁸² Doktrinoje pabrėžiama, kad pagrindinė įrodinėjimo paskirtis baudžiamajame procese yra objektyvus tiesos nustatymas, kuris yra užtikrinimas per visapusišką nusikalstamų veikų tyrimą, t. y. išsiaiškinant nusikalstamos veikos padarymo aplinkybes, identifikuojant visus nusikaltimą padariusius asmenis bei užfiksuojant kitas bylos nagrinėjimui svarbias aplinkybes.¹⁸³

Vienas svarbiausių aspektų smurto artimoje aplinkoje bylose yra įrodymų rinkimas. Sėkmingas smurto artimoje aplinkoje bylų nagrinėjimas tiesiogiai priklauso nuo surinktos medžiagos kokybės. Įrodymais grįstas baudžiamasis persekiojimas (angl. *evidence-based prosecution*) reikalauja, kad teisėsaugos institucijos ir jų pareigūnai surinktų pakankamai objektyvių duomenų, galinčių patvirtinti nukentėjusiojo pareiškimą ar parodymus.¹⁸⁴ Teismų praktikoje nustatyta, kad įrodymais baudžiamajame procese laikomi tik įstatymo nustatyta tvarka surinkti, BPK įtvirtintais procesiniais veiksmais patvirtinti bei teisiamajame posėdyje ištirti duomenys. Remdamasis šių duomenų visuma, teismas sprendžia pagrindinius bylos klausimus.¹⁸⁵ Svarbu pažymėti ir tai, kad praktikoje laikomasi pozicijos, jog įrodinėjimas negali būti begalinis, jis turi būti vykdomas tol, kol nustatomos visos bylai reikšmingos aplinkybės.¹⁸⁶ Atsižvelgiant į tai, teismas neprivalo pasinaudoti visais įstatyme numatytais įrodinėjimo būdais ar priemonėmis, jeigu jau surinktų ir išanalizuotų duomenų visuma leidžia daryti pagrįstas išvadas, o naujų duomenų gavimas ar rinkimas neturėtų reikšmės galutiniam teismo vertinimui.¹⁸⁷

¹⁸¹ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendžiai bylose Nr. 1-495-927/2025, 1-538-927/2025, 1-8-541/2025.

¹⁸² Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, „Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių įrodinėjimą, taikymo teismų praktikoje apžvalga“, Nr. 27-1, Teismų praktika. 2007.

¹⁸³ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, *supra* note 118, p. 102.

¹⁸⁴ Richard R. Peterson ir Deirdre Bialo-Padin, „Domestic violence is different: The crucial role of evidence collection in domestic violence cases.“, *Journal of police crisis negotiations* 12.2 (2012): p. 107.

¹⁸⁵ LAT, *op cit.*

¹⁸⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-1214/2025.

¹⁸⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-139/2015.

Asmenų parodymai, gauti apklausų metu, yra viena dažniausiai taikomų įrodinėjimo priemonių, tačiau svarbu pažymėti, kad įrodymų gavimo tvarka bei jų įrodomoji vertė priklauso nuo apklausiamojo ir jo suinteresuotumo bylos baigtimi.¹⁸⁸ Smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai vyksta privačioje erdvėje ir lieka nepastebėtas aplinkinių, todėl paprastai pagrindiniu įrodymų šaltiniu tampa nukentėjusiojo, be kita ko ir kaltinamojo, parodymai.¹⁸⁹

LAT apžvalgoose bei mokslinėje doktrinoje teigiama, kad asmenų parodymai įrodomąją reikšmę įgyja tuomet, kai jie yra gauti laikantis įstatyme nustatytos tvarkos bei duoti bylą nagrinėjant teisme (pirmojoje ar apeliacinėje instancijoje) arba duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui.¹⁹⁰ Nepilnamečių aukų apklausoms pas ikiteisminio tyrimo teisėją yra taikomos specialios taisyklės (BPK 186 straipsnis), siekiant apsaugoti vaikus nuo pakartotinio traumavimo ir nepažeisti kaltinamojo/įtariamojo teisės į gynybą.¹⁹¹ D. Murauskienė pažymėjo, jog vaikų apklausos vykdomos specialiose, tam pritaikytose patalpose, jų metu yra būtinas specialisto – psichologo dalyvavimas. Per specialistą yra vykdoma apklausa, siekiant užtikrinti vaiko emocinę gerovę ir jo duomenų patikimumą. Kiti proceso dalyviai apklausoje dalyvauja ir ją stebi iš kitos patalpos, dažniausiai – teismo posėdžių salės. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kaltinamajam ir jo gynėjui turi būti sudaryta galimybė dalyvauti apklausoje ir užduoti nepilnamečiui nukentėjusiajam klausimus.¹⁹² Ši apklausa fiksuojama vaizdo ir garso priemonėmis, tokiu būdu sudarant galimybę patikrinti apklausos teisėtumą bei parodymų autentiškumą. Pritaikius šį apklausos mechanizmą, nepilnametės aukos dažniausiai nebėra kviečiamos į teismo posėdžius, taip įgyvendinant BPK 186 straipsnio 2 dalies nuostatas, jog nepilnametis nukentėjusysis paprastai turi būti apklausiamas vieną kartą.¹⁹³ Parodymai, duoti ikiteisminio tyrimo teisėjui gali būti perskaityti teismo posėdžio metu ir naudojami kaip įrodymai, esant BPK 267 straipsnio 2 dalyje įtvirtintoms aplinkybėms – dėl aukos nepilnametystės, suteikto anonimiškumo arba dėl specialių apsaugos poreikių užtikrinimo.

Šiuo atveju verta pabrėžti ir tai, jog nukentėjusieji/liudytojai turi teisę atsisakyti duoti parodymus prieš savo šeimos narį ar artimą giminaitį, kuri yra įtvirtinta BPK 82 straipsnio 2 dalyje. Kalbant apie šią proceso dalyviams suteiktą teisę, pažymėtina, jog LAT formuojamoje praktikoje, kuri atitinka EŽTT jurisprudenciją, yra nurodęs, kad vien tai, jog teismas, prieš pradėdamas apklausą, nesupažindino aukos su teise neduoti parodymų apie šeimos narius, negali būti

¹⁸⁸ Ažubalytė, Jurgaitis ir Zajančkauskienė, supra note 118, p. 126.

¹⁸⁹ Nina J. Westera ir Martine B. Powell, „Prosecutors’ perceptions of how to improve the quality of evidence in domestic violence cases.“ *Policing and society* 27.2 (2017): p. 160.

¹⁹⁰ Rasa Žibaitė-Neliubšienė, „Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose.“ (daktaro disertacija, Mykolo Romerio universitetas. 2024): p. 165.

¹⁹¹ Murauskienė D., supra note 168, p. 150.

¹⁹² *Ibid.*

¹⁹³ Žibaitė-Neliubšienė R., *op cit.*, p. 165.

traktuojama kaip esminis baudžiamojo proceso pažeidimas. Tokiais atvejais prioritetas teikiamas duomenų patikimumui nukentėjusiojo ir smurtautojo teisių užtikrinimo kontekste, be kita ko ir baudžiamojo proceso sąžiningumui.¹⁹⁴

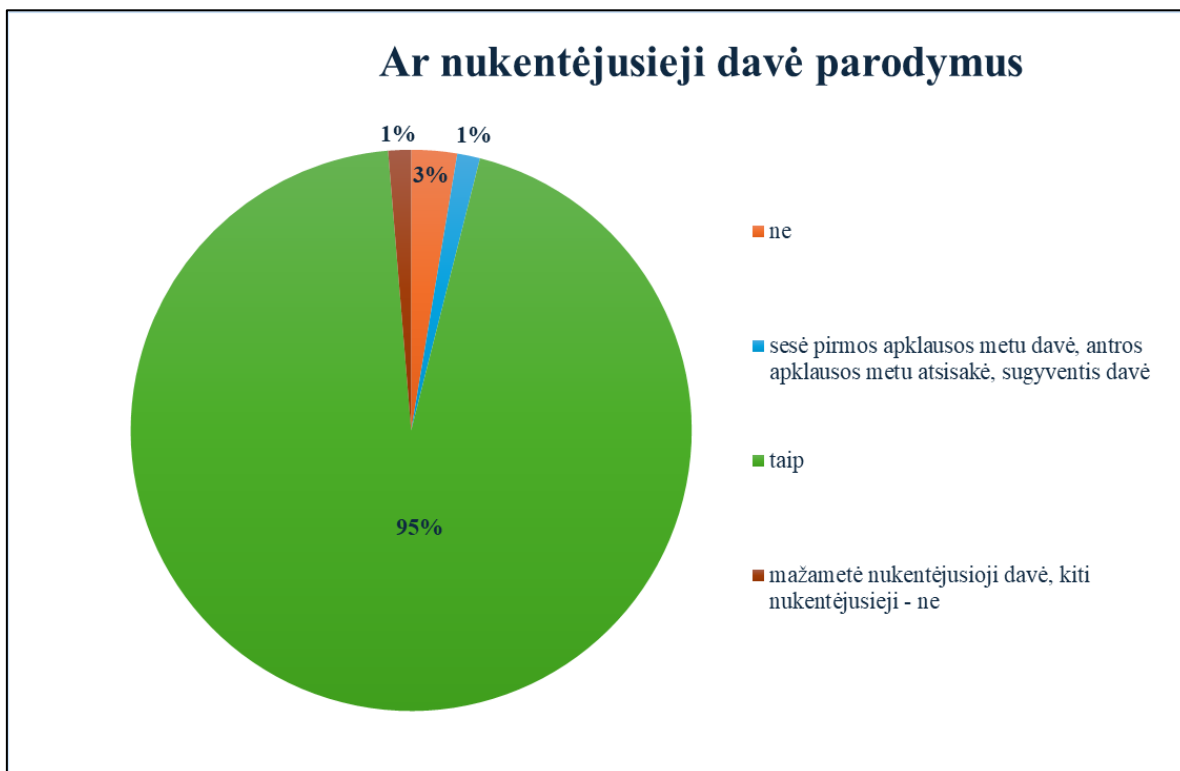

Diagrama Nr. 6

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad absoliuti dauguma nukentėjusiųjų ikiteisminio tyrimo ar teismo nagrinėjimo metu sutinka duoti parodymus (apie 95 %), kiti 3 % nukentėjusiųjų pasinaudoja jiems suteikta teise neduoti parodymų apie savo šeimos narius. Iš gautų rezultatų taip pat matyti, jog tais atvejais, kai byloje yra keli nukentėjusieji, išsiskiria aukų nuomonės – viena iš aukų pasirenka duoti parodymus, o kita pasinaudoja savo teise ir parodymų neduoda¹⁹⁵. Be kita ko, tyrimas parodė ir atvejį, kuomet pirminės apklausos metu auka davė parodymus, tačiau vėlesnės, papildomos apklausos metu atsisakė duoti parodymus¹⁹⁶. Esant išdėstytų aplinkybių visumai, galima konstatuoti, jog nors aukų vaidmuo proceso metu išlieka aktyvus, tačiau jis nėra visuomet užtikrintas. Literatūroje nurodoma, kad atsižvelgiant į tai, kad auka ne visuomet sutinka aktyviai dalyvauti savo skriaudėjo baudžiamajame persekiojime, kitų įrodymų rinkimas tampa esmine sąlyga sėkmingam kaltinimui užtikrinti.¹⁹⁷

Kadangi nukentėjusiojo ir įtariamojo parodymai smurto artimoje aplinkoje bylose sudaro įrodinėjimo pagrindą, o neretais atvejais lieka ir vieninteliais tiesioginiais įrodymais byloje¹⁹⁸,

¹⁹⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis, *supra note* 12.

¹⁹⁵ 2025 m. kovo 21 d. įsakymas, *supra note* 174.

¹⁹⁶ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. balandžio 17 d. įsakymas Nr. e1-595-834/2025

¹⁹⁷ Richard R. Peterson, ir Deirdre Bialo-Padin, *supra note* 184, p. 103 – 104.

¹⁹⁸ *Ibid.*, p. 243.

svarbu ne tik tinkamai juos užfiksuoti, bet ir įvertinti. R. Jakštienė nurodė, jog „*ekspertų vertinimu, būtent pirminiuose baudžiamojo proceso etapuose duoti aukos (ypač vaikų) parodymai, yra detaliesi, tiksliausios, daugeliu atveju dar nepaveikti smurtautojo grasinimų ir bauginimų ar spaudimo atsisakyti duoti parodymus prieš šeimos narį*“.¹⁹⁹ Minėtų aplinkybių kontekste verta atkreipti dėmesį į tai, kad įstatymas leidžia teismui grįsti nuosprendį vieninteliu esamu tiesioginiu įrodymu – nukentėjusiojo parodymais, jeigu jie pasižymi išsamumu, logiškumu, nuoseklumu bei atitinka byloje nustatytas aplinkybes.²⁰⁰ Pavyzdžiui, kasacinis teismas išvadą dėl kaltininko tyčios, padarė atsižvelgdamas būtent į nukentėjusiojo nepilnamečio parodymus, duotus ikiteisminio tyrimo teisėjui, kad jam nesupratus uždavinio, tėtis, vartojo necenzūrinius žodžius ir sudavė ranką jam į galvą, ko pasekoje liko žymė.²⁰¹ Minėtoje byloje nukentėjusiojo parodymus sustiprino bei papildė kiti byloje surinkti duomenys. Aptarta situacija parodo, jog smurto artimoje aplinkoje byloje svarbu turėti surinkus pakankamai papildomų duomenų, kuriais būtų galima pagrįsti arba atmesti tiek nukentėjusiojo, tiek kaltinamojo parodymus.

Esant minėtų aplinkybių visumai, svarbu aptarti smurto artimoje aplinkoje įrodinėjimo ypatumus, t. y. kaip, esant tiesioginių įrodymų trūkumui, yra užtikrinamas nusikalstamos veikos atskleidimas bei teisingo ir pagrįsto teismo sprendimo priėmimas.

Reaguojant į pranešimus apie smurto artimoje aplinkoje atvejus, įrodymų rinkimas prasideda nuo pirminių duomenų fiksavimo, kurie formuoja smurto įrodinėjimo pagrindą ir, kaip jau minėta aukščiau, turi didelę reikšmę. Pirmiausiai policijos pareigūnai turi bendrauti su konflikto šalimis – auka ir smurtautoju bei išsiaiškinti ir užfiksuoti įvykio aplinkybes.

Nustatytos pirminės įvykio aplinkybės yra užfiksuojamos policijos pareigūnų tarnybiniuose pranešimuose dėl galimų smurto artimoje aplinkoje atvejų. Šiose specializuotose formose dokumentuojami nukentėjusiojo sužalojimai, įtariamojo bei nukentėjusiojo fizinė ir psichologinė būklė, įvykio vietos aplinka, taip pat asmenų paaiškinimai ir atlikti procesiniai veiksmai.²⁰² Kartu pareigūnams svarbu užfiksuoti informaciją apie asmenų tarpusavio ryšį, santykių pobūdį, konflikto priežastis bei aplinkybes, konkrečius smurto veiksmus, nustatyti galimus įvykio liudytojus, patikrinti ankstesnius smurto artimoje aplinkoje atvejus bei taikytas prevencines priemones ir kitas aplinkybes, turinčias reikšmės sprendžiant dėl tolimesnių procesinių sprendimų priėmimo bei nusikalstamos veikos požymių nustatymo.²⁰³ Atsižvelgiant į

¹⁹⁹ Richard R. Peterson, ir Deirdre Bialo-Padin, *supra note 184*, p. 245.

²⁰⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-697/2023.

²⁰¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220-677/2015.

²⁰² Jakštienė R., *supra note 14*, p. 246.

²⁰³ Lietuvos policijos generalinio prokuroro įsakymas Nr. 5-V-506 „Dėl Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje ir sprendimo dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio priėmimo, jo vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“, TAR, 2023-06-20.

tai, esminiai reikalavimai, keliami šiam dokumentui, yra objektyvumas bei tikslumas.²⁰⁴ Mokslinėje literatūroje teigiama, kad policijos pareigūnų tarnybinių pranešimų kokybė ir išsamumas priklauso nuo reaguojančio padalinio pareigūnų pasirengimo bei turimų resursų.²⁰⁵ Pavyzdžiui, R. Jakštienė nurodė, kad praktinėje veikloje pasitaiko atvejų, kai pareigūnai fiksuoja ne objektyviai matomus duomenis, tokius kaip sužalojimų pobūdis ir lokalizacija, bet apsiriboja tik subjektyvių nukentėjusiųjų nusiskundimų fiksavimu.²⁰⁶ Aptarti duomenys rodo, jog pirminių tyrimų veiksmų smurto artimoje aplinkoje bylose atlikimo metu dėl pareigūnų nevisapusiško procesinių pareigų atlikimo, gali būti neužfiksuojami tolimesniam tyrimui reikšmingi duomenys.

Kaip jau minėta, dažniausiai nebūna tiesioginių smurto artimoje aplinkoje liudytojų, tačiau šiose bylose liudytojai turi reikšmingą vertę kaip netiesioginių įrodymų šaltinis ir gali padėti nustatyti svarbias bylos aplinkybes, tokias kaip nukentėjusiojo ir įtariamojo santykių pobūdis ar smurto padariniai, sužalojimai ant nukentėjusiojo kūno.²⁰⁷ Kasacinio teismo praktikoje suformuluota, kad tiesioginiai įrodymai neturi viršenybės prieš netiesioginius įrodymus. Tiek vieni, tiek kiti įrodymai yra vertinami pagal BPK 20 straipsnyje numatytus reikalavimus.²⁰⁸ Pavyzdžiui, kasacinis teismas byloje atmetė gynybos argumentus, kad liudytojų parodymai yra išvestiniai ir netiesioginiai, kadangi jie nematė pačio smurto fakto. Teismas konstatavo, jog liudytojų, į kuriuos auka kreipėsi po incidento, parodymai apie aukos emocinę būklę ir ant aukos matytus sužalojimus bei tai, kad auka vienam iš liudytojų nurodė, jog ją sumušė sugyventinis, leido suformuoti nuoseklią ir logišką įrodymų grandinę ir atitinkamai priimti pagrįstą išvadą dėl kaltinamojo kaltės.²⁰⁹ Tokia teismų praktika pabrėžia netiesioginių įrodymų vertę, nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas.

Smurtinių nusikalstamų veikų įvykio vietų tyrimo objektai pirmiausiai visada yra žmogaus kūnas,²¹⁰ todėl yra svarbu atlikti nukentėjusiojo asmens apžiūrą ir užfiksuoti sužalojimus, jeigu jie yra matomi. Fotonuotraukose užfiksuoti duomenys yra tikslūs, mokslinėje literatūroje nurodoma, kad tokių duomenų negali atkurti joks žodinis aprašymas.²¹¹ Nuotraukose užfiksuoti sužalojimai neabejotinai sustiprina valstybės pareikštą kaltinimą ir yra naudingi bylą nagrinėjant teisme bei vertinant įrodymų visumą. Kaip antai, kasacinis teismas, grįsdamas asmens kaltę, rėmėsi ir asmens

²⁰⁴ Jakštienė R., *supra* note 14, p. 246.

²⁰⁵ Nancy E. Isaac ir Enos Pualani. *Medical records as legal evidence of domestic violence*. Domestic Violence Institute, Northeastern University School of Law, 2000, p. 1.

²⁰⁶ Jakštienė R., *op cit.*.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131-697/2025.

²⁰⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220-628/2019.

²¹⁰ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt. *Kriminalistika: taktika ir metodika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2013, p. 82.

²¹¹ Nancy E. Isaac ir Enos Pualani, *op cit.*

apžiūros protokolu bei prie jo pridėta fotolentele, kurioje buvo užfiksuoti paraudimai ant nukentėjusiosios, patvirtinantys smurto panaudojimo faktą.²¹² Taigi, galima teigti, jog asmens apžiūros protokolai bei nuotraukos yra reikšmingi bei objektyvūs įrodymai smurto artimoje aplinkoje byloje, neginčijamai patvirtinantys fizinio kontakto faktą bei smurtinių veiksmų intensyvumą, atsižvelgiant į užfiksuotus sužalojimus.

Kita įrodinėjimo priemonė smurto artimoje aplinkoje byloje turinti svarbią reikšmę yra specialisto išvada, kuria konstatuojamas sužalojimų mastas bei pobūdis, jų atsiradimo mechanizmas ir galimos panaudoto smurto aplinkybės²¹³, kartu ir medicininiai dokumentai. EŽTT praktikoje medicininiai duomenys traktuojami kaip smurto panaudojimo fakto indikatoriai.²¹⁴ Literatūroje akcentuojama, kad išsamus sužalojimų pobūdžio, lokalizacijos ir masto užfiksavimas padeda nustatyti inkriminuojamos nusikalstamos veikos požymius (nežymus, nesunkus ar sunkus sveikatos sutrikdymas) bei objektyviai dokumentuoti panaudoto smurto intensyvumą.²¹⁵ Medicininė dokumentacija suteikia nešališką, faktinę informaciją, užfiksuotą netrukus po smurtinio įvykio.²¹⁶ Nepaisant to, atkreiptinas dėmesys, kad teismų praktikoje specialisto išvada nėra laikoma aukštesnę vertę turinčiu duomenų šaltiniu ir yra vertinama bendrame įrodymų kontekste.²¹⁷ Pavyzdžiui, byloje tarp nukentėjusiosios ir kaltinamojo parodymų buvusius prieštaravimus pašalinti padėjo specialisto išvada bei paaiškinimai. Nagrinėjamu atveju teismo medicinos specialistas, įvertinęs sužalojimų pobūdį ir jų lokalizaciją, konstatavo, kad jie atsirado ne dėl griuvimo ar savęs žalojimo, bet būtent dėl smurto panaudojimo, t. y. tiesioginių smūgių. Be to, sužalojimų tuometinė būklė sutapo su nukentėjusiosios ir liudytojų nurodytu konflikto laiku. Tai leido kasaciniam teismui kritiškai vertinti kaltinamojo parodymus, kad tarp jo ir nukentėjusiosios įvyko tik fizinis kontaktas ir susistumdymas, dėl ko pas nukentėjusiąją galėjo atsirasti mėlynės. Atsižvelgdamas į tai, kad nukentėjusiosios parodymai sutapo ir buvo patvirtinti kitų įrodymų, LAT juos laikė patikimesniais ir pagrįstai jais grindė apkaltinamąjį nuosprendį.²¹⁸ Remiantis tuo galima teigti, kad specialisto išvada ir medicininiai dokumentai įrodinėjimo procese yra reikšmingi ne tik todėl, jog padeda nustatyti sužalojimų pobūdį ir mastą bei jų atsiradimo mechanizmą, bet ir dėl to, kad padeda teismui pašalinti tarp proceso dalyvių parodymų esančius prieštaravimus.

²¹² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29-648/2023.

²¹³ Vidmantas Egidijus Kurapka ir kt., *Specialių žinių taikymo tiriant nusikaltimus mokslinė koncepcija ir jos įgyvendinimo mechanizmas: mokslo studija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas (2012), p. 138.

²¹⁴ Jakštienė R., *supra note* 14, p. 245.

²¹⁵ Richard R. Peterson, ir Deirdre Bialo-Padin, *supra note* 184, p. 103 – 104.

²¹⁶ Nancy E. Isaac ir Enos Pualani, *supra note* 205, p. 1.

²¹⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-648/2021.

²¹⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyrius 2023 m. kovo 14 d. nutartis, *op cit.*

Skambučių į Bendrąją pagalbos centrą garso įrašai bei jų stenogramos taip pat yra reikšminga įrodinėjimo priemonė smurto artimoje aplinkoje byloje.²¹⁹ LAT konstatavo, jog žemesnės instancijos teismai, priimdami galutinius apkaltinamuosius sprendimus byloje, tinkamai įvertino visus bylai reikšmingus duomenis, tarp kurių ir skambučio į Bendrąją pagalbos centrą garso įrašą, patvirtinusį tėvo smurto prieš motiną faktą. Garso įrašė buvo užfiksuota, kad susijaudinęs mažametis sūnus paskambino bendruoju pagalbos telefonu ir nurodė, jog tėtis labai muša mamą.²²⁰ Iš to matyti, kad skambučiai į pagalbos centrą yra ne tik įrodymai smurto artimoje aplinkoje byloje, bet ir ikiteisminio tyrimo pradėjimo pagrindas, kadangi, kaip jau minėta, pareigūnai, gavę informacijos apie galimą smurtą artimoje aplinkoje, turi nedelsiant į tai reaguoti ir patikrinti aplinkybes.²²¹

Apibendrinant aukščiau išdėstytą informaciją, galima teigti, kad įrodinėjimas smurto artimoje aplinkoje byloje yra sudėtingas procesas, kadangi smurto artimoje aplinkoje nusikalstamos veikos dažniausiai yra įvykdomos nematant pašaliniams asmenims. Nors priimant nuosprendį jį galima grįsti vadovaujantis nukentėjusiojo parodymais, tačiau byloje turi būti surinkta ir kita šiuos duomenis patvirtinanti informacija, kurią būtų galima vertinti bendrame duomenų kontekste. Kadangi efektyvus tyrimas, o kartu ir tikslus įrodymų surinkimas, yra vieni iš valstybės pozityviųjų pareigos elementų, ikiteisminį tyrimą atliekantiems subjektams, reaguojant į pranešimus, susijusius su smurtu artimoje aplinkoje, svarbu ne tik surinkti kuo daugiau pirminės informacijos, bet ir tinkamai ją užfiksuoti.²²² Tik esant išvardintų aplinkybių visumai gali būti pasiektas teisingumas ir užtikrintas tinkamas valstybės pozityviosios pareigos įgyvendinimas.

2.5. Procesinių prievartos priemonių ir baudžiamosios atsakomybės taikymo smurto artimoje aplinkoje byloje ypatumai

Šioje baigiamojo darbo dalyje tikslinga apžvelgti procesinių prievartos priemonių taikymo ypatumus smurto artimoje aplinkoje byloje, nustatyti, kokios rūšies priemonės yra skiriamos dažniausiai ir įvertinti, kaip pasirinktos procesinės prievartos padeda įgyvendinti baudžiamojo proceso tikslus bei apsaugoti nukentėjusiuosius.

BPK 121 straipsnio 3 dalyje numatyta galimybė vienu metu skirti kelias kardomasias priemones. Nors apribojimų skirti bet kurią kardomąją ar kitą procesinę prievartos priemonę smurtinio pobūdžio byloje nėra, tačiau empirinis tyrimas rodo, kad paprastai šiose byloje

²¹⁹ Jakštienė R., *supra note* 14, p. 243.

²²⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. gegužės 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-180-689/2018.

²²¹ Lietuvos policijos generalinio prokuroro įsakymas Nr. 5-V-506, *supra note* 203.

²²² Jakštienė R., *supra note* 14, p. 256.

skiriamos 1, 2 arba 3 priemonės. Toliau darbe bus aptariama bei pateikiama išsamesnė tyrimo analizė, atskleidžianti procesinių prievartos priemonių taikymo dinamiką.

Diagrama Nr. 7

Analizuojant kardomųjų priemonių taikymo dinamiką, nustatyta jog smurto artimoje aplinkoje bylose pagal BK 140 straipsnio 2 dalį laikino pobūdžio izoliacinė priemonė – laikinas sulaikymas buvo taikyta 34 bylose iš 76 (44,7 %). Svarbu pažymėti, jog po laikino sulaikymo asmeniui buvo paskirta viena ar kelios kitos kardamosios priemonės, kaip pavyzdžiui suėmimas, įpareigojimas gyventi skyriumi ir nesiartinti prie nukentėjusiojo, rašytinis pasižadėjimas neišvykti ar specialios teisės sustabdymas ir dokumentų paėmimas.

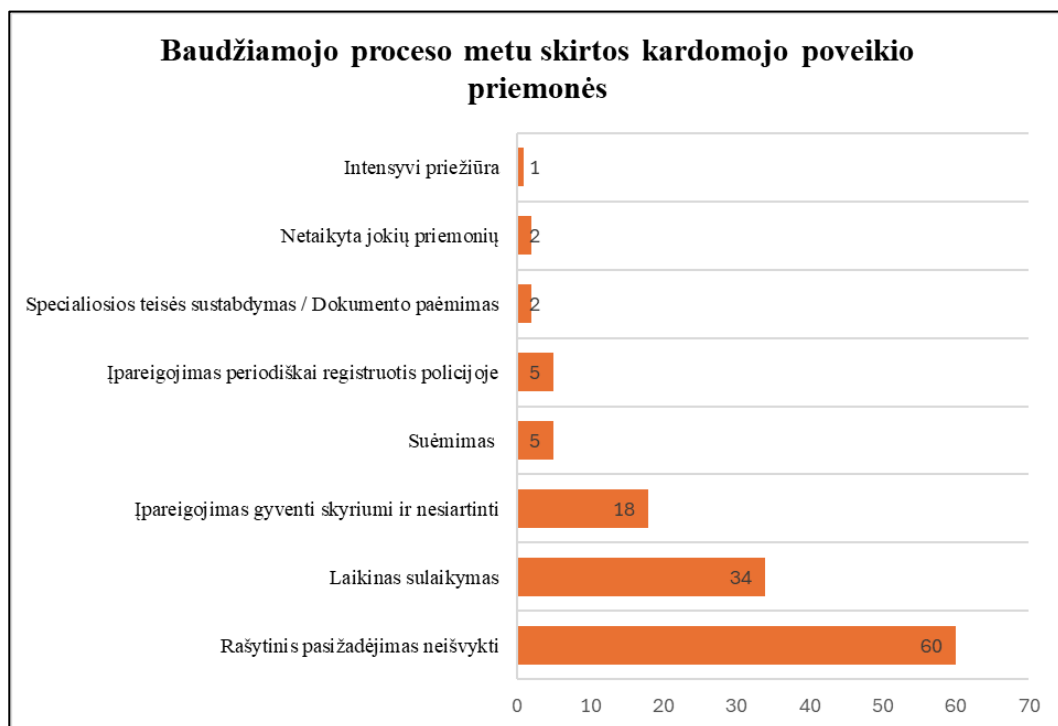

Diagrama Nr. 8

Kalbant apie kitas kardomasias priemones, varžančias asmens laisvę, jos smurto artimoje aplinkoje bylose nėra taikomos taip dažnai. Iš 76 išnagrinėtų baudžiamųjų bylų, tik 5 iš jų (apie 6%) buvo taikyta griežčiausia kardomoji priemonė – suėmimas. Intensyvi priežiūra buvo skirta tik 1 byloje. Iš to galima daryti išvadą, kad praktikoje, smurto artimoje aplinkoje bylose griežto pobūdžio kardamosios priemonės taikomos kaip kraštutinės priemonės. Teismai, vadovaudamiesi teisingumo ir proporcingumo principais, nukentėjusiųjų apsaugai bei proceso tikslams užtikrinti renkasi švelnesnes procesines priemones, tokiu būdu vengdami ir nepagrįsto asmens laisvės suvaržymo.

Įpareigojimas gyventi skyriumi ir nesiartinti prie nukentėjusiojo Vilniaus regiono apylinkės teisme iš 76 bylų pagal BK 140 straipsnio 2 dalį buvo skirtas 18-oje bylų, t. y. beveik kas 4-oje byloje. Tokie tyrimo rezultatai rodo, kad ši priemonė praktikoje yra taikoma pakankamai dažnai. Visgi, atsižvelgiant į šios kardamosios priemonės paskirtį – smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą, gali kilti pagrįstų abejonių dėl šios priemonės taikymo pakankamumo ir aukų apsaugos užtikrinimo.

Šiuo aspektu svarbu paminėti, kad šios priemonės taikymo klausimas yra sudėtingas. Mokslinėje literatūroje pažymėta, jog šios priemonės taikymą riboja įtariamojo alternatyvios gyvenamosios vietos nebuvimas. Nesant kitos vietos, kurioje jis galėtų apsistoti ar nesuteikiant lėšų būsto nuomai, šios priemonės taikymas yra sunkiai įgyvendinamas, todėl nuo jo gali būti atsisakoma.²²³ Kartu autoriai pabrėžė, jog net ir paskyrus šią priemonę, išlieka ne tik grėsmė aukos saugumui, bet ir smurto pasikartojimo rizika. Taip yra todėl, nes pasibaigus priemonės taikymo terminui ir smurtautojui teisėtai grįžus į bendrus namus, santykiai tarp jo ir aukos gali būti komplikuoti bei iššaukti naujus konfliktus. Be to, asmens iškeldinimas gali sukelti kliūčių ir baudžiamojo persekiojimo vykdymui – pasunkti įtariamojo dalyvavimo procese užtikrinimą (sunku įteikti šaukimus).²²⁴

Apibendrinant aukščiau nurodytas aplinkybes, darytina išvada, kad nepaisant galimų problemų bei rizikų, teismas šią priemonę taiko sistemingai. Rezultatai taip pat atskleidžia, kad praktikoje pavyksta rasti įtariamojo gyvenamosios vietų alternatyvų (įtariamajam apsistojant pas šeimos narius, artimus giminaičius ar draugus). Nors, kaip teigiama mokslinėje literatūroje, buvimas atskirai gali iššaukti naujus konfliktus, tačiau galima ginčyti, jog proceso dalyvių gyvenimas atskirai gali būti ir priemone konfliktams išspręsti – būdami atskirai vienas nuo kito, jie gali apgalvoti savo veiksmus, padaryti reikiamas išvadas, o tokiu atveju išnyksta ir smurto pasikartojimo grėsmė.

²²³ Bučiūnas, Gruodytė ir Šalčius, *supra note* 119, p. 261 – 262.

²²⁴ *Ibid.*

Diagrama Nr. 9

Autorės atlikto tyrimo rezultatai parodė, kad smurto artimoje aplinkoje bylose dažniausiai yra taikoma švelniausia kardamoji priemonė – rašytinis pasižadėjimas neišvykti, kuri buvo paskirta 60 bylų iš 76 ir sudarė net 77,6 % visų paskirtų priemonių. Iš minėtų 60 bylų – 30 iš jų rašytinis pasižadėjimas neišvykti buvo vienintelė skirta priemonė baudžiamojo proceso metu. Kitose bylose ši priemonė buvo skirta kartu su kitomis kardamosiomis priemonėmis, kaip pavyzdžiui, įpareigojimu gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu (11 bylų), įpareigojimu periodiškai registruotis policijos įstaigoje (1 byloje).²²⁵ Taip pat ši priemonė dvejose bylose buvo skirta kartu su specialiosios teisės sustabdymu ir dokumento paėmimu, kai asmenys buvo kaltinami ir kitų nusikalstamų veikų padarymu.

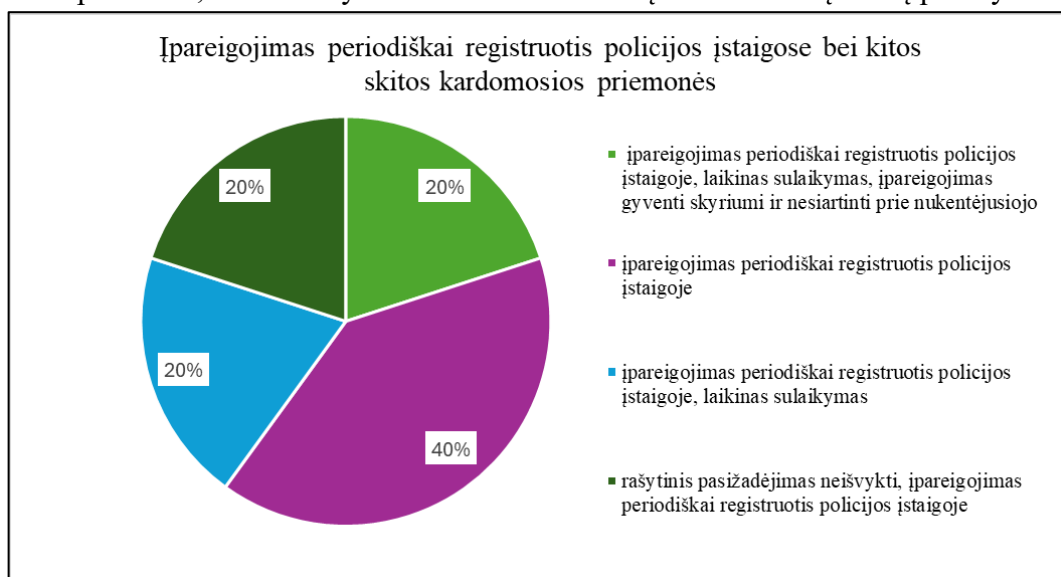

Diagrama Nr. 10

²²⁵ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. liepos 7 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-886-1199/2025.

Įpareigojimas periodiškai registruotis policijos įstaigoje, be jau minėto atvejo, buvo taikytas dar 4 bylose. Trijose iš jų tai buvo vienintelė taikyta kardomoji priemonė, kitu atveju ši kardomoji priemonė buvo skirta kartu su įpareigojimu gyventi skyrium nuo nukentėjusiojo ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo arčiau nei nustatytu atstumu.²²⁶

Aptarti duomenys leidžia konstatuoti, kad smurto artimoje aplinkoje bylose kardomųjų priemonių skyrimas yra labiau orientuotas į įtariamojo dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimą nei į realią nukentėjusiųjų apsaugą. Kadangi švelnesnėmis priemonėmis asmenys nėra izoliuojami vienas nuo kito ir tokiu būdu išlieka smurto pasikartojimo rizika, galima teigti, jog skirdama tokias priemones, valstybė tik iš dalies atlieka jai numatytas pozityvias pareigas: užtikrina efektyvų ikiteisminį tyrimą, tačiau visapusiškai neapsaugo aukų bei neužkerta kelio smurto pasikartojimui. Vis dėlto, jų skyrimo pagrįstumą galima motyvuoti tuo, kad įtariamojo asmenybė nebuvo vertinama itin neigiamai, o jo pavojingumo lygis nebuvo pasiekęs ribos, sudarančios pagrindą taikyti griežtesnes kardomasias priemones. Tais atvejais, kai asmuo yra neteistas, pripažįsta savo kaltę dėl jam inkriminuojamos veikos, noriai bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis, nukentėjusieji asmenys nėra išreiškę noro būti atskirtiems nuo įtariamojo, griežtesnės kardomosios priemonės skyrimas pažeistų proporcingumo bei teisingumo principus. Kartu pažymėtina ir tai, kad įstatyme numatyta galimybė švelnesnes kardomasias priemones taikyti kartu (pvz. įpareigojimą gyventi skyrium ir/ar nesiartinti prie nukentėjusiojo bei rašytinį pasižadėjimą neišvykti), tokiu būdu sudarant griežtesnes sąlygas įtariamajam ir užtikrinant ne tik tinkamą jo elgesį baudžiamąjo proceso metu, bet ir sukuriant saugesnę aplinką aukai. Todėl šių priemonių taikymas yra pagrįstas ir tinkamas tol, kol smurtautojas aktyviai dalyvauja procese, nepažeidinėja jam paskirtų priemonių ir nėra pavojaus aukos saugumui.

Pastebėtina, jog kai kurios kardomosios priemonės savo turiniu bei prasme yra tapačios baudžiamąjo poveikio priemonėms. Kaip antai, tiek BPK 122 straipsnyje pateiktame kardomųjų priemonių sąrašė, tiek tarp BK 67 straipsnyje numatytų baudžiamąjo poveikio priemonių, yra įtvirtinti analogiški draudimai – uždraudimas naudotis specialia teise bei įpareigojimas gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu.

Pagal BK 67 straipsnį, baudžiamąjo poveikio priemonių tikslas – padėti įgyvendinti bausmės paskirtį, kuri yra įtvirtinta BK 41 straipsnyje. Baudžiamąjo poveikio priemonės yra skiriamos pilnamečiui asmeniui kartu su bausme arba atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės, arba asmeniui, lygtinai paleistam iš laisvės atėmimo vietų įstaigos. Taigi,

²²⁶ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. kovo 19 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-481-1143/2025.

tokiu būdu užtikrinamas nepertraukiamas baudžiamasis procesas bei aukų apsauga ne tik ikiteisminio tyrimo metu, bet ir po galutinio teismo sprendimo priėmimo.

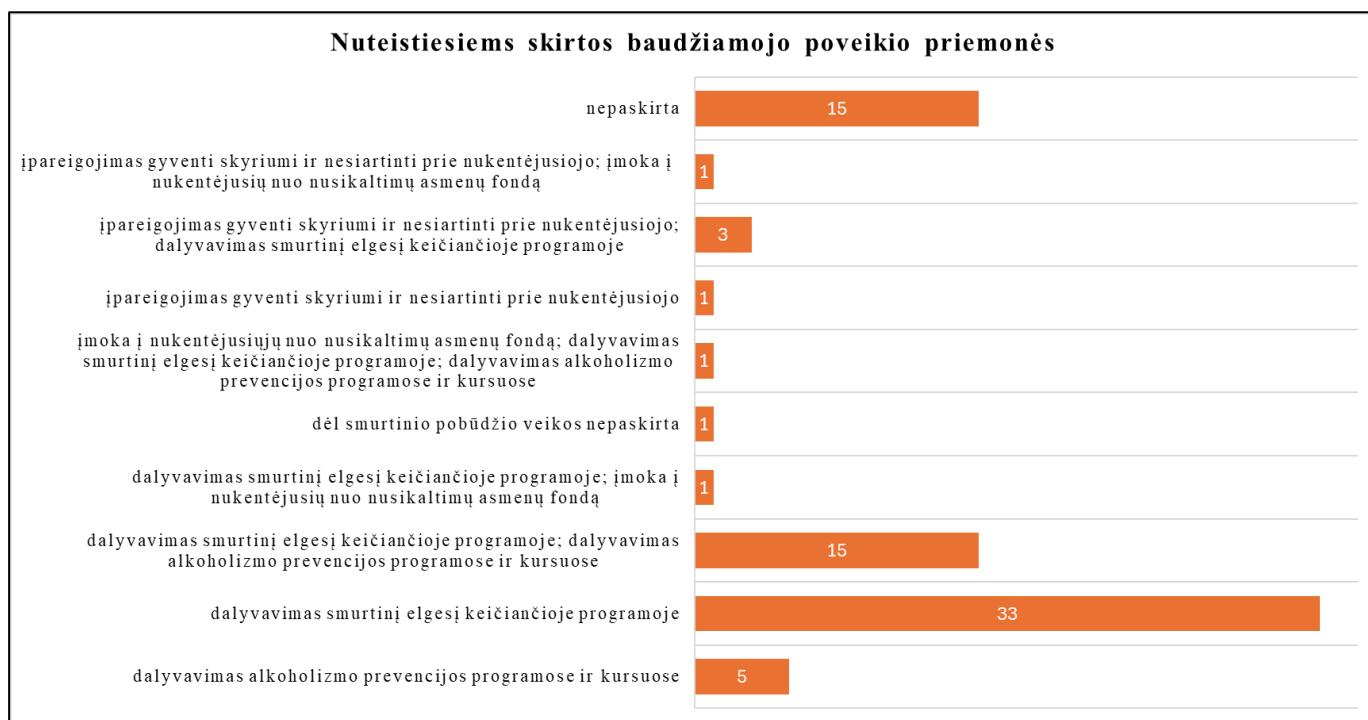

Diagrama Nr. 11

Tyrimas parodė, jog dažniausiai skiriama smurto artimoje aplinkoje bylose baudžiamojo poveikio priemonė – įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje, kuri buvo paskirta 70 % bylų (53 iš 76 bylų). Iš gautų rezultatų galima daryti neginčijamą išvadą, kad teismai, skirdami šia baudžiamojo poveikio priemonę, siekia užkirsti kelią smurto artimoje aplinkoje pasikartojimui, o taip pat ir teigiamai paveikti kaltinamąjį, pakeičiant jo elgesį bei mąstymą.

Kita gana dažnai skiriama baudžiamojo poveikio priemonė – dalyvavimas alkoholizmo prevencijos programose bei kursuose (paskirta 21 byloje (beveik 28 %)), tokie rezultatai rodo, jog neretai smurto artimoje aplinkoje nusikalstamos veikos yra padaromos kaltinamajam esant apsvaigus nuo alkoholio, kas turi įtakos tokių veikų padarymui. Verta pažymėti tai, kad 5 smurto artimoje aplinkoje bylose dalyvavimas alkoholizmo prevencijos programose ir kursuose buvo skirta kaip savarankiška baudžiamojo poveikio priemonė. Šiuo atveju kyla abejonės dėl valstybės pozityviosios pareigos vykdymo, t. y. ar vien šios priemonės taikymas, o būtent gydymas nuo priklausomybės alkoholiui be smurtinio elgesio keitimo gali būti pakankama priemone aukos apsaugai užtikrinti? Autorės vertinimu, tokį baudžiamojo poveikio priemonės taikymą galėjo lemti tai, kad nuteistasis buvo kaltinamas ir kito pobūdžio nusikalstamų veikų padarymu – vairavimu neblaiviam, taip pat įtakos tokiam sprendimui galėjo turėti ir nuteistojo asmens pripažinimas ar kitų proceso dalyvių, ypačingai aukos, parodymai, jog nuteistasis turi priklausomybę alkoholiui,

kas verčia jį elgtis neteisėtai. Jeigu alkoholis yra neteisėto elgesio priežastis, anksčiau smurtinių atvejų ar apskritai nusikalstamo elgesio nebuvo užfiksuota, tikslinga taikyti vien tik šią priemonę.

Tyrimo rezultatai taip pat atskleidė, jog įpareigojimas gyventi skyriumi nuo nukentėjusio asmens ir/ar nesiarti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu kaip baudžiamojo poveikio priemonė buvo skirta vos 5 bylose iš 76 bylų. Iš minėtų 5 bylų, dviejose iš jų šis įpareigojimas buvo skirtas tiek kaip kardomoji, tiek kaip baudžiamojo poveikio priemonė. Tokie duomenys rodo, jog šiais atvejais viso baudžiamojo proceso metu kaltinamojo pavojingumo lygis nepasikeitė, smurto pasikartojimo rizika išliko pakankamai aukšta, dėl ko išliko ir būtinybė apsaugoti auką bei bausmės vykdymo metu.

Diagrama Nr. 12

Pastebėtina teismo tendencija baudžiamojo poveikio priemones skirti kartu su kitomis baudžiamojo poveikio priemonėmis. Dažna kombinacija yra dalyvavimas smurtinį elgesį keičiančioje programoje bei dalyvavimas alkoholizmo prevencijos programose ir kursuose – kartu jos buvo skirtos 15 kartų. Įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančiose programose 3 bylose buvo skirtas kartu su įpareigojimu gyventi skyriumi nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu. Įmoka į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą smurto artimoje aplinkoje bylose buvo retai taikoma baudžiamojo poveikio priemonė – skirta kartu su įpareigojimu gyventi skyriumi nuo nukentėjusio asmens arčiau nei nustatytu atstumu arba įpareigojimu dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje. Apžvelgiant rezultatus, išryškėjo vienas atvejis²²⁷, kuomet nuteistajam vienu metu buvo paskirtos net trys kardamosios priemonės – įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje,

²²⁷ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. rugpjūčio 21 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1110-543/2025.

įpareigojimas dalyvauti alkoholizmo prevencijos programose ir kursuose bei įmoka į nukentėjusiųjų nuo nusikaltimų aukų fondą, tokiu būdu buvo siekiama maksimalaus poveikio nuteistajam, tiek materialiuoju aspektu, tiek keičiant jo elgesį.

Diagramoje Nr. 11 pateikti duomenys be kita ko parodė, jog praktikoje pasitaiko atvejų, kai baudžiamojo poveikio priemonės apskritai nėra skiriamos. Nustatyta, kad 21% atvejų, o būtent 16 bylų iš 76, pasitaikė tokia situacija. Tokie tyrimo rezultatai galėtų būti vertinami kaip valstybės pozityviosios pareigos nevykdymas ir aukos apsaugos neužtikrinimas, kadangi nebuvo imtasi jokių papildomų jos apsaugos garantijų. Tačiau šiuo atveju galima teigti, kad baudžiamojo poveikio priemonės nebuvo skirtos, kadangi teismas nusprendė, jog paskirta bausmė bus pakankama BK 41 straipsnyje įtvirtintiems bausmės tikslams pasiekti, pats baudžiamasis procesas buvo pakankama priemonė, turėjusi įtakos tolimesniam nuteistojo elgesiui, o baudžiamojo poveikio priemonės taikymas būtų perteklinis.

Atsižvelgiant į išdėstytą bei siekiant paneigti arba patvirtinti šį teiginį bei anksčiau darbe keltą klausimą dėl bausmės tikslų pasiekimo bylų išnagrinėjus baudžiamuoju įsakymu, toliau baigiamajame darbe tikslinga apžvelgti smurto artimoje aplinkoje bylose skiriamų bausmių rūšis ir išskirti jų taikymo ypatumus.

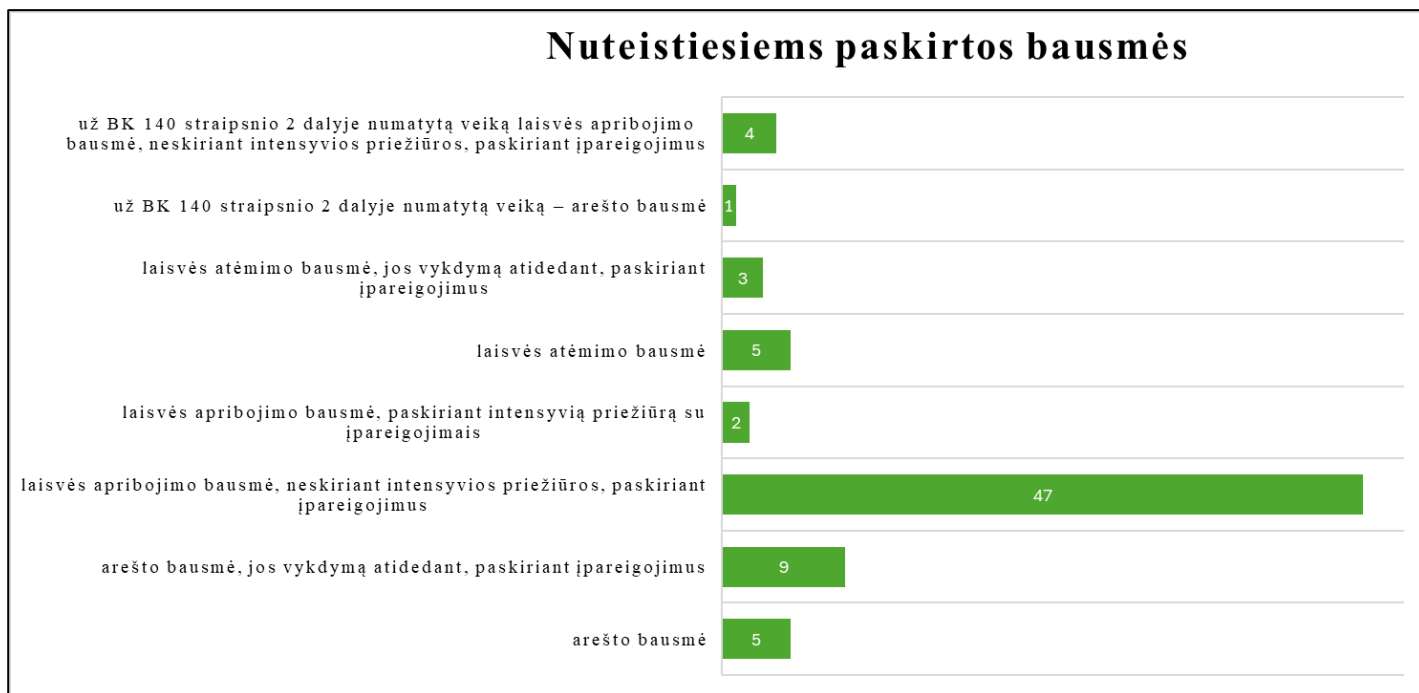

Diagrama Nr. 13

Remiantis diagramoje Nr. 13 pateikta informacija galima konstatuoti, jog smurto artimoje aplinkoje bylose dominuojanti bausmės rūšis yra laisvės apribojimo bausmė, kuri buvo paskirta beveik 70 % bylų (53 bylose iš 76). Tokį skaičių sąlygoja tai, jog, kaip minėta anksčiau darbe, didžioji dalis bylų (beveik 82 %) yra užbaigiamos supaprastinto proceso tvarka – priimant teismo baudžiamąjį įsakymą, o tokiais atvejais, įstatyme nėra numatyta galimybė nuteistajam taikyti realią

laisvės atėmimo bausmę. Plačiau analizuojant gautus rezultatus, pastebėtina, jog iš 53 bylų, kuomet kaltinamajam buvo skirtas laisvės apribojimas (96 % – 51 byloje), dažniausiai intensyvi priežiūra nebuvo skiriama, tik 2 bylose, t .y. 2 %, nuteistajam buvo paskirta intensyvi priežiūra.

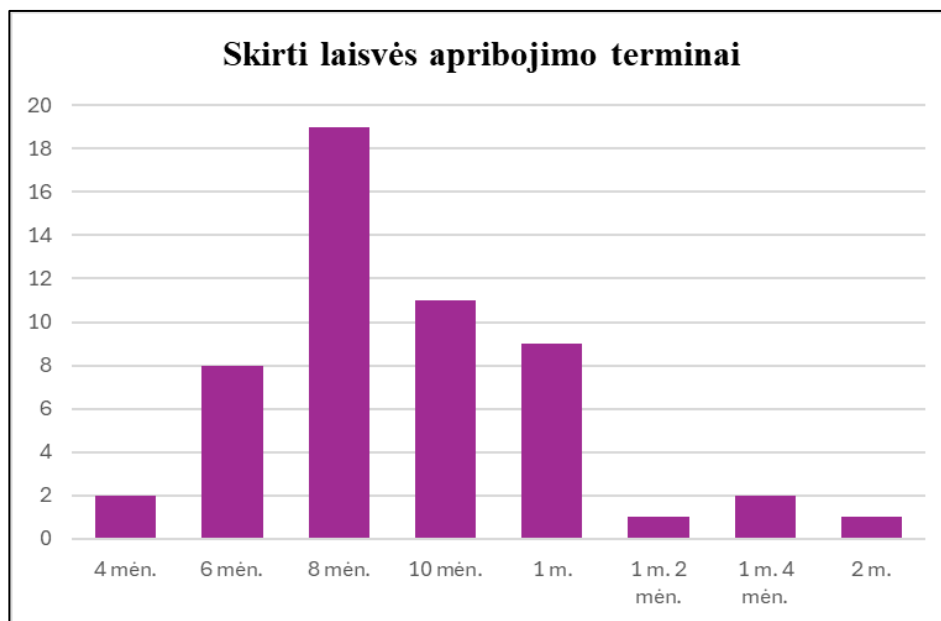

Diagrama Nr. 14

Tyrimo analizė atskleidė, jog paprastai teismas laisvės apribojimą skiria nuo 8 iki 12 mėnesių (1 metų). Trumpiausias paskirtas laisvės apribojimo terminas buvo 4 mėnesiai, tuo tarpu ilgiausias terminas 1 metai 4 mėnesiai. Bausmių subendrinimo atvejais buvo paskirtas ir įstatyme numatytas maksimalus terminas – laisvės apribojimas 2 metams. Iš to galima daryti išvadą, jog nustatydamas laisvės apribojimo bausmės terminą, teismas įprastai renkasi įstatyme numatytą vidutinę trukmę, tokius rezultatus nulemia ir tai, kad bylą užbaigus supaprastinto proceso tvarka, bausmė yra mažinama trečdaliu.

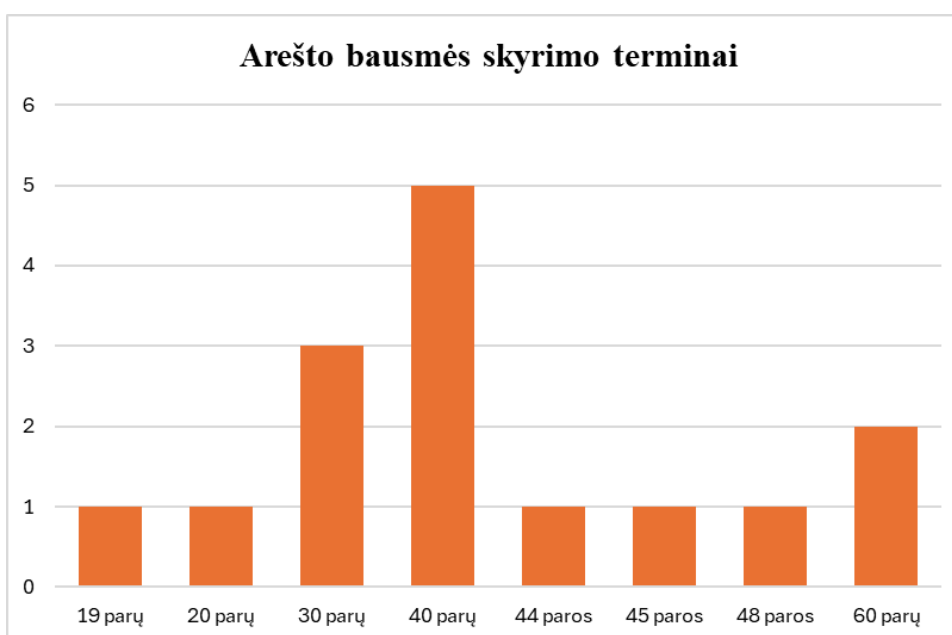

Diagrama Nr. 15.

Smurto artimoje aplinkoje bylose taip pat taikoma arešto bausmė (skirta 15 bylų (apie 20%)). Nustatant arešto bausmės trukmę, teismas taip pat dažniausiai renkasi trukmę, artimą įstatyme numatytam vidurkiui – 40 parų arešto bausmę (skirta 5 atvejais). Kita dažnai skiriama trukmė – 30 parų areštas (taikytas 3 bylose). Griežčiausia paskirta trukmė siekė 60 parų (2 bylose), o tai rodo, jog iki bausmės sumažinimo trečdaliu, nuteistiesiems teismas paskyrė griežčiausią įstatyme numatytą arešto bausmės terminą – 90 parų. Švelniausia paskirta arešto bausmės trukmė – 19 parų (1 byloje)²²⁸. Kitais atvejais arešto bausmės trukmė vyravo nuo 44 iki 50 parų.

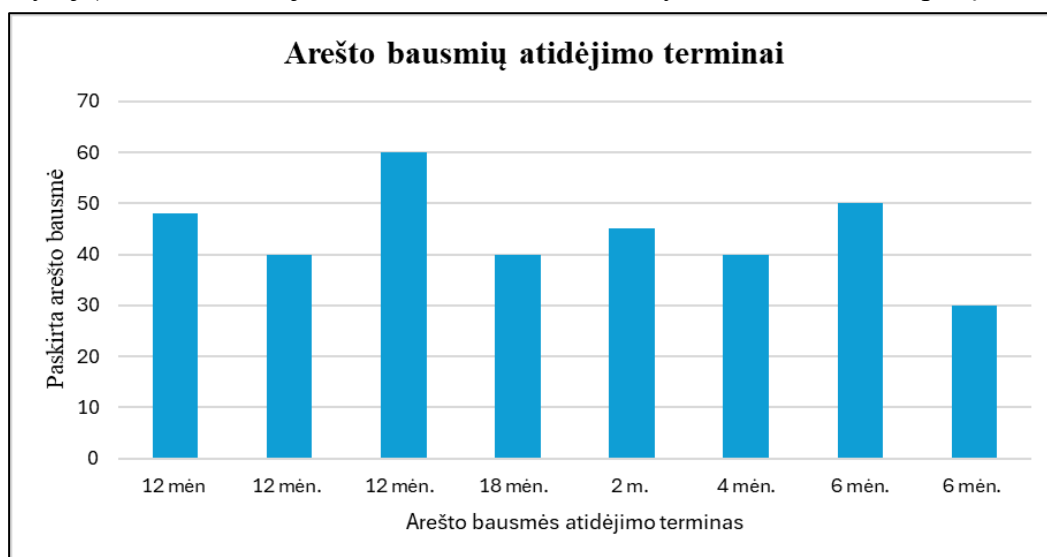

Diagrama Nr. 16

Kaip matyti iš diagramos Nr. 13, 9 bylose (60 %) arešto bausmė buvo atidėta, nuteistajam paskyrus tam tikrus įpareigojimus bei draudimus. Arešto bausmės atidėjimo laikotarpis vyrauja nuo 6 mėnesių iki 2 metų, dažniausiai skiriant 12 mėnesių (1 metų) / 18 mėnesių (1 metų 6 mėnesių) bausmės atidėjimo terminą. Kitose 6 bylose (40 proc.) asmuo turėjo atlikti realią bausmę.

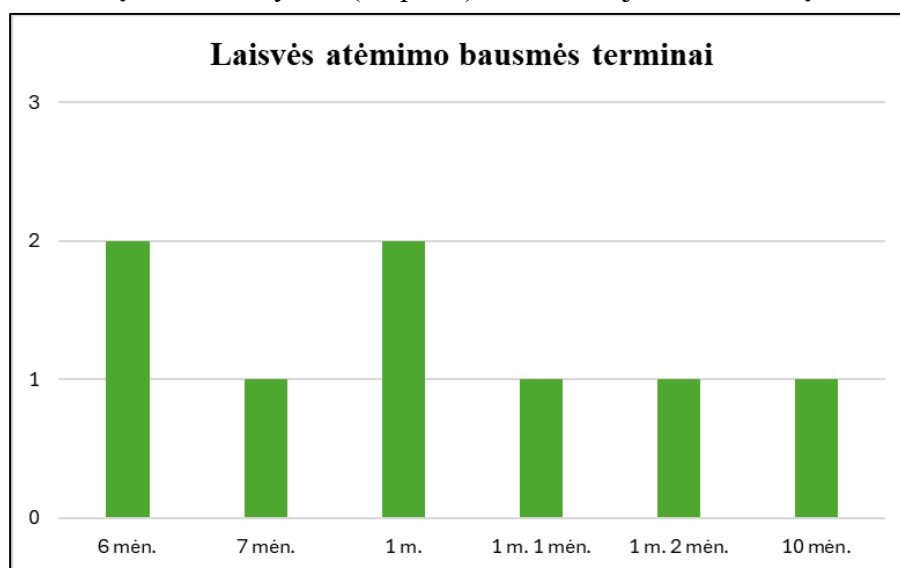

Diagrama Nr. 17

²²⁸ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. rugpjūčio 27 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1140-927/2025.

Griežčiausia įstatyme numatyta bausmė – realus laisvės atėmimas, buvo skirta tik 8 bylose (10,5 %). Priešingai nei su arešto bausmėmis, kurių vykdymą teismas yra linkęs atidėti, paprastai laisvės atėmimo bausmių atlikimas yra realus. 5 bylose (~ 63 %) laisvės atėmimo bausmę nuteistieji asmenys turėjo atlikti realiai. Bausmės vykdymo atidėjimas buvo taikytas 3 bylose (~37 %) Atsižvelgiant į tai, galima daryti išvadą, jog skirdamas griežčiausią bausmę ir įvertinęs nuteistojo pavojingumą, teismas siekia ne tik nubausti nuteistąjį, bet ir izoliuoti jį nuo aukos bei visuomenės, tokiu būdu juos apsaugant. Atlikta analizė atskleidė, jog trumpiausia paskirta laisvės atėmimo bausmės trukmė – 6 mėnesiai (taikyta 2 bylose, vienoje iš jų, bausmės vykdymas buvo atidėtas²²⁹). Likusiais atvejais paskirtos laisvės atėmimo bausmės terminas svyravo nuo 1 metų iki 2 metų. Laisvės atėmimo bausmės atidėjimo terminai vyravo nuo 6 iki 10 mėnesių. 1 byloje, kurioje paskirtos bausmės buvo sudėtos, buvo parinktas maksimalus 3 metų laisvės atėmimo bausmės atidėjimo terminas.²³⁰

Atidedant bausmės vykdymą ar paskyrus laisvės apribojimą, nuteistajam teismas skiria ir įpareigojimus bei draudimus.

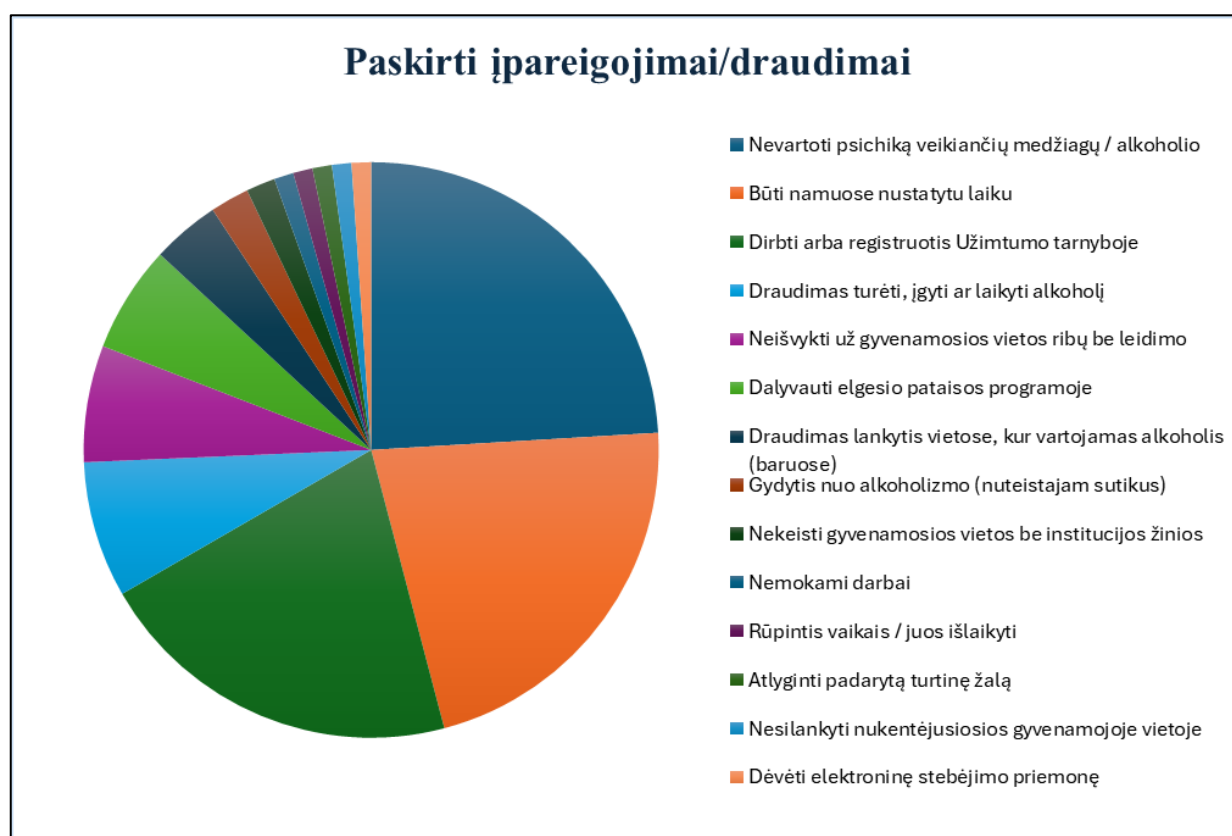

Diagrama Nr. 18

Atlikto empirinio tyrimo metu nustatyta, kad pagrindiniai įpareigojimai, paskirti nuteistiesiems, yra šie: nustatytu laiku būti namuose, tęsti darbą/mokslus arba pradėti dirbti ar registruotis Užimtumo tarnyboje prie Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo

²²⁹ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. rugsėjo 16 d. nuosprendis Nr. 1-835-834/2025.

²³⁰ Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų 2025 m. lapkričio 20 d. nuosprendis Nr. 1-495-927/2025.

ministerijos, neišvykti už gyvenamosios vietos miesto (rajono) ribų be nuteistojo priežiūrą vykdančios institucijos leidimo, dalyvauti elgesio pataisos programose, dažniausiai kartu uždraudžiama vartoti alkoholį bei kitas psichiką veikiančias medžiagas, turėti, naudotis, įgyti, saugoti pačiam ar perduoti kitiems asmenims alkoholinius gėrimus ir/ar lankytis kavinėse, baruose ar kitose vietose, kur gali būti vartojami alkoholiniai gėrimai. Rečiau taikomi įpareigojimai – atlyginti padarytą turtinę žalą, neatlygintinai socialinių paslaugų įstaigose ar nevalstybinėse organizacijose, kurios rūpinasi senyvo amžiaus asmenimis, neįgaliaisiais ar kitais pagalbos reikalingais žmonėmis, rūpintis vaikais ir gydytis nuo alkoholizmo (tais atvejais, kai sutinka pats nuteistasis).

Apibendrinant šiuos empirinio tyrimo rezultatus, galima teigti, kad teismas, parinkdamas bausmės rūšį smurto artimoje aplinkoje bylose pagal BK 140 straipsnio 2 dalį, pirmiausiai siekia ne izoliuoti asmenį ir apriboti jo laisvę, bet pirmenybę teikia nuteistojo elgesio kontrolei bei korekcijai – skiria laisvės apribojimo bausmes arba atideda arešto ar laisvės atėmimo bausmių vykdymą.

Darant išvadas dėl anksčiau darbo metu iškeltų abejonių dėl bylų nagrinėjimo supaprastinto proceso tvarka, galima teigti, kad valstybė iš dalies tinkamai įgyvendina jai kylančias pareigas efektyviai vykdyti tyrimą ir apsaugoti aukas nuo smurtautojo. Tokias išvadas darbo autorė motyvuoja, tuo, kad pats procesas vyksta greitai, o tai užtikrina ir greitą smurtautojo nubaudimą bei aukos lūkesčių išpildymą. Nors ikiteisminio tyrimo metu įtariamiesiems nėra dažnai skiriamos laisvę ribojančios kardomosios priemonės, tačiau vienu metu yra skiriamos kelios švelnesnės kardomosios priemonės, kurios gali daryti pakankamą poveikį įtariamojo elgesiui. Tokiu būdu aukai operatyviai yra suteikiama apsauga tiek baudžiamojo proceso metu, tiek po jo. Visgi, atsižvelgus į paskirtų bausmių rūšis (neskiriamas realus laisvės atėmimas, bausmių vykdymai yra atidedami) bei kartu su jomis skirtus įpareigojimus ir draudimus, galima daryti prielaidą, jog nuteistajam gali susiformuoti ir nebaudžiamumo jausmas, o tai gali lemti smurto pasikartojimą.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Atsižvelgiant į darbe iškeltus tikslą, probleminius klausimus bei uždavinius ir remiantis atliktos analizės bei tyrimo rezultatais, daromos šios išvados:

1. Lietuvos baudžiamajame įstatyme nėra atskirai apibrėžtos „smurto artimoje aplinkoje“ sąvokos, ar atskiro straipsnio, skirto smurtui artimoje aplinkoje kriminalizavimui, tačiau ši nusikalstama veika kriminalizuojama per kvalifikuojantį nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nario ar artimo giminaičio požymį. Nors šis požymis pabrėžia nusikalstamos veikos pavojingumą ir nustato griežtesnę atsakomybę, tačiau nėra tiksliai apibrėžtas baudžiamajame įstatyme bei yra nevienodai aiškinamas skirtinguose teisės aktuose (BK, BPK, CK, ANSAAJ).
- 1.1. Išanalizavus smurto artimoje aplinkoje teisinį vertinimą bei atlikus teismų praktikos analizę, išryškėjo BK vidinės sistemos trūkumas – nevienodas šeimos nario sąvokos interpretavimas, sukuriantis teisinį neapibrėžtumą ir paradoksalias vertinimo situacijas. Toks teisinis reguliavimas lemia nenuoseklios teismų praktikos formavimą, ypačingai sprendžiant šeimos nario pripažinimo klausimą partnerystės bei buvusių sutuoktinių/sugyventinių kontekste. Šis reguliavimas apsunkina nusikalstamų veikų kvalifikavimą ir neleidžia visapusiškai užtikrinti smurto artimoje aplinkoje aukų procesinių garantijų. Siekiant pašalinti teisinio reguliavimo spragas bei užtikrinti teisės normų darną ir vienodą jų taikymą, siūlytina suvienodinti šeimos nario apibrėžimą, išplečiant jo subjektų ratą.
- 1.2. BK 141 straipsnio 2 dalį siūlytina pakeisti ir išdėstyti taip: *„nusikalstamą veiką padariusio asmens šeimos nariai yra jo tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), broliai, seserys ir kartu su juo gyvenantys jų sutuoktiniai arba partneriai, taip pat nusikalstamą veiką padariusio asmens buvęs ar esamas sutuoktinis, asmuo, su kuriuo nusikalstamą veiką padaręs asmuo bendrai gyvena ar gyvena neįregistravęs santuokos (partnerystės), arba asmuo, su kuriuo nusikaltimą padaręs asmuo Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nustatyta tvarka susitarė sudaryti santuoką, taip pat kartu su nusikaltimą padariusiu asmeniu gyvenantys sutuoktinio arba partnerio tėvai (įtėviai), vaikai (įvaikiai), išlaikytiniai, broliai, seserys, ir jų sutuoktiniai arba partneriai.“*
- 1.3. Kartu siūlytina pakeisti BPK 38 straipsnį, jame įtvirtinant blanketinę nuorodą į BK 141 straipsnio 2 dalį. BPK 38 straipsnį formuluoti taip : *„Šeimos nariai yra Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 141 straipsnyje nurodyti asmenys.“*
- 1.4. Atlikta teismų praktikos analizė dėl mažareikšmiškumo instituto taikymo smurto artimoje aplinkoje bylose parodė, kad šio instituto taikymas yra nenuoseklus, o veiksmų

pavojingumui įvertinti nėra suformuotų aiškių objektyvių kriterijų. Nustatyta, jog sprendžiant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl mažareikšmiškumo klausimą, panašaus pobūdžio veiksmai yra vertinami skirtingai, prioritetą neretai teikiant subjektyvioms aplinkybėms kaip proceso šalių santykių pobūdis ar nukentėjusiojo elgesys konflikto metu. Toks vertinimas iš esmės perkelia atsakomybės našta nukentėjusiajam ir neužtikrina valstybės pozityviųjų pareigų vykdymo, todėl siūlytina vertinant veikų mažareikšmiškumą smurto artimoje aplinkoje bylose prioritetą teikti objektyviems nusikalstamos veikos požymiams (veiksmų intensyvumui, tęstinumui, sukeltiems padariniais ir/ar žalai), o subjektyvias aplinkybes (pvz. aukos pozicija, proceso dalyvių santykių pobūdis) vertinti kaip papildomus kriterijus.

- 1.5. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog pirmasis ginamasis teiginys :Baudžiamajame ir Baudžiamojo proceso kodekse pateikta šeimos nario ir artimo giminaičio sąvoka dėl netikslaus reguliavimo, teismų praktikoje aiškinama nevienodai, todėl ne visada užtikrina pakankamą nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje apsaugą bei tinkamą tokio pobūdžio veikų kvalifikavimą – pasitvirtino.
2. Atlikus teisinės doktrinos analizę bei empirinį tyrimą, identifikuoti šie pagrindiniai valstybės pozityviosios pareigos vykdymo aspektai, kurie yra svarbūs sprendžiant, ar ši pareiga smurto artimoje aplinkoje bylų tyrime ir nagrinėjime yra vykdoma tinkamai:
 - 2.1. Pirmą, valstybės institucijų aktyvumas ir ikiteisminio tyrimo pradėjimas viešojo kaltinimo pagrindu, turi užtikrinti, kad valstybės reakcija priklausytų ne nuo aukos valios, tačiau nuo teisingumo vykdymo būtinybės. Empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, jog inicijuojant baudžiamąjį procesą tiek nukentėjusieji, tiek valstybės institucijos veikia aktyviai ir padeda atskleisti šio pobūdžio nusikalstamas veikas.
 - 2.2. Antra, įrodinėjimo procesas, ypač įrodymų rinkimas, kadangi smurtas artimoje aplinkoje dažniausiai vyksta privačioje erdvėje, nematant kitiems asmenims. Atliktas tyrimas rodo, jog tiesioginių įrodymų rinkimas gali būti apsunkintas, nes aukos ne visuomet sutinka aktyviai dalyvauti baudžiamajame persekiojime, todėl kitų įrodymų rinkimas tampa esmine sąlyga sėkmingam kaltinimui užtikrinti. Išanalizuota teismų praktika smurto artimoje aplinkoje bylose išryškino būtinybę bylose surinkti kuo daugiau kitų įrodymų, įskaitant netiesioginius, leidžiančių paneigti arba patvirtinti nukentėjusiojo ir kaltinamojo parodymus ar panaikinti tarp jų esančius prieštaravimus.
 - 2.3. Trečia, tinkamos baudžiamojo proceso formos, užtikrinančios aukos teisėtų interesų apsaugą, parinkimas. Doktrinos analizė rodo, jog nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas dominuoja supaprastinto proceso tvarka (paprastai – baudžiamasis įsakymas), kuri vertinama kaip nevisiškai užtikrinanti nukentėjusiojo ir jo interesų apsaugą, nes šiose

bylose prioritetas neretai teikiamas proceso operatyvumui bei ekonomiškumui, o ne visapusiškam bylos aplinkybių ištyrimui.

2.3.1. Tačiau atlikus bylų, išnagrinėtų Vilniaus regiono apylinkės teisme, analizę, konstatuota, kad nagrinėjant bylas supaprastinto proceso tvarka valstybė iš esmės tinkamai įgyvendina jai kylančias pozityviasias pareigas efektyviai vykdyti tyrimą bei apsaugoti aukas. Bylų nagrinėjimas supaprastinta tvarka yra greitesnis nei įprastas teismo nagrinėjimo procesas, todėl tokiu būdu užtikrinamas greitas smurtautojo nubaudimas bei aukos teisėtų lūkesčių išpildymas.

2.4. Kiti valstybės pozityviosios pareigos vykdymo aspektai tokio pobūdžio bylose yra susiję su aukos specialiųjų poreikių vertinimu ir galimų rizikų identifikavimu, apsaugos priemonių taikymu bei tinkamo aukų atstovavimo ir teisinės pagalbos suteikimo užtikrinimu. Empirinis tyrimas nenustatė problemų, susijusių su šių vertinimų atlikimu bei garantijų įgyvendinimu, tačiau pažymėtina, kad nukentėjusiųjų specialiųjų poreikių nustatymas ir kylančių rizikų įvertinimas yra tik prielaida, o ne garantija, visapusiškam aukų dalyvavimui baudžiamajame procese.

2.5. Apibendrinant šias išvadas, konstatuotina, kad antrasis teiginys, jog tiriant smurto artimoje aplinkoje bylas pasirinkta proceso forma ne visuomet atitinka nusikalstamos veikos pavojingumo lygį, dėl ko yra neigiamai paveikiama tyrimo kokybė ir apribojamas aukų procesinių apsaugos garantijų įgyvendinimas – nepasitvirtino.

3. Nagrinėjant aukų procesines apsaugos garantijų mechanizmą, nustatyta, kad šios garantijos yra numatytos Nusikaltimų aukų direktyvoje, Rekomendacijose dėl nukentėjusiųjų asmenų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo ir BPK. Juose yra įtvirtinta nukentėjusiųjų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo tvarka bei platus apsaugos priemonių spektras, skirtas sumažinti traumuojantį baudžiamojo proceso poveikį aukoms.

3.1.1. Atliktas empirinis tyrimas parodė, jog tiriant smurto artimoje aplinkoje atvejus, beveik visada yra atliekami aukų specialiųjų poreikių vertinimai, o tai leidžia parinkti tinkamas apsaugos priemones ir užtikrinti ikiteisminio tyrimų pareigūnų tinkamą elgesį su aukomis.

3.1.2. Nacionalinio teisinio reguliavimo analizė atskleidė jo trūkumus – tarp BPK ir Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų asmenų specialiųjų apsaugos poreikių vertinimo, egzistuoja prieštaravimai, kurie tam tikrais aspektais siaurina BPK įtvirtintas garantijas. Rekomendacijose vartojamos sąvokos, kaip „specialios apsaugos priemonės“ ar „traumuojantis poveikis“, nėra apibrėžtos BPK. Todėl siūlytina pašalinti minėtus prieštaravimus, suderinti naudojamą terminologiją ir BPK papildyti specialiųjų apsaugos priemonių sąvoka, nurodant, kad tai „šioje kodekse įtvirtintos

organizacinės priemonės, taikomos nukentėjusiesiems, siekiant sumažinti baudžiamojo proceso ar kitą traumuojantį (neigiamą) poveikį ir apsaugoti nukentėjusiuosius.“

- 3.1.3. Analizės metu taip pat paaiškėjo, jog formalus Nusikaltimų aukų direktyvos nuostatų perkėlimas į nacionalinį reglamentavimą neužtikrina individualizuoto aukos vertinimo ir visapusiškos aukos apsaugos – nėra preziumuojamas akivaizdus smurto artimoje aplinkoje aukų pažeidžiamumas, taip pat nėra sutrumpinto vertinimo atlikimo galimybės ir nepakankamai atsižvelgiama į aukos pageidavimus, kaip rekomenduojama Direktyvoje. Todėl siūlytina tobulinti aukų specialių poreikių vertinimo procedūrą ir papildyti BPK 186¹ straipsnį, jame įtvirtinant smurto artimoje aplinkoje aukų akivaizdaus pažeidžiamumo prezumpciją, nustatant, kad smurto artimoje aplinkoje aukos yra laikomos pažeidžiamomis ir reikalaujančiomis specialių apsaugos poreikių, o Rekomendacijose dėl nukentėjusiųjų asmenų specialių apsaugos poreikių vertinimo įtvirtinti sutrumpinto vertinimo galimybę tokių aukų atžvilgiu, netaikant pirminio pažeidžiamumo nustatymo etapo bei vertinimo procedūrą pradedant nuo individualizuoto specialiųjų apsaugos priemonių aukai parinkimo.
4. Empirinio tyrimo metu išryškėjo, kad pilnametės smurto artimoje aplinkoje aukos baudžiamojo proceso metu yra pasyvios ir beveik nesinaudoja savo teise į (nemokamą) įgaliotąjį atstovą, todėl ši teisė yra realizuojama itin retai. Dėl šių priežasčių nustatytas nemokamos teisinės pagalbos mechanizmas praktiškai neveikia ir nėra efektyvi aukų apsaugos priemonė.
- 4.1. BPK nukentėjusiojo diskrecijai palikta teisė spręsti dėl jo atstovavimo smurto artimoje aplinkoje bylose, nėra pakankama tinkamai aukų, kurios kaip minėta pirmiau yra laikomos pažeidžiamomis dėl smurto pobūdžio, teisių apsaugai užtikrinti, todėl siūlytina papildyti BPK 55 straipsnį nauja dalimi arba 4 dalį papildyti, ją išdėstant taip: *„Bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nusikalstamų veikų, įgaliotojo atstovo dalyvavimas yra būtinas“*
- 4.2. BPK nukentėjusiojo diskrecijai palikta teisė spręsti dėl jo atstovavimo smurto artimoje aplinkoje bylose, nėra pakankama tinkamai aukų teisių apsaugai užtikrinti, todėl siūlytina papildyti BPK 55 straipsnį nauja dalimi arba 4 dalį papildyti, ją išdėstant taip: *„Bylose dėl smurto artimoje aplinkoje nusikalstamų veikų, įgaliotojo atstovo dalyvavimas yra būtinas, nepriklausomai nuo nukentėjusiojo asmens amžiaus.“*
- 4.3. Atlikta bylų analizė parodė, kad lydinčio asmens institutas nėra tapęs dažnai naudojama ar pasiteisinusia nukentėjusiųjų apsaugos priemone, todėl šios atstovavimo formos potencialas iš esmės nėra išnaudojamas, ypač smurto artimoje aplinkoje bylose, kuriose aukoms itin reikia ne tik profesionalios teisinės pagalbos, tačiau ir palaikymo.

- 4.4. Empirinio tyrimo rezultatai parodė, jog smurto artimoje aplinkoje aukų teisė į žalos atlyginimą išlieka deklaratyvi. Neturėdamos įgaliotojo atstovo, aukos dažniausiai šia teise nepasinaudoja ir civilinių ieškinų dėl žalos atlyginimo nereiškia arba nesugeba tinkamai pagrįsti neturtinės/turtinės žalos dydžio. Taigi, būtinas įgaliotojo atstovo dalyvavimas byloje, be kita ko, užtikrintų ir civilinio ieškinio pareiškimą.
5. Iš empirinio tyrimo rezultatų matyti, kad paprastai smurto artimoje aplinkoje bylose skiriamos viena, dvi arba trys procesinės prievartos priemonės. Teismai, skirdami procesines prievartos priemones, orientuojasi ne į realios nukentėjusiųjų apsaugos užtikrinimą, bet į įtariamojo dalyvavimo baudžiamajame procese užtikrinimą. Skiriamos švelnesnės procesinės prievartos priemonės neatskiria aukos nuo smurtautojo, dėl ko išlieka smurto pasikartojimo rizika.
- 5.1. Baudžiamojo poveikio priemonėmis siekiama paveikti kaltinamojo elgesį ir užkirsti kelią smurto artimoje aplinkoje pasikartojimui. Teismų praktikoje pastebėta tendencija vienu metu skirti kelias baudžiamojo poveikio priemones, siekiant maksimalaus šių priemonių poveikio. Kita vertus, nustatyta, jog dominuoja įpareigojimas dalyvauti smurtinį elgesį keičiančioje programoje bei dalyvavimas alkoholizmo prevencijos programose ir kursuose, itin retai taikomas įpareigojimas gyventi skyriumi nuo aukos, o beveik kas 5-oje byloje baudžiamojo poveikio priemonės apskritai nėra taikomos.
- 5.2. Nuteistiesiems smurto artimoje aplinkoje bylose dažniausiai skiriamos laisvės apribojimo bausmės nuo 8 iki 12 mėnesių arba arešto bausmės, jų trukmę parenkant artimą įstatyme numatytam vidurkiui (30 arba 40 parų), šių vykdymą atidedant ir paskiriant tam tikrus įpareigojimus bei draudimus. Dažniausiai taikomi įpareigojimai yra susiję su buvimu namuose nustatytu laiku, kaltinamojo užimtumo (darbo ar mokslų) užtikrinimu, dalyvavimu elgesio pataisos programose, o draudimai apima psichiką veikiančių medžiagų vartojimą bei turėjimą ar jų įsigijimą, taip pat lankymąsi vietose, kuriose yra jomis prekiaujama. Paskirtomis bausmėmis teismas siekia asmens elgesio kontrolės ir korekcijos, o ne jo izoliavimo ir laisvės apribojimo.
- 5.3. Skirdama procesines prievartos ir baudžiamojo poveikio priemones bei bausmes, valstybė iš dalies tinkamai įgyvendina jai kylančias pareigas : jomis tam tikru aspektu suvaržomos smurtautojo teisės bei laisvė ir užtikrinamas jo dalyvavimas procese bei greitas nubaudimas, tačiau skiriamų priemonių turinys ne visada garantuoja realią ir efektyvią smurto artimoje aplinkoje aukų apsaugą.
6. Taigi, trečiasis ginamasis teiginys, jog ikiteisminio tyrimo subjektai baudžiamojo proceso metu smurtautojams skiria nepakankamai griežtas procesinio poveikio priemones, nesusijusias su jų izoliavimu nuo aukų, tokiu būdu nevisapusiškai užtikrinant nukentėjusiųjų apsaugą bei ketvirtasis ginamasis teiginys, kad teismų praktikoje vyrauja tendencija nuteistiesiems neskirti

su laisvės atėmimu susijusios bausmės arba bausmės vykdymą atidėti, dėl ko jie nėra atgrasomi nuo naujų nusikalstamų veikų darymo – pasitvirtino.

7. Apibendrinant konstatuotina, kad atliktas empirinis tyrimas ir teisinės doktrinos analizė parodė, jog valstybė savo pozityviasias pareigas smurto artimoje aplinkoje bylose įgyvendina tik iš dalies, kadangi užtikrina operatyvų ikiteisminio tyrimo pradėjimą ir greitą bylų nagrinėjimo procesą, tačiau nepakankamai įgyvendina pareigą apsaugoti smurto artimoje aplinkoje aukas.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Teisės aktai:

1. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. 1979 m. gruodžio 18 d. *Konvencija dėl visų formų diskriminacijos panaikinimo moterims*, rezoliucija 34/180; Valstybės žinios. 1996-03-08, Nr. 21-549.
2. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba. *Direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomos minimalios nusikaltimų aukų teisių, paramos ir apsaugos taisyklės*. 2012 m. spalio 25 d. Oficialusis leidinys L 315, 2012-11-14, 57–73. Žiūrėta 2025 m. kovo 22 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/lt/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0029>.
3. Europos Taryba. *Konvencija dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo (Stambulo konvencija)*. Priimta 2011 m. gegužės 11 d., ratifikuota ES. CETS Nr. 210. Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. https://socmin.lrv.lt/uploads/socmin/documents/files/Stambulo%2Bkovencija_LT2023%2B06%2B02.pdf
4. *Vaiko teisių konvencija*. Valstybės žinios. 60-1501 (1995).
5. „Lietuvos Respublikos Konstitucija“. Valstybės žinios. 33, 1014 (1992).
6. „Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas“. Valstybės žinios. 2000-10-25. Nr. 89-2741.
7. „Lietuvos Respublikos apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymas“. Valstybės žinios. 2011. Nr. 72-3475.
8. „Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas“. Valstybės žinios. 1996-04-12, Nr. 33-807.
9. „Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas“. *Valstybės žinios*. 2000-04-12. Nr. 30-827. Žiūrėta 2026 m. vasario 22 d. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.EAA93A47BAA1/asr>.
10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2016 m. vasario 29 d. įsakymas Nr. I-63 „Dėl Rekomendacijų dėl nukentėjusiųjų specialių apsaugos poreikių vertinimo patvirtinimo“. TAR. 2016-03-01. Nr. 2016-04051. Žiūrėta 2026 m. sausio 31 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/86bc22f0dfa611e58a92afc65dd68e97>.
11. Lietuvos policijos generalinio prokuroro įsakymas Nr. 5-V-506 „Dėl Policijos pareigūnų reagavimo į pranešimus apie smurtą artimoje aplinkoje ir sprendimo dėl apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderio priėmimo, jo vykdymo ir kontrolės tvarkos aprašo patvirtinimo“. TAR. 2023-06-20. <https://e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1b59a9b00f2d11ee9f7ec2ffce8b47bc/asr>

12. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2008 m. rugpjūčio 11 d. įsakymu Nr. I-110 (su vėlesniais pakeitimais) patvirtintos Rekomendacijos dėl ikiteisminio tyrimo pradžios ir jos registravimo tvarkos. Valstybės žinios. 2008. Nr. 94-3713. Žiūrėta 2026 m. sausio 31 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.2E44056387C9/asr>.
13. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymas“. TAR. Žiūrėta 2025 kovo 22 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/1085d150aee411e5b12fbb7dc920ee2c>.
14. „Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 3, 22, 57, 58, 167, 256, 293, 312, 317, 320, 322, 324 straipsnių pakeitimo ir 34 straipsnio ir XXX skyriaus pripažinimo netekusiais galios įstatymas“. TAR. 12575. 2017. Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=73odxzjc0&documentId=900c8ba099c011e58856802eb9fdffa1&category=TAP>.

Specialioji literatūra:

15. Abdel-Monem, Tarik. „Opuz v. Turkey: Europe's Landmark Judgment on Violence against Women.“ *Human Rights Brief* 17.1. 2009.
16. Akandji-Kombe, Jean-François. *Positive Obligations Under the European Convention on Human Rights: A Guide to the Implementation of the European Convention on Human Rights*. Human Rights Handbooks, no. 7. Strasbourg: Council of Europe. 2007.
17. Ažubalytė, Rima, Ramūnas Jurgaitis, ir Jolanta Zajančkauskienė. *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba. 2011.
18. Baran, Anastasiia. „Historical and legal analysis of the criminal and legal approach to domestic violence“. *Visnik Nacional'nogo universitetu «Lvivska politehnika» Seria Uridicni nauki*. 10. (2023): p. 189 – 194.
19. Bishop, Charlotte, ir Vanessa Bettinson. „Evidencing Domestic Violence, Including Behaviour That Falls Under the New Offence of ‘Controlling or Coercive Behaviour‘“. *The International Journal of Evidence & Proof*. (2018): p. 3-29.
20. Braun, Kerstin. „Legal representation for sexual assault victims – Possibilities for law reform?“. *Current Issues in Criminal Justice* 25.3 (2014): p. 819-837.
21. Bučiūnas, Gediminas, Edita Gruodytė, ir Marijus Šalčius. *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: Valstybės įmonė „Registrų centras“. 2017.
22. Choudhry, Shazia, ir Jonathan Herring. „A human right to legal aid? – The implications of changes to the legal aid scheme for victims of domestic abuse.“ *Journal of social welfare and family law* 39.2 (2017): p. 152-167.

23. Čaplikienė, Laimutė, ir Vilius Velička. „Smurto artimoje aplinkoje užkardymo praktika Lietuvoje ir Norvegijoje“. *Socialinis Darbas: Patirtis ir Metodai*, 19, no. 1 (2017): p. 52 – 65.
24. Eatwell, Tatyana. *State Responsibility for Human Rights Violations Committed in the State's Territory by Armed Non-state Actors*. Geneva Academy of International Humanitarian Law and Human Rights. 2018.
25. Eklund, Madeleine. „Violence Against Women as a Violation of the European Convention on Human Rights: Due Diligence and State Responsibility for Violence against Women by Private Actors“. 2016.
26. Erbaş, Rahime. *Effective Criminal Investigations in Combating Domestic Violence and the ECtHR: Prima Ratio v. Ultima Ratio*. 2020.
27. Gerards, Janneke. *General Principles of the European Convention on Human Rights*. Cambridge University Press. 2023.
28. Goda, Gintaras, Marcelis Kazlauskas, ir Pranas Kuconis. *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius. Teisinės informacijos centras. 2005.
29. Graduszyńska, Aleksandra, Anna Augustynowicz, Jacek Borowicz, ir Natalia Anna Pihowicz. „The issue of domestic violence towards women in Poland and Europe“. *General Medicine & Health Sciences/Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu* 28.1 (2022) : p. 78 – 81.
30. Grans, Lisa. „The Impact of Vulnerability on State Obligations in Criminal Proceedings on Domestic Violence: Interpreting the Istanbul Convention and the European Convention on Human Rights“. *Women & Criminal Justice* 35.3 (2025): p. 157-172.
31. Grinevičiūtė, Kristina. „Fizinio skausmo sukėlimo nustatymo ir BK 140 straipsnyje numatyto nusikaltimo pripažinimo mažareikšmių probleminiai aspektai“, *Jurisprudencija* 21(2)(2014): p. 599-614.
32. Grinevičiūtė, Kristina. „Tėvų ar kitų vaiko atstovų baudžiamoji atsakomybė už žiaurų elgesį su vaiku.“ Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. 2016.
33. Gulbickaja, Justyna. „Smurto artimoje aplinkoje aspektai ir įstatymo taikymo praktika“. *Mokslinės minties šventė 2013: mokslinės konferencijos pranešimai*. ISSN 1822-993X (2013): p. 8 – 18.
34. Jakštienė, Ramunė. „Domestic Violence in case-law of European court of Human Rights“. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 11 (2014): p. 68 – 87.
35. Jakštienė, Ramunė. „Nukentėjusiųjų nuo smurto artimoje aplinkoje specialių apsaugos poreikių vertinimo procedūra.“ *Jurisprudencija* 24.2 (2017): p. 360 – 386.

36. Jakštienė, Ramunė. „*Smurtas artimoje aplinkoje prieš moteris: baudžiamoji teisinė apsauga*“. Doktoro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. 2019.
37. Jakštienė, Ramunė. „Šeimos nario samprata baudžiamosiose bylose dėl smurto artimoje aplinkoje: teismų praktikos pagrindimas“. *Jurisprudencija* 25.1 (2018): p. 225 – 259.
38. Klimek, Libor. „Domestic Violence in European Legal Documents“. *CBU International Conference Proceedings. Vol. 6.* (2018): p. 647 – 652.
39. Kovtun, Vitalii, ir Maryna Kovtun. „Doctrine of Positive Obligation of the State in the Context of the Establishment of a Welfare State“. Iš *Social Entrepreneurship: Exercise of the Constitutional Freedom of a Person for Entrepreneurial Activity* (2023): p. 31 – 40.
40. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Eglė Bilevičiūtė, Snieguolė Matulienė, Janina Juškevičiūtė, Edgaras Dereškevičius, ir Karolis Kurapka. Specialių žinių taikymo tiriant nusikaltimus mokslinė koncepcija ir jos įgyvendinimo mechanizmas: mokslo studija. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2012.
41. Kurapka, Vidmantas Egidijus, Snieguolė Matulienė, Eglė Bilevičiūtė, Ryšardas Burda, Redas Davidonis, Edgaras Dereškevičius, Janina Juškevičiūtė, Rolandas Krikščiūnas, Lina Novikovienė, Eglė Latauskienė ir Egidijus Radzevičius. Kriminalistika: taktika ir metodika: vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. 2013.
42. Kurniasi, Nurul Fatia, Juajir Sumardi, ir Iin Karita Sakharina. „Elimination of Violence Against Children During the Covid-19 Pandemic based on the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC 1989)“. *Khazanah Hukum* 4.2 (2022): p. 154 – 169.
43. McQuigg, Ronagh J.A. „Domestic violence as a human rights issue: Rumor v. Italy“. *European Journal of International Law* 26.4 (2015): p. 1009-1025.
44. Michailovič, Ilona, Svetlana Justickaja, Rūta Vaičiūnienė, Vaidas Kalpokas, ir Evaldas Visockas. *Veiksmingo policijos ir kitų suinteresuotų institucijų bendradarbiavimo link: smurto artimoje aplinkoje atpažinimo, pagalbos ir prevencijos modelis*. Mokslo studija. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. 2019.
45. Michailovič, Ilona. „Kai kurie smurto šeimoje problematikos aspektai“. *Teisė* 82 (2012): p. 26-40.
46. Miliuvienė, Jolita. „Konstitucinės dvejonės dėl Stambulo konvencijos ratifikavimo: audra vandens stiklinėje?“. Iš *Lietuvos teisė 2023 m. Esminiai pokyčiai* p. 43 – 63. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2023. p. 45.
47. Murauskienė, Dovilė. *Parens patriae doktrinos raiška baudžiamajame procese, kuriame dalyvauja vaikai*. Doktoro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. Vilnius. 2017.

48. Murphy, Sarah. „Violence as Sex Discrimination: Ten Years Since the Seminal European Court of Human Rights Decision in *Opuz v. Turkey*“. *New York University Journal of International Law and Politics* 51. 2018.
49. Nifosi-Sutton, Ingrid. *The protection of vulnerable groups under international human rights law*. Routledge, 2017.
50. Norman, Nine Karlsson, ir Yasmine Kaf. „Enforcing the European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms through Positive Obligations: A Study of Domestic Violence and Human Trafficking“. 2021.
51. O’Connell, Michael. „Improving access to justice: Procedural justice through legal counsel for victims of crime.“ Iš *An international perspective on contemporary developments in victimology: A festschrift in honor of Marc Groenhuijsen*. Cham: Springer International Publishing. (2020): p. 207-223.
52. Peterson, Richard R., ir Deirdre Bialo-Padin. „Domestic violence is different: The crucial role of evidence collection in domestic violence cases.“ *Journal of police crisis negotiations* 12.2 (2012): p. 103-121.
53. Privenienė, Eglė. „Baudžiamosios politikos dėl smurto artimoje aplinkoje tendencijos ir problematika“. Iš *Lietuvos teisinės valstybės istorinė patirtis ir ateities iššūkiai* (2016): p. 55 – 63.
54. Pūraitė-Andrikienė, Dovilė. „Stambulo konvencijos konstitucingumo klausimas Lietuvoje.“ *Filosofija. Sociologija* 35.2-Special (2024): p. 13 – 24. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras. 2016.
55. Stoyanova, Vladislava. „Positive Obligations.“ Iš Istrefi, Kushtrim, Zane Ratniece, ir Krešimir Kamber. *The Companion to the European Convention on Human Rights*. Brill. 2025.
56. Šimonović, Dubravka. „Global and Regional Standards on Violence Against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions“. *Human Rights Quarterly* 36(2014): p. 590 – 604 .
57. Šprem, Petra. „Conceptualising Torture in Domestic Violence Cases: The ECHR’s Dynamic Approach.“ *Central European Academy Law Review* 1.2 (2023): p. 203 – 224.
58. Vaigė, Laima. „Smurto prieš moteris prevencija: nacionalinės teisės spragos“. *Jurisprudencija* 23, no. 1. 2016.
59. Varona, Gema. „The right to accompaniment by a person of the victim’s choice as a key right to avoid secondary victimisation: Exploratory qualitative research in Spain“. *Temida* 27.1 (2024): 71-94.

60. Vasiliauskienė, Lilija Henrika, Evelina Dirmotaitė, ir Zuzana Vasiliauskaitė. „*Metodinės rekomendacijos specializuotos pagalbos centrų darbuotojams, savanoriams bei Apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje įstatymą įgyvendinančių institucijų darbuotojams ir specialistams*“. Vilniaus Moterų Namai. 2017.
61. Veršekys, Paulius. „Nusikalstamos veikos sudėties požymio samprata ir ją lemiantys veiksniai“. *Teisė* 82 (2012): p. 198–214.
62. Westera, Nina J., ir Martine B. Powell. „Prosecutors’ perceptions of how to improve the quality of evidence in domestic violence cases.“ *Policing and society* 27.2 (2017): p. 157-172.
63. Zaksaitė, Salomėja. *Apsauga nuo smurto artimoje aplinkoje*. Iš Beliūnienė, Lina, Kristina Ambrazevičiūtė, Mindaugas Lankauskas, Eglė Mauricė, Matas Mulevičius, Simonas Nikartas, Ingrida Mačernytė-Panomariovienė, Vida Petrylaitė, Eglė Kavoliūnaitė-Ragauskienė, Darius Šneideris ir Salomėja Zaksaitė. Aktualiausios žmogaus teisių užtikrinimo Lietuvoje 2008–2013 m. problemos: teisinis tyrimas. Vilnius: Lietuvos teisės institutas. 2014.
64. Žibaitė-Neliubšienė, Rasa. „*Laisvas įrodymų vertinimas baudžiamajame procese: diskrecija apibrėžtose ribose*“. Daktaro disertacija. Mykolo Romerio universitetas. 2024.

Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika:

65. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2005 m. vasario 17 d. sprendimas byloje K.A. ir A.D. prieš Belgiją, peticijos Nr. 42758/98 ir 45558/99.
66. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2007 m. gegužės 31 d. sprendimas byloje Kontrová prieš Slovakiją, peticijos Nr. 7510/04.
67. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2009 m. birželio 9 d. sprendimas byloje Opuz prieš Turkiją, peticijos Nr. 33401/02.
68. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. kovo 26 d. sprendimas byloje Valiulienė prieš Lietuvą, peticijos Nr. 33234/07.
69. Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. spalio 20 d. nutarimas išbraukti bylą D.P. prieš Lietuvą iš sąrašo, peticijos Nr. 27920/08.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimai:

70. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas byloje Nr. 21/2008 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2008 m. birželio 3 d. nutarimu Nr. X-1569 „Dėl Valstybinės šeimos politikos koncepcijos patvirtinimo“ patvirtintos Valstybinės šeimos politikos koncepcijos nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2011-09-30. Nr. 118-5564

71. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2006 m. sausio 16 d. nutarimas byloje Nr. 7/03-41/03-40/04-46/04-5/05-7/05-17/05 „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 131 straipsnio 4 dalies (2001 m. rugsėjo 11 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 234 straipsnio 5 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 244 straipsnio 2 dalies (2003 m. balandžio 10 d., 2003 m. rugsėjo 16 d. redakcijos), 407 straipsnio (2003 m. birželio 19 d. redakcija), 408 straipsnio 1 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 412 straipsnio 2 ir 3 dalių (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 413 straipsnio 5 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija), 414 straipsnio 2 dalies (2002 m. kovo 14 d. redakcija) atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir dėl pareiškėjo Šiaulių rajono apylinkės teismo prašymų ištirti, ar Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 410 straipsnis (2002 m. kovo 14 d. redakcija) neprieštaruja Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. *Valstybės žinios*. 2006. Nr. 7-254.
72. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 4 d. nutarimas byloje Nr. 36/2009-20/2010-4/2011-9/2011 „Dėl baudžiamosios atsakomybės už artimojo giminaičio ar šeimos nario nužudymą arba sunkų sveikatos sutrikdymą“.
73. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2024 m. kovo 14 d. išvada „Dėl Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo nuostatų atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR. 2024-03-14. Nr. 2024-04688.

Nacionalinių teismų praktika:

74. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. 2017 m. spalio 19 d. Teismų praktikos smurto artimoje aplinkoje baudžiamosiose bylose apžvalga, AB-47-1.
75. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. sausio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-76/2011.
76. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. birželio 11 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-327/2013.
77. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-381/2013.
78. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. rugsėjo 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-364/2013.
79. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. balandžio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220-677/2015.

80. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-299-648/2015.
81. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-281-139/2015.
82. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-19-696/2016.
83. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. kovo 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-942/2017.
84. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. lapkričio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265-976/2017.
85. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. birželio 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-225-689/2018. Teismų praktika. 2018, 49, p. 526-539.
86. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. gegužės 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-128-895/2019.
87. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2019 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-220-628/2019.
88. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. birželio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-112-458/2020.
89. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2020 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-489/2020
90. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-83-648/2021.
91. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-95-648/2021. Teismų praktika. 2021, 55, p. 408-427.
92. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-63-511/2021.
93. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-36-788/2021.
94. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. lapkričio 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-196-303/2022. Teismų praktika. 2022, 58, p. 307-350
95. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. birželio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-156-594/2023
96. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-29-648/2023.

97. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. spalio 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-242-594/2023.
98. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. vasario 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-33-697/2023.
99. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. sausio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-75-387/2024.
100. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. vasario 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-32-489/2024.
101. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-45-1214/2025.
102. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-83-1073/2025
103. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131-697/2025.
104. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-15-648/2025.
105. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus 2016 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-528-706/2016. Teismų praktika. 2016, 46, p. 58-75.
106. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. balandžio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-70-361/2025.
107. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2022 m. birželio 3 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-189-935/2022.

Kiti šaltiniai:

108. Aduavičiūtė, Mėta. „ES Nusikaltimų aukų direktyva: vadovas“. Vilnius. Žmogaus teisių stebėjimo institutas. 2018. Žiūrėta 2026 m. vasario 10 d. <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/10/Nusikaltimu-auku-direktyvos-vadovas.pdf>.
109. ELTA. „Per beveik pusantrų metų Lietuvoje – 29 tūkst. apsaugos nuo smurto artimoje aplinkoje orderių“. Lrytas. Žiūrėta 2024 m. gruodžio 12 d. <https://www.lrytas.lt/lietuvosdiena/aktualijos/2024/12/12/news/atskleide-siurpius-skaicius-per-beveik-pusantru-metu-lietuvoje-29-tukst-apsaugos-nuo-smurto-artimoje-aplinkoje-orderiu-35605756>.
110. European Commission. *DG Justice Guidance Document Related to the Transposition and Implementation of Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 Establishing Minimum Standards on the Rights, Support and*

- Protection of Victims of Crime, and Replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. Ares(2013)3763804.* Brussels: Directorate-General for Justice, 2013.
111. Europos Sąjungos Pagrindinių teisių agentūra (FRA). *ES su lytimi susijusio smurto tyrimas: pagrindiniai rezultatai*. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2023. Žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. <https://fra.europa.eu/en/publication/2023/eu-gender-based-violence-survey>.
 112. Europos Taryba. „Kova su smurtu prieš moteris ir smurtu šeimoje. Stambulo konvencija. Pagrindiniai faktai apie Stambulo konvenciją.“ <https://www.coe.int/en/web/istanbul-convention/key-facts> Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d.
 113. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos Lygių galimybių ir nediskriminavimo komiteto sekretoriatas. *Stambulo Konvencija – veiksminga priemonė siekiant panaikinti smurtą dėl lyties: Europos Tarybos konvencijos dėl smurto prieš moteris ir smurto artimoje aplinkoje prevencijos ir kovos su juo vadovas parlamentarams*. Europos taryba. 2019. Žiūrėta 2025 m. liepos 30 d. <https://assembly.coe.int/LifeRay/EGA/WomenFFViolence/2023/2023-HandbookIstanbulConvention-LT.pdf>.
 114. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje (Forma SMURTAS-ITĮ)*, 2024. Žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=11402&datasource=103102
 115. Informatikos ir ryšių departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos. *Duomenys apie ikiteisminio tyrimo įstaigose užregistruotas nusikalstamas veikas, įtariamus (kaltinamus) asmenis nusikalstamų veikų padarymu, susijusių su smurtu artimoje aplinkoje (Forma SMURTAS-ITĮ)*, 2022. Žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=10711&datasource=89111
 116. „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje. 2024 m. lapkričio 20 d. – gruodžio 1 d.“. *Mano vyriausybė*. Žiūrėta 2025 m. gruodžio 14 d. <https://socmin.lrv.lt/public/canonical/1742208209/4505/SADM%20smurtas%20ataskaita%20pilnas.pptx>.
 117. „Lietuvos gyventojų apklausa apie smurtą artimoje aplinkoje“. *Mano vyriausybė*. 2020. Žiūrėta 2025 m. vasario 2 d. https://www.specializuotospagalboscentras.lt/wp-content/uploads/2021/01/2020-07-Lietuvos-gyventoju-apklausa-apie-SAA_Baltijos-tyrimai.pdf.

118. Leonaitė, Erika. „Nukentėjusiųjų apsauga nuo grėsmių, atsirandančių po nusikalstamos veikos“. Iš „*Pareigūno bendravimas su nukentėjusiais: praktinis vadovas*“ Vilnius: Žmogaus teisių stebėjimo institutas, 2018, žiūrėta 2026 m. vasario 10 d. <https://hrmi.lt/wp-content/uploads/2018/01/Praktinis-vadovas-2018.pdf>.
119. World Health Organization (WHO) *Global, Regional and National Prevalence Estimates for Intimate Partner Violence Against Women and Global and Regional Prevalence Estimates for Non-Partner Sexual Violence Against Women*. Geneva: World Health Organization, 2021.

Empirinio tyrimo metu analizuotos Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų bylos

120. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-126-927/2025.
121. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-144-1143/2025.
122. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-490-927/2025.
123. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-495-927/2025.
124. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-533-927/2025.
125. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-538-927/2025.
126. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-586-1143/2025
127. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-629-927/2025
128. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-65-1199/2025
129. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-655-834/2025
130. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-758-834/2025
131. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-788-927/2025
132. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-835-834/2025
133. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų nuosprendis Nr. 1-8-541/2025
134. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1001-1143/2025

135. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1051-927/2025
136. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1056-1143/2025.
137. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1110-543/2025.
138. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1112-927/2025.
139. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1119-1143/2025.
140. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1120-927/2025..
141. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1140-927/2025.
142. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1224-927/2025.
143. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1273-927/2025.
144. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1341-834/2025.
145. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1383-1199/2025.
146. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1385-1199/2025.
147. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1394-1199/2025.
148. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1395-1199/2025.
149. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1399-1199/2025.

150. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1410-1199/2025.
151. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1419-1199/2025.
152. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1438-1143/2025.
153. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1456-543/2025.
154. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1460-543/2025.
155. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1505-1143/2025.
156. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1540-927/2025.
157. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-1577-543/2025.
158. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-230-1143/2025.
159. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-232-1143/2025.
160. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-240-1143/2025.
161. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-284-1143/2025.
162. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-296-1143/2025.
163. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-352-834/2025.
164. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-360-834/2025.

165. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-386-1143/2025.
166. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-395-1199/2025.
167. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-403-834/2025.
168. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-417-1199/2025.
169. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-480-1134/2025.
170. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-481-1143/2025.
171. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-482-1143/2025.
172. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-501-927/2025.
173. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-517-1143/2025.
174. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-561-1143/2025.
175. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-579-1199/2025.
176. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-595-834/2025.
177. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-602-1143/2025.
178. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-641-834/2025.
179. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-644-927/2025.

180. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-650-834/2025.
181. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-676-1143/2025.
182. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-703-927/2025.
183. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-742-834/2025.
184. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-760-1199/2025.
185. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-807-927/2025.
186. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-825-1999/2025.
187. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-833-834/2025.
188. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-841-927/2025.
189. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-870-1199/2025.
190. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-884-834/2025.
191. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-886-1199/2025.
192. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-889-834/2025.
193. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-904-1199/2025.
194. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-905-1199/2025.

195. Vilniaus regiono apylinkės teismo Vilniaus rajono rūmų baudžiamasis įsakymas Nr. e1-920-1199/2025.

SANTRAUKA

Smurtas artimoje aplinkoje išlieka viena iš aktualiausių žmogaus teisių problemų. Teisinėje doktrinoje išskirtos keturios pagrindinės smurto artimoje aplinkoje rūšys – fizinis, seksualinis, psichologinis ir ekonominis, Nors Lietuvoje yra kriminalizuotos iš esmės visos minėtos smurto rūšys, tačiau praktiškai, dažniausiai inkriminuojamas yra fizinis smurtas, pagal BK 140 straipsnio 2 dalį. Valstybė turi pozityviąją pareigą ne tik efektyviai tirti bei nagrinėti šio pobūdžio nusikalstamas veikas, bet ir užtikrinti efektyvią nukentėjusiųjų apsaugą baudžiamojo proceso metu. Šio baigiamojo darbo tikslas – įvertinti smurto artimoje aplinkoje tyrimo ir nagrinėjimo baudžiamosiose bylose baudžiamojo proceso ypatumus, analizuojant valstybės pozityviosios pareigos vykdymą, aukų procesinių garantijų užtikrinimą ir jų suderinamumą su kaltinamojo teise į gynybą.

Siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą buvo iškelti 5 uždaviniai: analizuoti smurto artimoje aplinkoje baudžiamąjį teisinį vertinimą, identifikuoti valstybės pozityviosios pareigos procesinius aspektus, nustatyti aukų procesinės apsaugos garantijas ir jų taikymo apribojimus, įvertinti teisinės pagalbos aukoms ir procesinių prievartos priemonių kaltininkams taikymo užtikrinimą bei įvertinti valstybės pozityviosios pareigos vykdymą smurto artimoje aplinkoje bylose.

Baigiamąjį darbą sudaro: įvadas, 2 skyriai, išvados, rekomendacijos, naudotos literatūros sąrašas, santraukos lietuvių ir anglų kalbomis. Įvade nurodoma tirama problema, jos aktualumas bei naujumas, išskiriama darbo reikšmė, nurodomas tyrimo tikslas. Supažindinama su darbo uždaviniais, naudojamais metodais bei darbo struktūra. Pirmajame skyriuje atliekama smurto artimoje aplinkoje baudžiamosios teisinės charakteristikos analizė. Apžvelgiamas smurto artimoje aplinkoje pavojingumas bei kriminalizavimas, šeimos nario sąvokos taikymas tokio pobūdžio bylose, taip pat aptariamas atsakomybės už smurtą artimoje aplinkoje teisinis reguliavimas. Valstybės pozityviosios pareigos procesinio aspekto vykdymas tiriant ir nagrinėjant smurto artimoje aplinkoje bylas atskleidžiamas antrajame skyriuje. Šiame skyriuje nagrinėjami ikiteisminio tyrimo pradėjimo iššūkiai, aukų apsaugos bei atstovavimo užtikrinimo klausimai, procesinių prievartos bei baudžiamojo poveikio priemonių taikymas ir bausmių skyrimas.

Atlikto empirinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad smurto artimoje aplinkoje bylose valstybė savo pozityviasias pareigas įgyvendina tik iš dalies. Nors baudžiamasis procesas pradedamas operatyviai ir yra vykdomas efektyvus tyrimas, o pasirinkto supaprastino proceso tvarka užtikrina greitą bylų išnagrinėjimą, tačiau reali nukentėjusiųjų ir jų interesų apsauga išlieka nepakankama. Teisinio reguliavimo prieštaravimai ir neapibrėžtumas dėl nevienodo šeimos nario sąvokos aiškinimo bei nenuoseklaus mažareikšmiškumo instituto taikymo apsunkina nusikalstamų veikų tinkamą kvalifikavimą. Teismų skiriamos procesinės prievartos, baudžiamojo poveikio priemonės bei bausmės, kurios dažniausiai nėra susijusios su realiu laisvės atėmimu, yra

orientuotos į smurtautojo elgesio kontrolę bei korekciją, o ne jo izoliavimą nuo aukos, kas neužkerta kelio smurto pasikartojimo rizikai ir nevisapusiškai apsaugo aukas.

SUMMARY

Domestic violence remains one of the most relevant human rights issues. Legal doctrine identifies four main types of domestic violence: physical, sexual, psychological, and economic. Although essentially all of these forms of violence are criminalized in Lithuania, in practice, physical violence is the most frequently incriminated under Article 140(2) of the Criminal Code. The State bears a positive obligation not only to effectively investigate and prosecute these offenses but also to ensure reliable protection for victims throughout the criminal proceedings. This thesis aims to evaluate the procedural peculiarities of investigating and adjudicating domestic violence cases in criminal law, analyzing the fulfillment of the State's positive obligation, the protection of victims' procedural rights and their compatibility with the defendant's right to defense.

To achieve the aim of this research, five objectives were established: to analyze the criminal law assessment of domestic violence; to identify the procedural aspects of the State's positive obligations; to determine the procedural protection guarantees for victims and the limitations of their application; to evaluate both the provision of legal aid to victims and the use of procedural coercive measures against perpetrators; and to assess the overall fulfillment of the State's positive obligations in domestic violence cases.

The thesis consists of an introduction, two chapters, conclusions, recommendations, a list of references, and abstracts in both Lithuanian and English. The introduction presents the problem of the research, explains its relevance and importance, and defines the aim, objectives, methodology and structure of the study. The first chapter analyzes the criminal aspects of domestic violence, reviewing its seriousness and criminalization, the legal interpretation of 'family member' in these cases, and the legal framework governing liability for these offenses. The second chapter examines how the State fulfills its procedural positive obligations during the investigation and adjudication of domestic violence cases. It explores the challenges of initiating a pre-trial investigations, the protection and representation of victims, the use of coercive and criminal impact measures, and sentencing practices.

The results of the empirical research revealed that the State only partially fulfills its positive obligations in domestic violence cases. Although criminal proceedings are initiated promptly, investigations are carried out effectively and simplified proceedings ensure the quick resolution of cases, the actual protection of victims and their interests remains insufficient. Proper legal qualification of these offenses is complicated by legal contradictions, inconsistent interpretations of the „family member“ concept, and the uneven application of the doctrine of insignificance. Furthermore, the procedural coercive measures, criminal impact measures, and

sentences imposed by the courts ,which rarely involve actual imprisonment, focus more on controlling and correcting the offender's behavior rather than on isolating offenders from the victims. As a result, this approach fails to reduce the risk of repeat offenses and falls short of ensuring full protection for victims.